

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Samo Petančič

STOLETNA VOJNA 1337 - 1453

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Samo Petančič

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

STOLETNA VOJNA 1337 - 1453

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

IZJAVA O AVTORSTVU

KAZALO:

1. Uvod.....	1
2. Metodološko hipotetični okvir	2
2.1 Opredelitev predmeta in ciljev proučevanja	2
2.2 Hipoteze	2
2.3 Metodološki pristop.....	3
3. Stoletna vojna z zgodovinske distance	3
4. Hierarhija srednjega veka	5
5. Anglija in Francija sredi 14. stoletja.....	6
6. Vzroki in povod spopada	9
7. Zavezniki Anglije in Francije.....	11
8. Financiranje spopada – mobilizacija.....	12
9.Potek vojne	14
9.1 Potek vojne od začetka sovražnosti do Bretignyskega sporazuma	14
9.1 Potek vojne od Bretygnijskega sporazuma do premirja v marcu 1396	21
9.2 Potek vojne od propada premirja iz 1396. do pogodbe iz Troyesa	27
9.3 Potek vojne od smrti Henrika V. do izгона Angležev iz Francije.....	33
10. Vojskovanje v stoletni vojni – pet glavnih bitk vojne	38
10.1 Crecy (1346).....	38
10.2 Poitiers (1356)	42
10.3 Agincourt (1415).....	45
10.4 Deblokada Orleansa (1429)	50
10.5 Castillion (1453).....	54
11. Oborožitev stoletne vojne: dolgi lok, težka konjenica in ognjeno orožje	57
11.1 Dolgi lok.....	57
11.2 Težka konjenica.....	59
11.3 Ognjeno orožje	60
12. Verifikacija hipotez	62
13. Zaključek	65
14. Viri.....	66
15. PRILOGE	70

1. Uvod

Stoletna vojna je najdaljši vojaški spopad v zgodovini, za čigar »zakoličenje« med leta 1337 in 1453 so še v največji meri odgovorni zgodovinarji 18. stoletja. V zgodovinopisju anglosaksonskega sveta je stoletna vojna znan in pogosto obdelan pojem. Če pogledamo samo nabor »amaterskih« oziroma »ljubitelskih« internetnih strani na to temo, jih bomo brez težav našli na desetine. Stoletna vojna je poleg tega spopad, ki vključuje dve izmed – zgodovinsko gledano – morda sedmih najmočnejših in najvplivnejših kraljestev in kasneje držav na svetu. Anglija, ki je pozneje zgradila svoj »imperij, v katerem sonce nikoli ne zaide«, in Francija, katere sin je eden največjih vojskovodij v zgodovini, Napoleon Bonaparte. Stoletna vojna pa je zanimiva še zaradi enega razloga: je namreč zelo »evropska«. Gre za veliko število vpletenih akterjev, pri katerih je lojalnost tako gibljiva in so njihovi interesi tako navzkriž, da za to vojno resnično lahko rečemo, da je »evropska«. Prava lekcija diplomacije in nauk evropskega prostora iz časa, ko je diplomatsko plesišče še najbolj spominjalo na živi pesek.

Danes, po šestih desetletjih miru v Evropi (pustimo njeno slepo črevo, Balkan) v času združevalnih procesov, ki skušajo to samo s sabo sprto »staro damo« preoblikovati, da bo kos novim izzivom, je po mojem mnenju tako »novim članicam« in njihovim narodom kot zrelim državam zgodovinski poduk, neke vrste »geneaološko drevo« evropskih držav, ki razkriva, od kod prihajajo, več kot dobrodošel.

Menim, da je predmet mojega diplomskega dela v neki meri zadeva splošne izobrazbe, prav gotovo pa je to – vsaj po mojih izkušnjah in najdenem gradivu – slepa pega slovenske obramboslovne in vojaško-zgodovinske misli, ki jo bo moj skromni prispevek le v majhni meri odpravil. Pojmi kot Agincourt, dolgi lok, Edvard III. in Henrik V. so na zahodu, sploh v vojaško-zgodovinskih ter obrambnih (če ne vemo od kod prihajamo, tudi iti nimamo kam) sferah stvar legendarnih proporcev. Pri nas pa se mi zdi, da jih komaj poznamo. Če hočemo kot narod, stroka kot ena izmed politoloških smeri v evropske oziroma globalne vode, potrebujemo tudi določeno zgodovinsko poznavanje naših sogovornikov in stoletna vojna z vsemi svojimi vrhunci in padci je gotovo ena izmed njih.

2. Metodološko hipotetični okvir

2.1 Opredelitev predmeta in ciljev proučevanja

Predmet proučevanja tega diplomskega dela bo »stoletna vojna«, vojaški spopad med angleškim in francoskim kraljestvom, trajajoč od tridesetih let 14. stoletja, do petdesetih 15. stoletja.

Cilja diplomskega dela sta naslednja:

- raziskati na podlagi dosegljivih virov potek in okvire (ekonomski, politični, diplomatski, socialni, verski, itd.) znotraj, katerih se je vojaški spopad odvijal,
- proučiti tipične načine vojskovanja tistih časov, torej strategijo, taktiko in oborožitev enot tistega časa.

2.2 Hipoteze

1. Kampanje oz. bojni pohodi angleških ter francoskih fevdalcev med stoletno vojno niso bili organizirani in niso imeli vojnih ciljev¹, saj so izhajali zgolj iz želje pridobivanja ozemlja oz. plenjenja.

2. Edino zaključno fazo stoletne vojne, v kateri so bili v ofenzivi Francozi, lahko definiramo kot načrten strateški udar s ciljem zasedbe ozemelj angleških fevdalcev v Franciji.

3. Razvoj oborožitve je znatno vplival na izide spopadov v stoletni vojni.

¹ »Vojni cilj«, oz. odsotnost le-tega je v tem kontekstu razumljena kot: »Cilj, ki ga, praviloma, določa najvišje državno in politično vodstvo, za njegovo uresničenje pa se aktivirajo vse sile družbe in celoten vojni potencial. Vojni cilj je hkrati tudi končni cilj vojne, s katerim se realizira namen, s katerim se je v vojno šlo. (Vojna enciklopedija, 1971: 172)

2.3 Metodološki pristop

Pri svojem delu bom uporabil neempirične raziskovalne metode. To bodo analiza sekundarnih virov in primerjalno zgodovinska analiza. Sekundarne vire predstavljajo dela svetovno uveljavljenih avtorjev o stoletno vojno ter srednjeveškem vojskovanju ter nekatere spletne strani. Ta dela bodo z opisno metodo predstavljena v diplomskem delu.

Temelj primerjalno – zgodovinske analize bo opisna metoda, ki bo predstavila za sklepe potrebne ugotovitve in gradivo.

3. Stoletna vojna z zgodovinske distance

Anne Curry pravi: »Ena prvih stvari, ki se jih študenti naučijo o stoletni vojni je, da je trajala 116 let, od 1337, ko je Filip VI. zaplenil »francoske dežele« Edvarda III, do 1453, ko je angleška Gaskonja padla v francoske roke. Datum začetka in zaključka vojne predstavljata takojšnje težave. Angleži in Francozi so bili v vojni mnogokrat pred letom 1337, celo tako nedavno kot leta 1327. Pogosto so se spopadali po letu 1453. Velik del nadaljnje zgodovine te dežele zadeva njen boj s Francijo, tako v Evropi kot širše po svetu. Zgodovinarji so celo zakoličili obstoj »druge stoletne vojne« med 1689 do 1815.« (Curry, 2003: 2)

Kaj določa leto 1337 kot začetek nove faze v anglo-francoskih odnosih, fazo, za katero se razume, da se zaključi leta 1453? Odgovor je zahteva angleškega kralja Edvarda III. po francoskem prestolu. Celotno tu pa so težave z datumi. Glavna francoska (Kapetinska) kraljeva linija je izumrla leta 1328. Edvardovi svetovalci so tedaj uveljavljali njegovo kandidaturu za kralja Francije kot sina Izabele, sestre zadnjih treh francoskih kraljev (Priloga 1). Toda vojna tedaj ni izbruhnila. Valoiški grof, naslednik skozi moško linijo, je postal francoski kralj Filip VI. in Edvard se mu je poklonil za svoje francoske dežele. Filip VI. je zaplenil Edvardove francoske dežele maja 1337 in kraljestvi sta bili tedaj spet v vojni. Formalno Edvard III. krone ni zahteval do 26. januarja 1340, ko je v Gentu prevzel naziv »francoski kralj«. Če je stoletna vojna razumljena kot spopad med Angleži in Francozi za francoski prestol, potem je to močan argument, da leto 1340 razumemo kot resničen obrat v angleško – francoskih odnosih, namesto 1337. Sedaj smo pri srži zadeve. Je bila vojna, ki so

jo vojevali Edvard III. in njegovi nasledniki vojevana proti Franciji kot fevdalna ali dinastična vojna? So jo povzročili problemi, izhajajoči iz posedovanja dežel v Franciji, podobno kot prejšnje vojne, ali pa je bila poizkus pridobiti francoski prestol? (Curry, 2003: 3)

V obdobju anglo-francoskega vojskovanja od 1340 do 1360 je Edvard imenoval sebe »kralj Francije«. V Bretignijskem sporazumu leta 1360 se je nazivu odrekel v zameno za suverenost Akvitanije, Poitoua, Ponthieua in Calaisa. V teoriji sta bila z Bretignijskim sporazumom razrešena tako fevdalno kot dinastično vprašanje, vendar pa je vojna ponovno izbruhnila leta 1369, ko je, vztrajajoč, da je fevdalni vladar, kot so bili njegovi predniki, Karel V. zaplenil Edvardove dežele. V odgovor se je Edvard ponovno razglasil za kralja Francije, kot so se tudi njegovi nasledniki. Do popolne poravnave ni prišlo, čeprav je bilo leta 1396 dogovorjeno osemindvajsetletno premirje. Leta 1415 je Henrik V. pričel vrsto uspešnih pohodov v Franciji. Pogodba iz Troyesa (1420) ga je imenovala za naslednika francoskega prestola, toda ker je umrl pred Karlom VI., je bil njegov sin tisti, ki je postal francoski kralj na podlagi pogodbe iz Troyesa. Vojna se je nadaljevala s sinom Karla VI., Karlom VII., ki je zase zahteval prestol, a bil razdedinjen na podlagi pogodbe iz Troyesa. Angležem tako nikoli ni uspelo nadzorovati celotne Francije. Leta 1436 so izgubili Pariz. Med leti 1449 in 1453 je Karel VII. zavzel Normandijo in nato Gaskonjo, Angležem je ostal le Calais.

Bi morali leto 1453 razumeti kot konec obdobja, začetega 1337? Nikoli kasneje niso imeli angleški kralji v svoji lasti v Franciji več tako širnih pokrajin, vendar pa so se anglo-francoske sovražnosti nadaljevale tudi po letu 1453. Poleg tega je zahteva po francoski kroni ostala. Vsi nadaljnji angleški vladarji so se imenovali kralji (ali kraljice) Francije. S tem so prekinili samo na točki pogajanj o Amienskem sporazumu z Napoleonom v letih 1801-1802. Ironično je, da je bil zahtevek opuščen šele, ko je Francija ubila svojega kralja in padla pod oblast moža plebejca, ki je kmalu zatem dobil status cesarja. Kljub temu je trinajst let kasneje angleška vojska pri Waterlooju (1815) dosegla morda največjo zmago proti Francozom od Agincourta (1415) in pri tem pomagala pri vzpostavitvi francoske monarhije. Da bi bila ironija še večja, se je »druga stoletna vojna« končala z angleško zmago, ki se jim je izmuznila v prvi.

Okoli vzrokov stoletne vojne je bilo prelitega že veliko črnila. Osnovno vprašanje je, ali je bila vojevana okoli težav, izhajajočih iz oblasti nad deželami v Franciji, ali okoli tega, kdo je kralj Francije.

Vprašanja so tako tesno povezana, da bi bilo ločevanje zavajajoče. Jasno je, da ni bilo ene same, celovite »stoletne vojne«. Spopadi niso bili stalni, bilo je mnogo premirij in med 1360 in 1369 je bil v teoriji popoln mir. Vojni cilji in metode so se s časom spreminjali glede na okoliščine in osebnosti voditeljev obeh kraljestev. (Curry, 2003: 3-4)

Iz napisanega lahko lepo vidimo, da je »stoletna vojna« umeten pojem. »Premirja« so trajala tudi več let, vojaški in strateški cilji ter motivi kraljev na eni in drugi strani pa so se spreminjali razmeram primerno. Za nas je zanimiva tudi omemba razumevanja angleških kraljev kot »kraljev Francije«. Tekom vojne so angleški kralji svoje zahteve po francoski kroni večkrat opustili in jih kasneje spet uveljavljali. Če zahtevo po francoski kroni vzamemo kot »vojni cilj« stoletne vojne, potem je angleška neodločenost glede tega cilja naravnost osupljiva.

4. Hierarhija srednjega veka

Ko omenjamo stoletno vojno, takoj naletimo na nekatere hierarhične izraze tedanje družbe, ki jih je – glede na pogostost pojavljanja – primerno natančneje razdelati.

Na čelu kraljestva je bil kralj. A vedeti je treba, da stoletna vojna spada že v pozni srednji vek, kjer kralj ni bil več suveren, pač pa prej vojvoda svojim deželam, neposredno le tistim, katerim je bil tudi deželni gospod. To je pomenilo, da je nanje lahko vplival le prek svojih vazalov. Temu, v precejšnji meri omejenemu kralju so bili podrejeni najvišji plemiči. Po večini so bili to vojvode in baroni. Vojvoda – kot pove že njegovo ime – je posednik vojvodine, vseh njenih sredstev in večine prebivalstva v njej. Podrejen je kralju in princu (prestolonasledniku), je pa na ravni baronov. »Earl« je britanski plemiški naslov, ki se uvršča pod vojvodo, pomeni pa plemiča, ki ima v posesti več grofij. Za vse omenjene plemiške naslove veljajo tudi pravice (predsedovanje sodiščem, poveljevanje vojski) in dolžnosti vsakega plemiča

(obramba svojih ljudi). Kar se tiče nižjih plemiških naslovov, so bili v tem času aktualni še grof, vitez in paž.

Zanimiv je še izraz »princ«, ki ga slovensko zgodovinsko izrazoslovje – ko ne gre za prestolonaslednika – prevaja kot »kneza«. Tak je bil primer Ivana Gentskega, ko so ga proglasili za »francoskega princa«, čeprav ni imel nasledstvenih pravic. Treba je vedeti, da se v tem kontekstu izraz »princ« povsem ustrezno prevaja z izrazom »knez«. »Knez« predstavlja višjo hierarhično lestvico, ki pa ni omejena le na eno kastno raven: vitezu je knez grof, grofu vojvoda in vojvodu npr. kralj.

5. Anglija in Francija sredi 14. stoletja

Na ureditev kraljestev, kakršni sta bili Anglija in Francija ob začetku stoletne vojne, so znatno vplivala predhodna tri stoletja. Za obe kraljestvi je bila značilna velika upravna in geografska fragmentacija, za Francijo zaradi njene velikosti še nekoliko bolj.

Pri kraljevanju v obeh kraljestvih je šlo v času formiranja kasnejše ureditve predvsem za to, da je bil kralj »najmočnejši zemljiški gospod«, ki si je lahko podredil vse ostale zemljiške gospode. Ker pa se je to dejstvo predvsem z različnimi kralji, ki so bili na oblasti, pogosto spreminjalo, je npr. v Angliji tako prišlo leta 1215 do »Magna Charte«, ki je omejevala kraljeve pravice in določala pravice kraljevih vazalov, nižjega plemstva. V tem pogledu sta se položaja angleških in francoskih kraljev tudi precej razlikovala. Francoski kralji so v treh stoletjih do začetka stoletne vojne razširili in konsolidirali svoja lastna ozemlja, znana pod imenom »Ille de France«. To so bila ozemlja neposredno v kraljevi oblasti, od koder so francoski kralji lahko črpali sredstva za svoje vojaške podvige. Posledica je bila, da so francoski kralji finančno znatno manj bremenili svoje vazale, bili bolj priljubljeni, si zato lahko privoščili več samovolje, posledično pa je bila tudi povezava med kraljem in vazali ohlapnejša kot tista v Angliji. Medtem ko je angleški kralj svoje vazale prosil za financiranje vojaških podvigov v tujini, je francoski kralj ta sredstva od svojih vazalov zahteval. Dokler ni bilo tuje sile, ki bi vazalom ponujala večje ugodnosti, je bil tak sistem trden.

V času Edvarda I. je prišlo v Angliji do oblikovanja zametkov kasnejšega angleškega parlamenta, ko se je angleški kralj zavedel, da potrebuje za svoje podvige podporo celotne skupnosti, v katerem so sodelovali »nadškofje, škofje,

grofje, baroni in občestvo kraljestva«. To telo je imelo pomembno vlogo pri odobravanju finančnih bremenitev kraljestva, medtem ko je bil francoski *parlement* zgolj kraljevo pravno svetovalno telo. V Franciji so se državni stanovi sicer organizirali kot kraljeva opozicija, a so bili med sabo zelo razdeljeni. Francoska kraljeva propaganda je kraljeve cilje znala odlično propagirati kot take, ki so obenem v interesu državnih stanov, in najpomembneje – vprašanje odobritve davkov ni bilo urejeno. Francoski sistem je bil ohlapnejše povezan, bolj fragmentiran, francoski kralj mnogo močnejši od angleškega, njegova vladavina pa bliže absolutizmu. Ta sistem je dobro deloval, dokler ni stoletna vojna razkrila njegove šibkosti, ki je ležala predvsem v neodvisnosti in moči posameznih vojvodin.

Glede razmerja moči na začetku stoletne vojne velja eno trdno dejstvo: Francija je bila neprimerno močnejša in je imela mnogo večji regionalni ugled. Po Sewardovih besedah je tako francoski kralj na pragu stoletne vojne daleč presegal Svetega rimskega cesarja in v večini nadzoroval papeštvo vse od 1309., ko je bil papeški sedež ustanovljen v Avignonu – francoski kralj je bil papežev zaščitnik in je imel titulo papeževega ključarja. Celo stoletje v Franciji ni bilo nepokornih plemičev, kot so bili v Angliji, pač pa je bilo podrejanje grofov in baronov v tem času stalnica. Flandrija, Bretanja ter seveda Gaskonja (Priloga 2) so ostajale delno avtonomne, a je Filip VI. vseeno nasledil popoln nadzor nad tremi četrtinami svoje mogočne kraljevine. Od 10. stoletja so nove agrikulturne tehnike omogočile kmetom zahodne Evrope izkoristiti bogato prst in izkrčiti vse več gozda ter ga spreminjati v obdelovalne površine. Do štirinajstega stoletja se je delež obdelovane zemlje večal vsako leto, čemur je sledila vse večja rodnost. Nikjer ni bilo to bolj opazno kot v Franciji, ki je imela leta 1330 približno 21 milijonov prebivalcev – petkrat več kot Anglija. (Seward, 2003: 25)

V nasprotju z njo pa je bila Anglija redko poseljena dežela, podobna sodobni Norveški, z več gozda in močvirij kot obdelovalne zemlje. Mala, revna dežela, katere bogastvo je bila njena volna. London je imel v tem času približno 30.000 duš (v odnosu do Pariza, v katerem je prebivalo okoli 150.000 ljudi). (Seward, 2003: 26)

Angleški kralj je moral upoštevati tudi mnenje »množic« oz. »malih ljudi«, ko je šlo za vprašanja vojne, blagostanja dežele in financiranja. »Vojaška propaganda« v obliki razglasov je imela tako pomembno vlogo pri zbiranju vojaških sredstev in mož, prav tako so se morali angleški kralji kasneje v vojni odzvati na francoske vpade na južno

in zahodno angleško obalo, ko žrtve teh napadov niso bili plemiči, ampak »navadni ljudje«.

Vojaško je imela Francija veličastno zgodovino. Imela je številno in bogato plemstvo – jedro vojska srednjega veka – ki je odločno zmagalo večino spopadov tega časa. Uspehi Francozov so se kazali v zasedbi Palestine ter skorajšnjemu izgonu Mavrov iz Španije, oba sta bila za tisti čas orjaška vojaška podviga. Posledično je Filip užival sloves vojaškega vodje, primerljiv s tistim Pattona ali Guderiana ob njunem zenitu, poleg tega da je poveljeval največji, najbolj opremljeni, najbolj vase prepričani in uspešni težki konjenici zahodne Evrope. Tekom svojih zgodnjih let se je moral zdeti nepremagljiv. (Seward, 2003: 26) Angleži po drugi strani, so imeli kar se da žalosten vojni sloves. Svoje volje niso zmogli uveljaviti v Gaskonji, še večkrat pa so utrpeli poraz s strani svojih severnih sosedov, Škotov. Velikemu angleškemu porazu leta 1314 pri Bannockburnu je sledilo skoraj deset let škotskih vpadov in ropanja angleške dežele, vse do premirja leta 1323. »Čeprav je bila revna in mala barbarska dežela, se je Škotska vseeno zdela najboljši zaveznik proti Angležem v tistem času. «(Seward, 2003: 27)

Vendar pa francoski pisci omenjajo tudi faktorje vse šibkejših temeljev francoskega kraljestva, ki jih ne gre spregledati: padec prihodkov od kmetovanja, ukinjanje sejmov v Šampanji, prva velika lakota v novi dobi v letih 1315 – 1317. Vse to so bili znaki obetajočih se težav za Francijo. Prav možno je, da je bil »popis ognjišč« samo poizkus določiti obdavčljivi del prebivalstva, ki se je vse bolj zmanjševalo in to še pred nastopom »črne smrti«! (Carpentier, 1999: 104) Francija torej morda le ni bila tako idealno močna, kot to radi prikazujejo Angleži tedanjega časa, bila pa je brez dvoma močnejša od svoje severne sosede.

6. Vzroki in povod spopada

Običajno velja, da leži seme stoletne vojne v dejstvu, da je angleški kralj zahteval francosko krono. Slednje je netočno. Leta 1328, ko je bil kronan Filip VI., je angleški odbor na skupščini v Franciji, kjer se je določalo naslednika francoskega kralja, sicer zahteval krono za Izabelo oz. njenega sina, a je francosko plemstvo to možnost brezprizivno izključilo (na podlagi salijskega² zakonika, ki so ga takrat pripravno »obudili«). Dejstvo je, da je angleški kralj o nastalem stanju nato molčal vse do začetka stoletne vojne. Zahtev po francoski kroni je Edvard III. izrazil šele, ko je to ustrezalo utrjevanju vezi s Flandrijo. O odnosu angleškega in francoskega kralja v tem času govori tudi dejstvo, da se je prvi večkrat poklonil svojemu kralju (prvič 1329. leta), saj je bila v letih pred vojno Anglija še zelo šibka in je nujno potrebovala davke iz svojih posestev na francoskem ozemlju. Obstajali pa so vsekakor tehtni razlogi, ki so obe državi potisnili v več kot stoletni konflikt.

Prvi vzrok je poroka Henrika Plantageneta, Anjouskega grofa z Eleanoro, ločeno ženo Ludvika VII. francoskega, naslednico Akvitanske vojvodine leta 1154. Henrik Plantagenet je dve leti kasneje postal angleški kralj, njuna poroka 1152. leta pa je ustvarila temelje za vazalno razmerje angleškega kralja v odnosu do francoskega, kar pa je bilo za prvega seveda nesprejemljivo tudi zato, ker je bil »vazal« pogosto močnejši od svojega kralja. Sledilo je tristo let vojn med Anglijo in Francijo.

Drugi razlog je bilo vprašanje Škotske. Francozi so ves čas sodelovali s Škoti in jih podpirali, kar je seveda jezilo Angleže. Vsaka vojna med Škoti in Angleži je tudi zaostrovala odnose med Anglijo in Francijo. Značilen je bil naslednji primer: Maja 1334 je desetletni David II. škotski na povabilo Filipa VI. pobegnil v Francijo, Filip pa je razglasil, da morajo vsa bodoča pogajanja med njim in Angleži upoštevati interese škotskega kralja. (Seward, 2003: 28)

Na tej točki je treba omeniti še dva alternativna pogleda na stoletno vojno z določene zgodovinske distance: »Alternativni in na koncu koncev, ne tako zelo različni pogled

² Salijski zakonik: pravni kodeks salijskih Frankov, ki je v 5. stoletju nastal v Galiji. Izdal ga je Klodvik (465-511), ponovno pa je izšel pod Karolingi. Vseboval je civilne in kazensko pravne določbe ter odmerjal globe za prestopnike. Določal je tudi, da hčere ne morejo podedovati zemlje, kar so kasneje v Franciji in nekaterih nemških kneževinah izkoristili, da so ženskam preprečili naslediti prestol. Francoski kralji iz dinastije Valois so salijski zakonik uporabili proti Edvardu III. angleškemu, ki si je po materi lastil francoski prestol. (Judge, 1993a: 254)

je ta, ki vidi stoletno vojno kot širšo državljansko vojno, v kateri sta politiki kraljeve centralizacije, osnovani na Parizu nasprotovala ne samo akvitanjski in normandijski vojvoda (v obeh primerih tudi angleški kralj), toda tudi bretanjski in (pozno v štirinajstem in petnajstem stoletju), Burgundija ... v nekoliko kasnejši dobi je bila ideja Francije kot enovite geografske entitete s Parizom kot njeno prestolnico samoumevna. Toda ljudje poznega srednjega veka stvari niso vedno videli na ta način: zaradi zgodovine, jezika, mentalitete, političnih ciljev bi se morali njihova neodvisnost in posledično stalna fragmentacija Francije ohranjati še naprej.« (Allmand, 1999: 11)

»Še en pogled pa vidi vojno v smislu geografskega odnosa med Francijo in Anglijo in vpliva le-teh na ekonomske interese. Po eni strani je Francija morala pridobiti njene »naravne« obmorske province (ki so vključevale Akvitanijo, Normandijo, Bretanjo in Flandrijo) pod kraljevi nadzor, da bi uporabljala pristanišča v vojaške in trgovske namene. Po drugi strani pa je angleški interes ležal v tem, da onemogoči francoskemu kralju uporabo pristanišč ter dostop do ostalih obalnih aktivnosti, kot je ribarjenje, tako da bi angleška trgovina, naj bo s Flandrijo ali Akvitanijo, potekala v večji varnosti.« (Allmand, 1999: 12)

24. maja 1337 je kralj Filip tako razglasil, da je angleški kralj zapravil svoje pravice do Gaskonje, »zaradi mnogih ekscesov, uporniških in nepokornih dejanj, storjenih s strani kralja Anglije proti Nam in Našemu veličanstvu«, še posebej izpostavljač zaščito, ki jo je v Angliji užival Robert Artoiški. (Seward, 2003: 35)

To je bil datum začetka stoletne vojne.

7. Zavezniki Anglije in Francije

Edvard III. je bil delno zaradi svojih političnih sposobnosti, delno zaradi položaja, v katerem je bila Anglija (oz. Francija), izjemno uspešen v kovanju zavezništev na začetku vojne. Treba je vedeti, da je trdno zavezništvo v Evropi iz časa stoletne vojne imelo na vojno pogosto odločilen pomen. (živ dokaz je razdor angleško – burgundijskega zavezništva, ki je de facto pokopalo angleške upe po uveljavitvi svojih interesov v Franciji). Celo kraljevini, kot sta bili Francija in Anglija, si v tem pogledu ne glede na vso svojo moč nista mogli privoščiti samovolje. Edvard III. je tako za začetek dobil v roke Roberta Artoiškega – francoskega plemiča, ki ga je preganjal Filip VI. Francoski plemič med Angleži je pomenil dodatno stopnjo legitimnosti, ko je šlo za pridobivanje podpore med francoskim prebivalstvom, pomenil pa je tudi pomemben vir podatkov o deželi, kamor so se Angleži namenili. Volna je bila glavni izvozni produkt Anglije. Njen kupec pa so bile Nizke dežele³, v največji meri Flandrija, poleg Brabanta in Hainaulta. Strateški interes teh dežel je bil torej v prvi vrsti pri Angliji in ne Franciji, čeprav so bile del Francije in vazali francoskemu kralju. Edvard III. je to s pridom izkoristil, zaradi njegove politike so flandrijski trgovci vrgli z oblasti Franciji zvestega plemiča ter se pridružili Angliji. Zanj so bile Nizke dežele pomembne, ker so bile odlično izhodišče za napad francoskega osrčja. Poleg Nizkih dežel se je Angliji pridružila še množica samostojnih mest (Bruselj, Amsterdam ...)

Mnoge francoske dežele niso bile zadovoljne z davki, ki jih je odmerjal francoski kralj. Najbolj odkrito je temu nasprotovala Bretanjska grofija, Edvardove obljube o nižjih davkih in drugih ugodnostih pa so krepko zrahljale kohezijo francoske kraljevine. Edvardu III. je na samem začetku uspelo pridobiti na svojo stran tudi cesarja Ludvika Bavarskega, vladarja Svetega rimskega cesarstva:

»Avgusta 1337 je z orjaško podkupnino uspel pridobiti nič manj kot Svetega (čeprav iz cerkve izobčenega) rimskega cesarja Ludvika IV., ki je bil bratranec njegove žene Filipe. Ko sta se s kraljico namestila v razkošnem Koblenzu, kjer mu je cesar obljubil, da mu bo »naslednjih sedem let« pomagal proti Filipu, je razglasil Edvarda za generalnega vikarja (oz. namestnika) cesarstva s pooblastili nad vsemi cesarskimi fevdi zunaj Nemčije. V teoriji bi Edvard sedaj lahko pozval kot svoje vazale vse

³ Geografski ekvivalent današnjega Beneluksa

plemiče Nizkih dežel ter celo grofe Burgundije in Savoya – v praksi mu je ta naziv omogočil le prestiž vprašljive vrednosti.« (Seward, 2003: 36) Edini trdni zavezniki Francozov so bili Škoti, kar pa je glede na njihov geografski položaj in bojne izkušnje vseeno veliko število.

Ne glede na vse naštetost pa je treba pripomniti še nekaj, kar je delno že razvidno iz opisa zavezništva s Svetim rimskim cesarstvom: drago plačana zavezništva so bila pogosto kratkega veka, oportunistem pa vodilo časa. Podpora v obliki dajanja lastnih vojaških sil na razpolago je bila skromna ali pa je sploh ni bilo – pogosto so morali Angleži celo financirati zavezniške vojake, tako da so ta »zavezništva« Angležem v prvi vrsti prinesla predvsem »dovoljenje za uporabo zemljišča«, ne pa tudi sredstev za financiranje vojne ali vojska samih.

8. Financiranje spopada – mobilizacija

Še ena izmed Edvardovih, pa tudi Filipovih, težav je bila mobilizacija. Stari sistem fevdalne vojaške službe je praktično izginil in Edvard je moral uporabiti metodo »pogodbništva«. Najel je vodje, ki so po v pogodbi natančno določenih pogojih zbrali določeno število vojakov določenega tipa za določen čas in fiksno plačo. Kljub temu pa je za začetek – naj je šlo za valežanske može noža ali angleške lokostrelce – slednje vpoklical po tradicionalni metodi. Pooblaščenec, običajno lokalni plemič z vojaškimi izkušnjami, je izbral tiste, ki so se mu zdeli najboljši, izbiral pa je med populacijo starosti med šestnajst in šestdeset let, ki so jih zbrali okrožni župani in šerifi. V praksi so bili ti možje zelo dvomljive kvalitete – ocenjeno je bilo, da je bilo tudi do dvanajst odstotkov enot Edvarda III. izobčencev, večina jih je bila obsojenih morilcev, ki so se uдинjali v upanju na pomilostitev. Celo te je moral kralj obleči, opremiti ter plačati.

V teoriji Filip ne bi smel imeti nikakršnih finančnih težav. Toda čeprav je bila Francija bogata, so njeni vodje izjemno težko izkoristili njeno premoženje. Za razliko od Anglije tu ni bilo enotnega davčnega sistema ter ene same svetovalne skupščine. Centralizacija preteklega stoletja, ki je prevzela pooblastila vojvod in grofov, je pustila lokalne fiskalne sisteme ter skupščine v veliki meri nedotaknjene. Leta 1337 se je Filip celo znašel v položaju, ko ni mogel plačati svojih uradnikov, delno zato, ker so lokalne skupščine zavrnille plačilo v višini, kot ga je zahteval on, delno zato, ker mu

nekatero sploh niso nič plačale. Filip je nato naročil svojim uradnikom, naj se pogodijo, vrnejo nekatere stare pravice inodobrijo nove, obljubijo izključitev iz obdavčevanja v prihodnosti in da so »ugajajoči, nežni in pohlevni«, ko se pogajajo. Provincialnim skupščinam je dovolil, da se jih prizna kot »stanove« plemičev, duhovščine ter običajnih ljudi, s čimer je dal poleta ideji, da morajo »stanovi« dati svoj pristanek, ko gre za kakršno koli dodatno obdavčevanje.

V končni fazi je zmozel vsiliti in zbrati zadovoljiv dohodek z davki na prebivališča, *maletoti* in drugimi prispevki ter – kasneje za časa svojega vladanja – z *gabelle* oziroma davkom na sol. Ob več priložnostih je tudi razvrednotil valuto, ko je zbiral svoje srebrne *gros tournois* in jih ponovno izdajal v manj vredni kovini. Iz duhovščine je iztisnil več denarja s tem, ko je puščal določene cerkvene položaje prazne ter sam določal dohodek. Po vseh teh ukrepih si je moral Filip še vedno izposoditi od papeža milijon zlatih forintov. (Seward, 2003: 34)

Omeniti je treba še krhkost tedanjih »pogodb«: »Take združbe ali *route* so bile tedaj rekrutirane z *lettres de retenue*, prek katerih je kralj ali njegov namestnik »vzdrževal« poveljnika z določenim kontingentom za določeno vsoto denarja. Toda ker je bil časovni razpon redko omenjen v teh pogodbah, so te združbe lahko odšle po svoje že po dveh mesecih služenja. To je kroni onemogočalo nadzor, zagotavljanje tega, da bi poveljniki vzdrževali svoje združbe močne in ustrezno opremljene, ali celo, da bi zagotovo predali denar svojim možem.« (Nicolle, 8: 2005)

Kot vidimo iz vsega napisanega, je dejstvo, da stalne vojske v 14. in 15. stoletju še niso obstajale, zelo oteževalo vojaške podvige, pa čeprav je šlo za podvige, ki so jih organizirali kralji sami.

9. Potek vojne

9.1 Potek vojne od začetka sovražnosti do Bretignyskega sporazuma

Začetki vojne so bili skromni. Spopadi do leta 1340. so se omejevali na Gaskonjo in v manjši meri Flandrijo, kjer je šlo za spopade manjših skupin. Prva večja bitka se je zgodila leta 1340.

24. junija tega leta je Edvard dosegel prvo večjo zmago v pomorski bitki blizu Sluysa (fr. Lecluse) pri ustju reke Zwyn, pri katerem je bila večja francoska flota zdesetkana zaradi angleške superiorne taktike in zaradi spretnejše izrabe pogojev. Čeprav je bitka odvrnila nevarnost neposredne invazije, pa je Angležem prinesla le majhno prednost. Prav tako vojna na kopnem ni napredovala, medtem ko so tisti, ki so jim bila obljubljena bogata plačila, že zahtevali, kar jim pripada. Ko Edvardu ni uspelo plačati, so ga zapustili, zaradi česar je bil prisiljen v premirje s Francijo, sklenjeno pri Espechinu, blizu Tournaija, 25. septembra 1340. (Allmand, 1999: 12)

Filipova taktika v tem delu vojne je bila nenavadna, a presenetljivo uspešna. Čeprav je imel (po vseh ocenah) superiorno vojsko, je čakal in sovražniku ni dal priložnosti za spopad. Vedel je, da bodo Edvarda njegovi plemiči ter najemniki zapustili tisti trenutek, ko mu bo zmanjkalo denarja in to se je tudi zgodilo.

Čeprav zmagovit na morju, se je Edvard vrnil domov hudo razočaran. Tam je iskal grešne kozle za njegov očitni neuspeh. Odpustil je svojega zakladnika in kanclerja, ki nista – kot je dejal – priskrbela podpore, ki jo je rabil in si jo zaslužil ter pritisnil tudi Ivana Stafforda, canterburyjskega nadškofa. V zgodnji fazi je Edvard III. spoznal, da je vojna draga in da njegova politika podpiranja knezov, da delujejo v skladu z njegovimi interesi proti Francozom, ni bila primerna za nadaljnjo pot, najti je moral druge metode.

To ni trajalo dolgo. 1342. leta sta Francija in Anglija našli vzrok in novo bojevališče. Aprila je umrl Ivan III., bretanjski vojvoda in zapustil dva možna naslednika: svojega polbrata Ivana de Monforta in Karla Bloiškega, katerega zahteva po nasledstvu je obstajala prek Jeanne, nečakinje zadnjega vojvode. Vsak od njiju je poiskal pomoč enega od vojskujočih se kraljev. Montfortu je bila obljubljena Richmondska grofija in on je podprl angleško intervencijo v Bretanji, medtem ko si je Bloiški priskrbel Filipovo podporo. Vojna med njima se je vlekla do leta 1364, približno dvajset let. Čeprav so njene podrobnosti po večini nepomembne za glavno

zgodbo, ki ji sledimo, pa je njen pomen velik. Manj kot leto po koncu »lažne vojne« na severovzhodu se je nenadoma pojavil pravi *casus belli*, ki je bil za vsako stran pomemben tudi s stališča širšega konflikta. Za francoskega kralja je bila to priložnost pridobiti večjo stopnjo nadzora nad Bretanjo z njenimi pomorskimi zmožnostmi, kar je bila priložnost, ki je ni bilo pametno zamuditi. Za Edvarda III. pa je bila to možnost postaviti »zastopniškega« deželnega gospoda v strateško postavljeni vojvodini (prek njenih obal je potoval ves angleški vojaški in trgovski promet namenjen v in iz Akvitanije ter zahodne Francije), kar je bil tudi zelo zaželen politični cilj. Poleg tega je to odprlo Angležem vrata v Francijo. Vojaki, namenjeni v notranjost Francije, so lahko pristajali na Bretanjskem polotoku in možnost koordiniranega napada iz več smeri se je s tem znatno povečala. Tako Francija kot Anglija sta imeli močne razloge za intervencijo v Bretanji. Spomladi 1342 je Edvard III. sam zasedel dele vojvodine in pustil Angleže v mnogih mestih in gradovih, vključno z Brestom, pristaniščem, ki je ostalo v angleških rokah skoraj pol stoletja.

Vojna se je počasi razplamtevala. Da bi nekaj ukrenil je Papež Klement VI. oktobra 1344 pozval obe strani na konferenco v Avignonu. Tam je kmalu postalo jasno, da so delitve med Angleži in Francozi zelo močne. Za Angleže ni prišel v poštev nikakršen sporazum, ne da bi upoštevali zahtevo njihovega kralja po francoski kroni, zahtevo, ki bi se ji lahko odpovedal v zameno za dele Francije, ki bi jih držal v popolni suverenosti. Francozi pa po drugi strani niso priznavali razmerij, starejših od leta 1327. Če bi se že odpovedali nekaterim deželam v zamenjavo za Akvitanijo, bi bile te dežele dane na razpolago le pod pogojem vazalnega odnosa lastnika teh dežel do francoskega kralja. Nobeno presenečenje ni bilo, ko so pogajanja propadla. Tudi ni bilo čudno, da je postal cilj dobiti francosko krono tako pomemben del vojne politike Edvarda III.

Kmalu je bil ponovno v Franciji. Julija 1346 je pristal v Normandiji z vojsko približno 15.000 mož. Na tem podvigu je imel podporo enega vodilnih normandijskih »disidentov« Geoffroia d'Harcourta, ki je predstavljal nezadovoljstvo vojvodine nad vladavino valoiškega kralja. Na tem pohodu je Edvard srečal le malo odpora. Najbolj znamenita je bila zasedba Caena, ki je padel konec julija in ki je bil, po kronistu Froissartu⁴, vir mnogega blaga, ki je bilo poslano po reki Orni do obale za transport v

⁴ Jean Froissart je bil rojen okoli 1337 pri Valenciennesu. Pri starosti dvajsetih let ga je knez Beufortski prosil, da napiše Kronike vojn in viteških dosežkov njegovega časa in to je postalo njegovo življenjsko

Anglijo. Nadaljujoč svoj pohod na vzhod, se je Edvard približal Parizu, preden se je obrnil severno v smeri Prekopa. Na poti ga je prestregla francoska vojska pri Crecy-en-Ponthieu-u, kjer se je 26. avgusta 1346 bila prva večja kopenska bitka vojne. (Priloga 3)

Je Edvard III. načrtoval srečanje s francosko vojsko? Možno je, čeprav v to ne moremo biti prepričani. Malo pa je dvomov glede tega, da je skušal s svojo taktiko zvabiti Francoze v zasledovanje ter jih izzvati. Kljub temu se je že leta 1340 pokazalo, kako je Filip VI. mojster taktike, ki jo bodo Francozi uporabili v prihodnjih letih, to je izogibanju neposrednega stika s sovražnikom. Vprašanje pa je bilo, kako dolgo je bilo moč dovoliti tako taktiko.

Angleški način izzivanja sovražnika, imenovan *chevauchee*, plenilski pohod, izveden po večini s konjeniki (ki so bili povsem mobilni) skozi nasprotnikovo podeželje z namenom ropanja nasprotnikove lastnine, uničevanja pridelkov in s tem ustvarjanja občutka nevarnosti, ni smel biti dovoljen predolgo, ker je tako delovanje spodkopavalo (kot je bilo načrtovano) avtoriteto francoskega kralja, ki je bil odgovoren za obrambo svojih ljudi. (Allmand, 1999: 12-15)

Rezultat prve *cheuvauchee*, po kateri se je Edvard III. razočaran vrnil domov, je tako bilo okoli dvesto pobitih in požganih vasi ter več uničenih francoskih mest. (Keen, 1999: 146) Uničenja v tem obsegu francoski kralj dlje časa seveda ni mogel trpeti. Prišlo je do tega, da je bil Filip VI., ki mu ni manjkalo vojaških veščin in izkušenosti, prisiljen poiskati in – če je bilo to mogoče – poraziti angleškega kralja in njegove normandijske zaveznike. Poizkus se je izkazal za katastrofalnega. Čeprav utrujeni in s kopnečimi zalogami, so imeli Angleži več prednosti: dober defenzivni položaj, združeno poveljstvo in vojsko, ki se je že izkazala za zelo uspešno proti Škodom, kombinacijo lokostrelcev ter pešakov (bojevali so se peš, potovali pa v sedlu), katerim v pogojih tistega dne francoska težka konjenica in samostrelci njihovih genoveških zaveznikov niso bili niti približno kos.

Na koncu je Filip pobegnil z bojišča, omadeževan je bil tako njegov osebni kot vojaški ugled. Na isti dan pa si je ustvaril sloves še nek drug človek, Edvard, najstarejši sin angleškega kralja, od tudorskih časov naprej znan kot Črni princ, čigar pogum in viteško vedenje sta mu prinesla splošno občudovanje. Prav tako pa Crecy ni pomenil konca pohoda. Angleži, spodbujeni s svojo zmago, so nadaljevali svoj

poslanstvo. Umrli je leta 1410. (Joliffe, predgovor:1967) Froissart je ena najslavnejših kronističnih figur stoletne vojne.

pohod do Calaisa, tedaj še v francoskih rokah. Mesto so oblegali in tekom mesecev se je angleški stisk še povečal. Francoski poizkusi, da bi pregnali oblegovalce, so propadli in 4. avgusta 1347, po skoraj enoletnem obleganju, je Calais padel v roke Edvardu III. To je bilo prvo izmed dolgih obleganj, značilnih za vojno. Rezultat je bil, da je Anglija pridobila oporišče na francoski severni obali, skozi katero se je lahko odvijala trgovina ter skozi katerega so lahko vstopale vojske.

Med obleganjem Calaisa so na prošnjo Francozov Škoti napadli sever Anglije. Oktobra 1346 so se pri Neville's Crossu, blizu Durhama srečali z regionalnimi obrambnimi silami in utrpeli poraz, kralj Škotov, David II. pa je bil ujet. Poleg tega je bil junija 1347 ujet Karel Bloiški, francoski kandidat za bretanjsko vojvodino, zajel ga je Thomas Dagworth. Kot David II. je bil tudi on poslan v ujetništvo londonskega Towra.

Nato se je vmešal faktor, ki bi mu lahko rekli božje posredovanje. Leta 1348 je bubonska kuga, znana kot črna smrt prvič zadela Evropo in v pogojih slabih higienskih razmer, lakote in podhranjenosti hitro napredovala. Razširila se je skozi Francijo in imela dramatičen vpliv na Anglijo in Francijo v naslednjem letu. Škotsko je dosegla leta 1350. V naslednjem desetletju so se nato njeni učinki znatno zmanjšali. Ne glede na to, pa je bilo to dovolj, da je vojna obtičala na mrtvi točki. Če vzamemo na znanje, da je Anglija izgubila približno tretjino svojega prebivalstva, je zatišje na področju vojaških aktivnosti razumljivo. Prav tako na francoski strani ni bilo velikih teženj po uveljavljanju aktivnejše vojaške politike. Med vsem tem je avgusta 1350 Filip VI. preminil. Sprva se je zdelo, da je njegovo vladanje v korist Franciji, v zadnjih letih vladavine pa je doživel nekaj resnih udarcev. Bi se lahko njegov sin, Ivan, ki do tedaj ni imel nobenega uspeha proti Angležem na jugozahodu Francije, odrezal kaj bolje?

Zdelo se je da ne. Leta 1353 in 1354, ko so se pogajalci ponovno lotili dela, tokrat v Guinesu blizu Calaisa, so Angleži izrazili zahteve, za katere se je sprva zdelo, da bodo Francozi nanje pristali: Akvitanija, Maine, Anjou, Touraine, kot tudi drugim deželam bo angleški kralj vladal v popolni suverenosti. V zadnjem trenutku, ko so bili pogoji formulirani na papeškem sodišču, so se Francozi umaknili: toliko ozemlja ter od tolikih načel niso mogli odstopiti. Bili pa so Francozi sedaj v defenzivi. Odpor proti kroni (viden že v pomoči, ki jo je Goffroi d'Harcourt dal Edvardu III.) se je krepil. Težave je še razplamteval Karel, navarrski kralj, evereuxski grof, zet kralja Ivana II., ki si je kot tudi Edvard III. lastil francosko krono, saj je bil preko ženske linije

potomec Kapetingov. Kralj Ivan se je sedaj soočal z dvema nasprotnikoma, ki sta naslednjih nekaj let delovala usklajeno, saj sta si nameravala po zmagi Francijo razdeliti. Spomladi 1355 je Črni princ vodil odpravo iz Bordeauxa proti francoski mediteranski obali. Ta *chevauchee* je imel izjemen uspeh: plen je bil znaten in francoski kralj je bil ponovno izzvan na svojih tleh.

Aprila 1356 je Ivan II. prikrito odšel v Rouen. Bal se je da dauphin (prestolonaslednik) Karel, ki je bil tudi normandijski vojvoda, načrtuje zaroto proti njemu skupaj s člani navarrske struje ter nekaterimi drugimi. Ko je dauphin zabaval goste na večerji, jih je dal Ivan ob prihodu nekaj takoj aretirati in usmrtiti. Politična napetost med kraljem, njegovim naslednikom ter med različnimi političnimi strujami je naraščala. Poleti istega leta (1356) so Angleži načrtovali trojni napad na Francijo. Črni princ bi moral voditi pohod iz Bordeauxa v severno-osrednje dele dežele, Henrik, Lancasterski vojvoda je načrtoval napad iz Normandije, medtem ko bi Edvard III. osebno napadel s severa. Možnost za tak večstranski napad je obstajala že nekaj časa. V končni fazi je načrt propadel in Črni princ je ostal sam na čelu s plenom težko obložene vojske v osrednji Franciji (Priloga 4).

To je bilo drugič, ko so se Francozi odločili ujeti Angleže. To so naredili blizu Poitiersa v sredini septembra in dva dni so papeški odposlanci pešachili sem ter tja med nasprotniki v upanju, da bi dosegli sporazum. Toda bili so neuspešni in 19. septembra sta se vojski srečali. Po celodnevem boju so bili zvečer Francozi, ki jim je primanjkovalo lokostrelcev, poraženi in to s strani vojske, ki je – čeprav je bila številčno inferiorna – ponovno imela (kot pri Crecyju) dober defenzivni položaj in – kot se je zdelo tedaj – nepremagljivo kombinacijo lokostrelcev in oklepnikov⁵. K porazu so dodale svoje še francoske napake, ki so zapravile še tisto malo prednosti, kar so jo Francozi imeli. Za povrh vsega je bil njihov kralj, Ivan, v bitki ujet. Že drugi kralj je dobil svoje prostore v londonskem Towru.

V Franciji sta bili avtoriteta in prestiž krone ogroženi. Dva velika poraza v desetih letih, ki jim je sledilo zajetje kralja, sta pripeljala do upora v Normandiji ter vstaj v Parizu, ki so se končale z nasiljem. Kraljeva oblast je bila izzvana ne samo s

⁵ Oklepnik (man-at-arms) je izraz, ki označuje bojevnika srednjega veka, ki se od drugih bojevnikov tedanjega časa razlikuje po tem, da ima v lasti oklep (za razliko od lokostrelcev, samostrelcev, lahke konjenice, sulicarjev ali npr. mož noža). V začetku stoletne vojne je bila to verižnina, kasneje »oklep polne plošče« (full plate armor), bilo pa bi ta izraz povsem zavajajoče prevajati z »vitez«, saj so bili oklepniki res lahko viteškega stanu, lahko so bili paži, grofje ali celo vojvode. V kasnejših obdobjih stoletne vojne so prevzeli vlogo oklepnikov celo najemniki, poleg tega so se oklepniki bojevali tako peš, kot na konju in jih ne moremo preprosto dati pod »težko konjenico«.

strani mnogih plemičev, pač pa tudi s strani rastoče nadloge – naraščajočega števila najemniških vojakov ali *routierjev*, ki so postopoma postajali upoštevanja vredna sila v francoski družbi, odražajoč popuščajóči nadzor z zakonom utemeljene oblasti. Čeprav se je dauphin, Karel, ki je nadomestil očeta, izkazal za dobrega vodjo in pogumnega moža, pa je imel v dani situaciji malo izbire in se je moral pogajati z upanjem, da ne bo odstopil preveč. Kakšne pogoje so skušali iztržiti Angleži in s čim so jo skušali odnesti Francozi?

Pogajanja so bila razvlečena, trajajoč s prekinitvami od 1358 do 1360. Maja 1358 so se Francozi odpovedali Akvitaniji z drugimi deželami, kar je zneslo približno tretjino kraljestva, v polni suverenosti ter pristali na dodatno plačilo 4.000.000 zlatih kron (666.666 £) kot odkupnino za kralja. Leto kasneje, ko je dobil le del vsote, ki so mu jo dolgovali, je Edvard III. zahteval in dobil še več: vse, kar mu je bilo predano leta 1358, čemur so bile dodane še Normandija, Maine, Anjou in Touraine, prav tako v popolni suverenosti. Izvršitev teh pogojev, v katere je privolil ujeti kralj Ivan v Londonu, pa je zavrnil svet v Franciji in pozno 1359. leta se je Edvard z veliko vojsko odpravil v Francijo, da bi videl, kako prepričljiv je lahko z izkazovanjem močne vojaške sile. Pohod je bil vojaški polom, toda pripeljal je do Bretignyjskega sporazuma v maju 1360, ki je Edvardu dal v leta 1358 predane dežele, odkupnina pa je bila znižana na 3.000.000 zlatih kron. Dva dela tega dogovora sta imela ključen pomen. Edvard se je odpovedal francoski kroni, medtem ko se je Ivan odpovedal svojim zahtevam po oblasti nad deželami, predanimi Angležem. Kasneje, na srečanju v Calaisu, oktobra, sta bila dela dogovora odstranjena iz sporazuma in je njuno udejanjanje postalo odvisno od delov dogovora, ki so urejali predajo dežel. Šele potem, ko bi bile dežele predane, bi calaiški deli dogovora postali veljavni.

Upravičeno je Bretignyski sporazum pogosto razumljen kot trenutek, v katerem sta se – prvič – obe sili ustavili in imeli voljo to formalno priznati s sporazumom, enim najpomembnejših vse vojne. V smislu francoskih izgub je sporazum možno interpretirati kot angleški uspeh, čeprav se zgodovinarji glede tega niso vedno strinjali. Res je, da je Edvardov neuspeh na pohodih 1359-60 (ko ni uspel zasesti niti Reimsa, kjer so bili kronani francoski kralji, ali Pariza, prestolnice) pomenil, da se je moral odreči pomembnim območjem, predanim mu leta 1359, vključujoč Normandijo in anjouvinske dežele v centralno-zahodni Franciji. Po drugi strani bi imel mnogo večjo Akvitanijo (Priloga 5), ki bi jo držal v suverenosti, »stalni prostosti«, za katero je

od Črnega princa zahteval, naj jo zahteva od svojega kraljevega zapornika leta 1357. Ta »stalna prostost« bi odstranila grožnjo kasnejše zaplembe v enem zamahu.

Dejstvo, da se je odločil odreči se večji zahtevi – zahtevi po francoski kroni – za pridobitev suverenosti nad deželami, kaže, kje je leta 1360 bil glavni interes Edvarda III. Zgodilo pa se je, da odstranitev zahtev iz glavnega dokumenta nikoli ni bila izpeljana. Rezultat je bila obstoječa možnost, da Francozi nekoč v prihodnosti obnovijo svojo zahtevo po suverenosti nad Akvitanijo, Angleži pa lahko naredijo enako s francosko krono. Pomembnosti vsega tega ni moč spregledati.

Kaj so bile glavne karakteristike in glavni dogodki tega prvega dela vojne? Ni nenavadno, da so bila leta do 1360 razumljena kot Franciji nenaklonjeno obdobje. Inicijativa je bila pretežno v angleških rokah in Francozi so bili po večini v defenzivi. Zgodilo se je, da je Edvard III. lahko razširil v vojno neposredno vpletena območja in imel iz tega dobiček, ko je uporabil različna oporišča na francoski obali. Bojevališče se je počasi večalo, dejstvo, ki se je – paradoksalno – izkazalo za prednost francoskih kraljev, ko so ti poizkušali – čeprav ne vedno uspešno – združiti vse prebivalstvo v skupnem naporu proti Angležem. Kajti ko se je vojna širila, so se finančne zahteve francoske krone za soočenje s to nadlogo lahko upravičeno povečevale. V drugi polovici štirinajstega stoletja je bilo v Franciji le še malo tistih, ki so lahko trdili, da se jih vojna ne tiče.

Vplivi na notranjo politiko so bili znatno in predvidljivo drugačni. V Angliji so potrebe bojevanja (v smislu denarja in zalog) izzvale opazno krizo v letih 1338 – 1341. Potem, ko se je naučil nekaj pomembnih političnih lekcij, je Edvard III. zmozel razviti mnogo večjo stopnjo sodelovanja s svojimi ljudmi, še posebej z bojujočim se plemstvom. To je bil duh povezanosti, pridobljen z dvema izjemnima zmagama pri Crecyju in Poitiersu. V Franciji pa prav nasprotno, se je tisto, kar se je na začetku zdelo uspešno, spremenilo tako v polom za Filipa VI. kot Ivana II. Oba sta utrpela poraz, enega pa so zajeli in ta je tako postal v zelo konkretnem pomenu šibka točka kraljestva. Odsotnost močnega vodstva je še povečala vpliv teh katastrof in francosko plemstvo je bilo deležno hude kritike zaradi svojega neuspeha, ko je neuspešno skušalo zaščititi kraljestvo in njegove ljudi v njuni najbolj črni uri. Kriza kraljeve oblasti je bila še podkrepljena s strani Karla Navarskega v Normandiji. Kot Edvard je bil tudi on izziv civilni in vojaški avtoriteti francoskih kraljev, katerih moč je bila v tistem trenutku prešibka, da bi kaj ukrenili. Obstoječi *routierjev* je bil še en aspekt

enakega problema. »Francosko kraljestvo je postalo igrišče pobežljanih evropskih vojakov.« (Allmand, 1999: 15-20)

Zaporedje katastrof v sredini štirinajstega stoletja je pripeljalo Francijo na rob uničenja. Finančno izčrpani francoski državi in državljanski vojni znotraj kraljeve družine sta sledila poraz, Črni princ je pri Poitiersu zajel francoskega kralja. Kmečki upor in nasilna revolucija v Parizu sta dopolnili tragedijo. V ponižujočem sporazumu je Francija predala več kot tretjino svojega ozemlja Edvardu III. Angleškemu. (Sumption, 2001: predgovor)

9.1 Potek vojne od Bretagnijskega sporazuma do premirja v marcu 1396

Bretignyski sporazum je prinesel neko mero miru tako Franciji kot Angliji. Odkrite sovražnosti ni bilo več, bile pa so težave, ki jih je bilo treba razrešiti. Ena takih je bila, da se je s predajo dežel fevdalna dolžnost prenesla k bivšemu nasprotniku – mnogi so se znašli pod novimi gospodarji in nekaterim to ni bilo všeč. Bolj resna težava je bilo vprašanje kaj z vsemi vojaki, ki so – navajeni bojevanja in plena, ki ga jim je prinašala vojna – ostali brez dela. 1350' so bila leta, ko je bilo le malo bojevanja na »uradni« ravni, toda v tem desetletju so skupine vojakov, ki so občasno sicer našle službo, zrasle tako po moči kot po številu, bolj pogosto pa so križarile po podeželju v iskanju pustolovščin in lahkega vojnega plena. Zaradi miru je bilo pričakovati, da se bo njihovo število še povečalo. Vsekakor so vračajoči vojaki povzročili angleškim oblastem precejšnje glavobole, saj je bilo 1360. leta oblastem s strani stanov ukazano, da ponovno zagotovijo mir. Mnogi Angleži pa so ostali v Franciji in se pridružili skupinam vojakov, ki so svoje usluge nudile kateremu koli delodajalcu. Nevarnost, ki so jo utelešali, je kmalu prišla do izraza. 6. aprila 1362 so se ti *routierji* pri Brignaisu v dolini Rhône srečali s francosko kraljevo vojsko in jo porazili. Nekateri so tudi vstopili v službo Karla Navarskega in pomagali širiti kaos v Normandiji ter okoliških območjih. 16. maja 1364 pa je druga vojska z Bretoncem Bertrandom du Gusclinom na čelu (prvi na francoski strani je pričel preoblikovati vojsko po angleškem – najemniškem – zgledu), ki je tudi sam vodil take enote, preden je vstopil v kraljevo službo, porazila navarsko vojsko skupaj z nekaj Angleži pri Cocherelu v jugovzhodni Normandiji. Dogodek je imel velik pomen, saj je tesno sledil smrti kralja Ivana II. v aprilu. Umrl je v Angliji, kjer je bil še vedno ujetnik.

Cocherel je pomenil pomemben uspeh za kraljevo avtoriteto pod poveljstvom očitno spretnega in izkušenega poveljnika. Z maščevanjem poraza pri Brignaisu je lahko šel Karel V., ki je pravkar nasledil svojega očeta, z zadovoljstvom na svoje kronanje.

Cocherel je bil premik v pravo smer. A je bil kmalu delno izničen z zmago od Angležev podprtih monfortistov v bitki pri Aurayu, v južni Bretanji 29. septembra 1364, v kateri je bil Karel Bloiški ubit in du Guesclin – ne zadnjič – ujet. Ta dogodek je pripeljal do formalne poravnave bretanjskih naslednikov po več kot dvajsetih letih vojne s prekinitvami. Prav tako je postalo zaradi miru brezposelnih veliko vojakov, ki so sedaj službo iskali drugje. Vendar pa so neke vrste rešitev za problem, ki je postajal že endemičen, kmalu našli. Na prošnjo Henrika Trastamarskega, ki je skušal iztrgati kraljevino iz rok svojega polbrata Petra, znanega tudi kot »krutega«, so francoske sile pod poveljstvom nedavno odkupljenega du Guscelina prešle v Španijo, da bi pripomogle k Petrovem padcu. Ker se je počutil ogroženega, je Peter za pomoč zaprosil Edvarda III., ki je ukazal Črnemu princu (dejanskemu vladarju Akvitanije), da intervenira. Grožnja zavezništva med francoskim kraljem in sovražnim vladarjem severne Španije je morala skrbeti bordske Angleže. Poleg tega je tu šlo za veliko nagrado, uporabo kastiljske flote, verjetno najboljše v Evropi, ki bi še posebej Francozom lahko dala zelo potreben pospešek njihovim naporom na morju. To so Angleži hoteli na vsak način preprečiti. Črni princ se je odzval, zbral sile in se v zgodnji pomladi 1367 odpravil v severno Španijo skozi Navarro, katere kralj, Karel je še pred kratkim dobil angleško pomoč v Normandiji. 3. aprila se je njegova vojska združila s Petrovo in se srečala s Francozi in silami Henrika Trastamarskega pri Najeri (fr. Navarette). Drugič je du Guesclin postal ujetnik Angležev, ki so pregnali njegovo vojsko. Črni princ je dosegel tretjo in zadnjo veliko zmago svoje kariere.

V nasprotju z mnenji nekaterih zgodovinarjev španska kampanja ni bila zgolj stranska zadeva. Odražala je rastoči problem, kaj narediti z naraščajočim presežkom mož, ko je bil na večjem bojevališču enkrat sklenjen mir. Prav tako je pokazalo, da stoletna vojna ni bila več konflikt med Anglijo in Francijo, tudi drugi so se zapletali vanjo. Toda čeprav je Črnemu princu prinesla zmago, je bila bitka pri Najeri vzrok nadaljevanja vojne, ki se je prekinila 1360. Angleži so se strinjali, da se bodo bojevali v Španiji, če bodo plačani. Toda denarja ni bilo od nikoder in tudi Peter ni dobil učinkovitega nadzora nad svojim kraljestvom, ko je Henrik – čeprav poražen pri Najeri – uprizoril politično vrnitev. Marca 1369 sta se vojski obeh mož srečali pri Montielu, kjer je bil Peter poražen in ubit.

Tokrat pa je bil Črni princ v težavah. V velikih dolgovih do nekaterih članov njegovega plemstva in poveljnikov *routierjev* ter puščen na cedilu s strani svojega kastilskega zaveznika, je moral iskati finančne vire, s katerimi bi poplačal svojo špansko ekspedicijo. Na njegove zahteve po denarju so v Akvitaniji odgovorili z odporom, kajti njegov pohod je vojvodini prinesel kaj malo.

Jean d'Armagnac, opogumljen zaradi obotavljanja fevdov, ki so se zbrali pri Angoulêmeu, da bi plačali svoj del davkov, je prav tako zavrnil pobiranje davkov v svojih deželah, sklicujoč se na starodavne privilegije, ki so jih te dežele uživale od nekdaj. Ko je Črni princ razglasil ukrepe proti njemu, se je Armagnac najprej pritožil Edvardu III., ko pa je dobil negativen odgovor, je stvar popeljal še dalje ter se pritožil kralju Francije, Karlu V. V tem se mu je pridružil še njegov nečak, albretski knez, ki je vložil podobne pritožbe proti Črnemu princu.

Karel se ni mogel ogniti odgovoru na pritožbe Albreta in Armagnaca. S pravnega stališča se je zdelo, da lahko intervenira: pravici do izvajanja suverenosti v Akvitaniji se leta 1360 ni odrekel. Stvari je želel izvesti kar se da pravilno in si je priskrbel najboljše pravne strokovnjake, ki jih je bilo moč dobiti. Posvetoval se je s pravniki iz pravnih središč, kot so bila Bologna, Montpellier, Orleans in Toulouse. Po njihovem mnenju je bil Karel upravičen sprejemati pritožbe. Decembra 1368 je razglasil, da bo s tem tudi prišel. V odgovor je junija 1369 Edvard spet prevzel titulo »francoski kralj«. Proti koncu leta, novembra, je francoski kralj zasegel Akvitanijo. Kraljestvi sta bili spet v vojni.

Narava konflikta v sedemdesetih letih 14. stoletja je bila precej drugačna od prejšnjih desetletij, njegovi vplivi pa so bili bolj dramatični. Francozi so bili pripravljeni in so takoj šli v ofenzivo in Angleži so se soočili z velikimi težavami. Povečana Akvitanija (priloga 5), ki so jo morali Angleži braniti, je imela zelo dolge meje, ranljive za vpade majhnih, mobilnih enot, ki so jih Francozi sedaj uporabljali z veliko učinkovitostjo. 1371. se je Črni princ, sedaj bolnik, umaknil s položaja vladarja Akvitanije in poveljstvo je postalo razdrobljeno. Prav tako pa se v Francijo poslane angleške sile s sovražnikom niso soočile v večji bitki. Francoska uporaba fabijskih taktik je jezila Angleže, ki so za vojno porabili velike vsote, učinka pa ni bilo. V 1370' so Angleži zanemarili resne posledice te v osnovi defenzivne vojne, tako da sta *cheuvanchees*, ki sta ju leta 1370 vodila Sir Robert Knowles in Ivan Gentski, dosegli le malo uspeha. Dnevi Crecyja in Poitiersa so bili mimo.

Počasi se je francoska iniciativa obrestovala, ko so njihove vojske ponovno zasedle s sporazumom predane dele, nato pa še velik del vojvodine Akvitanije same. Karel V. in Karel Navarrski sta dosegla sporazum. V Bretanji so navkljub angleškemu uspehu pri Aurayu uporniki iz njegove vojvodine izgnali vojvodo Ivana IV. Na morju je začela delovati franko-kastilska flota, ki je nastala kot posledica dogodkov v Španiji med 1366. in 1369. Poleti 1372 so kastiljske galeje pred pristaniščem La Rochelle porazile angleško floto in mnogo Angležev je bilo zajetih ter poslanih v Španijo. Za nekatere se je vojna pomaknila mnogo bliže domu, ko so Francozi (skupaj s kastilskimi zavezniki) začeli ponovno napadati in pleniti mesta ter vasi na jugu Anglije, pri čemer so najbolj trpeli angleški ribiči.

Ni presenetljivo, da je tako pomanjkanje uspeha sprožilo javno nezadovoljstvo v Angliji, bolj vajeni zmag kot porazov. Protestom 1371. leta so sledili novi izbruhi leta 1376 v tako imenovanem »Dobrem parlamentu«, katerega člani so sumili, da je egoistična želja po dobičku v nekaterih primerih prevladala nad nacionalnim interesom. Med vsem tem je junija 1376 umrl Črni princ. Naslednje leto mu je v grob sledil še njegov oče.

Kot pričajo tedanji zapisi, je to bil žalosten konec veličastnega obdobja angleške zgodovine. Glede na neuspeh Angležev v preteklih letih, so dogovori o vojni sedaj potekali pod pogoji, ki so ustrezali Francozom, s poudarkom na interpretaciji fevdalnih razmerij, ki jih je vključeval Bretignyski sporazum. Ponovno so imeli papeški odposlanci vodilno vlogo v postopkih in v tem primeru so celo našli neko rešitev. Predlagano je bilo, da bi Ivan Gentski postal francoski knez in prek njega bi se obdržala vez med angleško in francosko kraljevo družino, ob enem pa bi poskrbeli, da angleški kralj ne bi bil vazal francoskega. Načrt je v prvi vrsti propadel zaradi Gentovih osebnih ambicij v Španiji in ne toliko zaradi kakršnih koli pripomb k samemu načrtu. Vojna se je nadaljevala.

Druga vprašanja in dogodki so nadaljnje dogodke še bolj zapletli. Edvarda III. je po smrti nasledil Richard II., preživeli sin Črnega princa. Richard se je izkazal za kralja, ki ni bil »veliki vojskovodja« kot njegovi predniki in okoli tega, ali je bil Angliji v škodo ali korist, je bilo prelito veliko črnila. Dve dejstvi glede njega zadevata to zgodbo. Prvič, bil je mlad, star komaj deset let, ko je bil kronan. Drugič, zaradi svoje mladosti ni poznal velikih dni angleških zmag v Franciji, čeprav je bil vanje neposredno vpleten njegov oče. Rojen je bil v Bordeauxu, ne dolgo preden je njegov oče odšel na vojno v Španijo izvojevat svojo zadnjo zmago. Posledično je bil Richard

bolj naklonjen miru kot vojni: »vojna«, je povedal parlamentu 1397 »je povzročila veliko gorje ter nepotrebno uničenje obema kraljestvoma«. Tak pogled je z njim gotovo delil tudi njegov sodobnik, Karel VI., ki je nasledil očeta leta 1380, istega leta, ko je preminil tudi du Guesclin. Oba kralja pa sta bila obkrožena s strici, ki so hoteli vojno nadaljevati zaradi lastnih ciljev. Vsak se je pritisku na svoj način uprl. Oba sta bila naklonjena miru.

Očitno je, da so mnogi razmišljali podobno. V poznih tisoč tristo sedemdesetih in zgodnjih tisoč tristo osemdesetih je svetovni red, že tako vznemirjen zaradi dolge vojne, utrpel še en razdor. Leta 1378 je shizma, ki jo je povzročila dvojna izvolitev papeža, razklala zahodno cerkev. Dobili so ne samo dva papeža, pač pa tudi dva centra papeštva, Rim in Avignon. Da so bile stvari še slabše, sta Anglija in Francija podpirali vsaka svojo stran, tako da je shizma, eden najpomembnejših faktorjev delitve krščanstva v letih 1378 – 1417, dajala svoj ton tudi politični delitvi med državama. Vprašanje je, če je stoletna vojna podaljšala shizmo znotraj Cerkve, ni pa dvoma, da je shizma zaostila odnose med državama. Cerkveni sveti, ki so bili sklicani v prvih treh desetletjih petnajstega stoletja, so dali vsaki strani razlog in priložnost iskati podporo za svoj pogled na vojno, preden bi upoštevala krščanska načela. Shizma je, bi lahko rekli, tragično pripomogla k polarizaciji vse močnejših nacionalističnih odnosov glede vojne.

Težave pa so vzniknile tudi na domačih tleh. Poleti 1381 je v Angliji izbruhnil kmečki upor zaradi finančnega bremena vojne in nezmožnosti (oz. nezanimanja?) kraljeve administracije, da bi zadostno branila obalne dele Anglije proti francoskim in kastilskim vpadom, ki jih je bilo vse več po številu in so bili vse večji po obsegu. Junija 1382 so bile s precejšnjim zanosom zatrte težave v Rouenu, delno so bile zanje vzrok kronine zahteve po denarju. To je bil dogodek, ki je Karlu morda odtujil del prijateljev in podpornikov in to v deželi, ki bi morala biti pod budnim očesom Pariza. 1380. je Thomas, Buckinghamski grof, stric Richarda II., odšel v Francijo na nov – in zadnji – angleški pohod v Francijo v 14. stoletju, verski razkol pa je odražal 1383. leta začeti pohod Henrika Dispenserja, škofa Norwicha v Flandrijo pod krinko križarske vojne. Ne eden ne drugi nista imela nikakršnih uspehov. Anglija je imela leta 1386 srečo, da ni izkusila francoske invazije, ki jo je načrtoval kraljev stric Filip, burgundski vojvoda, s podporo ne samo Bretanje in Flandrije, pač pa tudi velikega dela kraljevine Francije.

Vendar je bila agresivnemu duhu navkljub med plemstvom na obeh straneh prekopa in Richardovi osebni udeležbi v ekspediciji leta 1385 proti Škotom, ki so imeli v tistem trenutku francosko podporo, mirovna ideja vse močnejša. V Angliji se je kritiziranje nadaljnega vojskovanja nadaljevalo s strani Ivana Wyclifa⁶, odpor do vojne so izražali lolardovi⁷ možje, kot je bil William Swynderby. Utrujenost po vseh teh letih spopada pa se je odražala tudi v nekaterih delih Geoffreya Chaucera in Ivana Gowerja, v katerih najdemo odsev reakcij ljudi glede moralnosti vojne in načinov, kako se je vodila in o očitni jalovosti tedanjih usmeritev, ki niso prinesle odločilne prednosti ne eni ne drugi strani, in to za visoko ceno v ljudeh in denarju. Taki občutki so prevevali tudi Francijo, kjer se je vplivni dvorjan Phillipe de Mezeries v delih pol-polemične narave (eno od njih je odprto pismo v zvezi z mirom, naslovljeno na Richarda II.) spraševal, ali naj se vojna nadaljuje.

Tudi drugi faktorji so govorili v prid miru, za katerega se je zdelo, da sta mu oba kralja naklonjena. Ne glede na vse uspehe v obdobju sedemdesetih in osemdesetih let štirinajstega stoletja francoska vojska ni uspela izgnati Angležev iz Francije, še posebej ne na jugozahodu. Res je, da so ob koncu Edvardove vladavine pod nadzorom angleške administracije ostali le Bordeaux, Bayonne in obalni pas, ne glede na to, pa so se Angleži držali in nič ni kazalo, da jih bo moč izgnati.

Mir se je začelo iskati po formalni poti. Ena možnost »razdelitve Anglije in Akvitanije ter stvarjenje ločene angleške dinastije v vojvodini« je bila predlagana 1377. Leta 1383 je predlog prešel v fazo osnutka. Sedem let kasneje, 1390. leta je Rihard ustoličil svojega strica, Ivana Gentskega za dosmrtnega vojvodo Akvitanskega, kar je bilo dobronamerno dejanje in korak v pravo smer. Leta 1393 je

⁶ Wyclif, John: (ali Wycliffe, ok 1330-1348), angleški cerkveni reformator. Dolga stoletja so mislili, da je bil edini prevajalec Biblije (iz latinščine v angleščino) v 14. stoletju; danes velja za enega iz skupine, ki se je lotila priprave »Wyclifove« ali lolardske Biblije. Kot oxfordski profesor in duhovnik je Wyclif napisal različna dela o logiki in filozofiji, slavo pa je dosegel s teološkimi spisi. Te spise so obsodili kot krivoverske (1382), vendar si je z njimi proti koncu življenja Edvarda III. in med mladostjo Riharda II. pridobil podporo kraljeve družine in kraljevega sveta (Judge, 1993b: 319)

⁷ lolard, najprej pristaš Johna Wyclifa, kasneje pa oznaka za vsakogar, ki je resno kritiziral cerkev. Ime lolard verjetno izvira iz nizozemske besede *lollaerd*, ki pomeni žebralec (molitev). Lolardstvo se je začelo v sedemdesetih letih 14. stoletja z vrsto pogledov, ki so jih sprejeli za svoje oxfordski izobraženci, navdušeni nad Wyclifovim naukom o papeški in cerkveni oblasti; v obdobju, ki so ga pretresale vojne in mu grozile bolezni (še posebno črna smrt), je privlačilo tudi druge izobražene dele družbe. Napadali so celibat duhovščine, odpustke in romanja. Celo Richard II., sam sicer nasprotnik zahtev po cerkveni enakopravnosti, je imel v svojem spremstvu nekaj vitezov, pristašev lolardov. Plemstvo je opustilo lolardske ideje šele potem, ko je prestol prevzel Henrik IV. In podprl nadškofa Arundela, da je ostro preganjal lolarde; še večji odpor je med nižjim plemstvom vzbudila neuspešna lolardska vstaja, ki jo je leta 1414 poskušal izvesti sir John Oldcastle. Zdi se, da je bil vpliv lolardstva odtlej omejen na rokodelce in nekaj duhovnikov v večjih mestih. (Judge, 1993b: 3172)

bil dosežen skrbniški sporazum, ki je dal Angležem Calais (ki so ga že držali) in del Akvitanije južno od reke Charente (večina jugozahodne Francije, ki je v tem času niso držali). Vse to naj bi predali Gentu v bližnji prihodnosti. Vendar vseh upov, ki so jih gojili kralji in njihovi pravni svetovalci, z njimi niso delili tudi običajni ljudje. Aprila 1394 se je večina Francozom predanega območja dvignila v podporo priključitve Angliji. Kljub vsem naporom je dobro zamišljeni načrt pogajalcev propadel zaradi ljudi samih.

Sporazum je vseboval nekaj radikalnih premis glede akvitanske zgodovinske in pravne zapuščine. Našli so načine, kako zaobiti najrazličnejše ugovore, ne da bi užalili preveč interesentov. Mir je bil očitno zaželen, a če se ga ni dalo doseči na ta način, je bilo treba najti kakega drugega. Pogajanja so se med leti 1394 in 1396 nadaljevala in marca 1396 sta obe strani pristali na premirje dvajsetih let ter na poroko Richarda II. z eno od hčera Karla VI., Izabelo, s katero naj bi prišla tudi velika dota. Ponovno – čeprav glavna vprašanja niso bila razrešena – sta bili državi v miru in sta se strinjali, da bo tako celo generacijo. (Allmand, 1999: 20-26)

9.2 Potek vojne od propada premirja iz 1396. do pogodbe iz Troyesa

Rešitev problema kako ustvariti trajen mir je bila spet potisnjena na stran. Kakšne so bile v luči tridesetletnih izkušenj možnosti za začasen dogovor?

V Franciji je skupina vojvod, ki so želeli vladati namesto Karla VI. - ta je od 1393 trpel za občasnimi napadi duševne bolezni, ki ga je spremljala do smrti – pozivala k naraščajočemu »nacionalizmu«, ki je zagovarjal krepko obrambo francoskih interesov. Nato je bil po malo več kot treh letih premirja Richard II. vržen s prestola in umorjen, mesto kralja Anglije pa je zasedel Henrik IV., sin Ivana Gentskega. Richardova mlada žena, Izabela, je bila poslana – brez dote – nazaj v Francijo, kjer se je zaradi odstavitve zeta francoskega kralja Henrik precej zameril.

Ni presenetljivo, da v takih okoliščinah premirje iz leta 1396 ni nikoli zaživel. Francozi so podprli Škote, ki so vse od začetka nove vladavine povzročali težave na severu. Medtem se je na zahodu, v Walesu, Owain Glyn Dwr leta 1400 dvignil proti angleški vladavini, francoske sile pa je bilo v tem času moč pogosto videti tudi v herefordshirskem podeželju. Angleži so odgovorili z enakimi taktikami in so med 1400 in 1410 večkrat plenili po normandijski obali. Med temi leti se je v Prelivu

razcvetelo tudi piratstvo, ki sta ga spodbujali obe strani. Vendar se ne ena ne druga stran, delno zaradi obstoja premirja, delno zaradi domačih delitev (ki so ob prelomu stoletja v Franciji postajale vse resnejše), ni želela lotiti glavnih vprašanj. Za Henrika IV. se zdi, da ni imel nobene goreče želje po francoski kroni in tekom njegove vladavine je Akvitanija trpela precejšnje zanemarjanje. Vojna se je preselila na sever Francije.

Leta 1411 je na prošnjo Ivana, burgundskega vojvode, majhna angleška sila sodelovala v nečem, kar je vse bolj postajalo francoska državljanska vojna. Maja 1412 je bil tako recimo sklenjen bourgeški sporazum med Henrikom IV. in vojvodami Berryskim, Bourbonским in Orleanskim, ki je dal angleškemu kralju veliko tega, za kar so se njegovi predniki leta bojevali: priznanje, da je bila Akvitanija po pravici angleška in pomoč kralju, da jo brani, predajo dvajsetih pomembnih mest in gradov ter sporazum, da bodo nekatere dežele, še posebej Poitou pod angleško oblastjo in ji bodo predane, ko sedanji lastniki preminejo.

Zdelo se je, da vsi žele sodelovati z Angleži, a je bilo to sodelovanje predvsem osnova temu, da si je ena frakcija zagotovila angleško pomoč proti drugi v situaciji, ki je vse bolj spominjala na državljansko vojno. Na trajno podporo teh akterjev ni bilo računati, še posebej zato, ker kralj Karel VI. ni sodeloval v tem »raztelesenju« kraljevine. Ko so francoski vojvode tri mesece kasneje pri Auxerru med sabo sklenili mir, so bili edini na izgubi Angleži. Ko je Thomas, vojvoda Clarenški, drugi sin Henrika IV., avgusta 1412 pripeljal sile v Francijo, da bi izpolnil pogoje maja sklenjenega sporazuma, ga je pričakal združen odpor. Nezmožen prevladati, se je Clarence zadovoljil s plačilom, preden se je vrnil v Bordeaux, na poti pa plenil. Vendar pa je tekst bourgeškega sporazuma dajal sovražniku tisto in toliko, da bi to lahko razumeli v najboljšem primeru za nepolitično dejanje, v najslabšem primeru pa za izdajo francoske krone. Henrik V. je opozoril svet, kaj mu je bilo predano, ko je on postal angleški kralj leta 1413.

Ko je postal kralj, je Henrik kmalu postavil pred Francoze velike zahteve. Naslednje leto so te postale še trše: zahteval je francosko krono, nato pa zahtevo skrčil na ozemlja anjouvinskih dni: Normandijo, Maine, Anjou, Touraine, Akvitanijo (ki naj bi vključevala Poitou, del predan mu od Bourgeških knezov leta 1412), skupaj z velikim delom odkupnine za Ivana II., ki so mu jo še dolgovali in – po sedaj že ustaljenem vzorcu – roko hčere francoskega kralja, to pot Katarine, Izabeline sestre, s katero se je Richard poročil leta 1396. Leta 1415 je kazalo, da se bo zadovoljil s

precej manj: pristal bi na pravne in ozemeljske sporazume, sklenjene pri Bretignyju, ter na manjšo doto. Ko so Francozi njegove pogoje odklonili, se je Henrik odločil za vojno, diplomacija mu je dala dovolj časa za priprave nanjo.

Avgusta 1415 je angleška vojska pristala v Normandiji in takoj pričela oblegati Hartfleur v ustju reke Seine. Šest tednov kasneje je mesto, ki je zaradi obstreljevanja hudo trpelo, kapituliralo. Pojavilo se je vprašanje kaj zdaj. Verjetno proti nasvetom njegovih poveljnikov se je Henrik odločil odpeljati, kar je ostalo od njegove vojske, ki jo je zdesetkala bolezen, proti Calaisu, ki naj bi bil približno teden dni hoda daleč. V tem primeru so Francozi Angleže skoraj potisnili v podrejen položaj. Kljub temu sta 25. oktobra 1415, čeprav prekašana po številu nasprotnikov, Henrik in njegova vojska, zanašajoč se na tradicionalno kombinacijo lokostrelcev in pešakov, soočila in porazila Francoze pri Agincourtu (Priloga 6).

Leta 1416 so Francozi resno poizkusili osvoboditi Hartfleur, obkolili so ga s kopnega in morja. Garnizija je znatno trpela, toda 15. avgusta 1416 je Ivan, Bedfordski vojvoda, porazil sovražno floto v širokem ustju, ta bitka je dobila ime »bitka pri Seini«. Grožnja Hartfleurju je bila zmanjšana in sposobnost poraziti sovražnika na morju ponovno dokazana. Naslednje leto, 1417., se je Henrik vrnil v Normandijo. Hartfleur ga je naučil pomembno lekcijo: za obleganje mora biti ustrezno pripravljen, še posebej, ker je načrtoval osvajanje, ki je bilo lahko uspešno le z obleganji in izkazovanjem vojaške moči. Do poletja 1419 je bila njegova vsa Normandija: glavna obzidana mesta vojvodine: Caen, Falaise, Cherbourg in Rouen so vsa padla v angleške roke. To je označevalo pomembno spremembo politike do Francije. Dnevi *cheuvauchee*-ja ali dolgega plenilskega pohoda so bili pri koncu. Henrik se ni zadovoljil z ničemer manj kot s trajno okupacijo. S tem je šla vkup zahteva po vladanju in upravljanju tako pridobljenih dežel, od prebivalcev pa se je zahtevalo, da priznajo legitimnost angleške vladavine, s tem da zaprisežejo Henriku. Tistim, ki so zaprisego odklonili, je bila odvzeta njihova zemlja in so bili izgnani v Francijo, v tiste predele, ki so jim Valoisi še vladali. Na ta način zaplenjene posesti so bile na razpolago Henriku. Mnogo, od velikih posestev do malih prebivališč v mestih, je razdelil med francoske pristaše in tiste Angleže, ki jih je lahko prepričal v naselitev v severni Franciji. Na ta način je skozi politiko osvajanja in naseljevanja Henrik V. razširil razdelitev vojnega plena (v tem primeru v veliki večini nepremičnin) med mnoge rojake, tako vojake kot civiliste. Na ta način je spremenil sam značaj spopada, saj je s tem, ko je njegov uspeh prinašal dobrobit vse širšemu krogu ljudi poizkušal

zagotoviti, da bodo on in njegovi nasledniki imeli široko podporo za nadaljnje delovanje Angležev in Anglije v Franciji.

Normandija je bila osvojena, kam bi se Henrik obrnil zdaj? Razkol med Francozi, ves čas naperjenimi eden proti drugemu, mu je vojaško pomagal. Vendar se je postavljalo vprašanje, kdo bo govoril v imenu Francije, ko bo prišlo do pogajanj. Soočeni z zmagovitim sovražnikom na domačih tleh so Francozi skušali združiti sile. Pri Montereau-u, jugovzhodno od Pariza, se je dauphin Karel 10. septembra 1419 srečal s svojim velikim političnim rivalom, burgundskim vojvodo Ivanom. Možno, da je na tem srečanju dauphin namignil, da je vojvoda, katerega omahljivost, da bi zavzel močno proti-angleško stališče, je bila znana, kriv izdaje francoske krone. Izbruhnil je prepir in vojvodo Ivana je ubil eden od dauphinovih spremljevalcev.

Ta politični umor je samo povečal politične delitve v Franciji. Poleg tega je dal Henrik V. priložnost, ki jo je potreboval. Brutalna smrt vojvode Ivana je Filipa, njegovega sina in naslednika, neizogibno potisnila na stran edinega človeka, ki bi mu lahko pomagal. Henrik je priložnost pograbil in rouenska pogodba – zavezništvo med Angleži in Burgundci – je bila podpisana decembra 1419 – trenutek, ki ga je, ko govorimo o stoletni vojni, dobro pomniti.

To zavezništvo bi Henrika lahko popeljalo v Pariz, ki ga je burgundska stranka v tistem trenutku držala, kasneje pa še k mnogo večjim rečem. Prav možno je, da se je na podlagi vsega tega prav v tem času, jeseni 1419, Henrik V. odločil, da bo francoska krona, ki je nobeden od njegovih predhodnikov ni pridobil, postala njegova. V naslednjih mesecih so bili oblikovani pogoji, kaj bi Henrik V. predali Francozi (ali vsaj tista struja političnega telesa, ki je bila v tistem trenutku prevladujoča). Rezultat je bila pogodba iz Troyesa, podpisana maja 1420.

To je bil najpomembnejši sporazum stoletne vojne. Presegel je in končal šestdesetletno veljavo bretignyskega sporazuma. Razlog je preprost. Sporazum med Edvardom III. in Ivanom II. je privzel fevdalni pristop k sporu, ki je delil kralja in njune ljudi, določal je, kdo je vladal čemu in pod kakšnimi pogoji. Tisti, sklenjen med Henrikom V. in vojvodo Filipom Burgundskim, vsiljen bolnemu kralju, Karlu VI., in nato formalno registriran (oz. potrjen) s strani najvišjega francoskega sodnega telesa, *Parlementa*, ni vzpostavil kraljestva, vsaj na papirju ne. Njegov cilj je bil ohraniti enotnost Francije, urediti stvari tako, da bi (in glede na kraljevo zdravje to kaj kmalu), nova dinastija lahko prevzela francosko krono. Ta dinastija bi bila angleška kraljeva hiša.

Sporazum iz Troyesa je naredil Henrika V. za naslednika francoske krone. Karel VI., sedaj le še občasno priseben, je ostal kralj do svoje smrti, toda v tem času je Henrik deloval kot njegov regent in je nasledil krono, ko je Karel preminil, dejstvo, na podlagi katerega je slonelo angleško legitimiziranje vladavine Karla VI. kot kralja Francije. Da bi dali sporazumu večjo težo, je bilo tudi odločeno, da se Henrik oženi s Katarino, Karlovo hčerjo, za katere roko je prosil že nekaj let prej. Poročena sta bila v troyeški katedrali 2. junija 1420.

Združevalni dejavnik med kraljestvoma naj bi bil dinastični in osebni. Kako učinkovito bo lahko angleški kralj ukazoval francoski administraciji, je bilo najpomembnejše izmed serije nerazrešenih vprašanj. Prenesti sporazum v realnost se je izkazalo za težavno, treba je bilo razrešiti več ključnih problemov. Največja težava je bila, da je bilo dauphinu Karlu onemogočeno legitimno nasledstvo njegovega očeta kralja. Okoli tega dejstva se je odvilo veliko izigravanja, med drugim je bilo rečeno, da zaradi prisotnosti pri umoru Ivana, burgundskega vojvode, ni bil primeren in vreden naslediti francoskega prestola. Vendar pa se je postavilo vprašanje, ali ga je bilo mogoče izključiti iz sporazuma, ki je bil tako očitno sklenjen med angleškim kraljem in Burgundci (dauphinovimi političnimi nasprotniki) in nato vsiljen bolnemu kralju, ki ni bil v položaju, kjer bi se lahko kakorkoli upiral. Mnogim, zvestim ideji direktnega nasledstva znotraj kraljeve družine, se to ni zdelo prav. Takim je dauphin postal živa ikona odpora angleški vladavini v prihodnjih letih.

Nadaljnjo težavo je predstavljal podvig Henrika V., ki je nameraval uporabiti vsa sredstva, da bi spravil pod svoj nadzor tiste dele Francije, ki mu še niso zaprisegli. To je bil ambiciozen vojaški načrt, za katerega pa bi lahko rekli, da je presegal njegove finančne in vojaške sposobnosti. Bi njegovi novi francoski podaniki plačevali nadaljevanje državljanske vojne proti njihovim sodržavljanom? Prav tako, bi se bili Angleži pripravljeni podvreči naporom, ki jih je zahtevala tako velika naloga? Henrik je verjetno kmalu začel dvomiti o obojem.

Bretignyski sporazum je bil imenovan »veliki mir«, pogodba iz Troyesa pa je še posebej v angleških krogih postala znana kot »končni mir«. Lahko vidimo zakaj. Pa je bilo v resnici tako? Rojen iz specifičnega nabora razmer, je sporazum naredil le malo glede francoske združitve, temveč je v večji meri okrepil delitve, ki so obstajale dve desetletji in več. Angleži so prišli v Francijo opogumljeni, saj so nameravali iz razdora potegniti zase kar največ. To jim je dodobra uspelo. Toda kljub temu ni možno trditi, da je bila enotnost, na katero implicira izraz »končni mir«, dosežena

tedaj ali kasneje. Francija je ostala razdeljena dežela. To se najbolje odraža v zahtevah knezov, ki so podpisali sporazum in so enako zahtevali od tistih, ki so prebivali v njihovih deželah. Mnogi so to odklonili, celo mesto Dijon, prestolnica vojvodine Burgundije, je to storilo šele na ukaz svojega vojvode. Tisti, ki nove oblasti niso priznali, so bili označeni kot »uporniki« in so bili prisiljeni v sovražno podreitev, nekateri od njih pa so v prihodnjih letih pomagali vzpostaviti odpor angleški vladavini v severni Franciji.

Henrik se je po drugi strani resno posvetil svojim novim obveznostim. Med njegovim povratkom v Anglijo, kjer je kronal svojo ženo za angleško kraljico ter iskal nadaljnjo materialno podporo za vojno, je bil 22. marca 1421 njegov brat Thomas, vojvoda Clarence, poražen in ubit pri Baugeju, v Anjouju, v bitki s francosko-škotsko vojsko. Če bi Francozi svojo nepričakovano zmago pravilno izkoristili, je možno, da bi obrnili smer, v katero se je odvijala vojna. Toda spodletelo jim je in ko se je Henrik vrnil v Francijo, je bil sposoben pregnati sovražnika iz utrdb okoli Pariza, vključujoč slavni grad in utrdbo Meaux, ki jo je med 1421. in 1422. oblegal sedem mesecev. Med tem obleganjem se je nalezel usodne bolezni. 31. avgusta 1422 je umrl pri Vincennesu, na obrobju Pariza. Njegov naslednik Henrik VI. ni bil star niti eno leto.

Henrik V. je v vojno prinesel nov pristop. Prispel je v Francijo (kjer je kot angleški kralj prebil več kot pol svojega življenja) in je, kot pisci tistega časa priznavajo, dosegel velike zmage, nekaj, česar njegovi predhodniki niso nikoli dosegli, tako po obsegu kot po kratkem času. Odrezal se je bolje, s tem ko je posegel po francoski kroni in prek sporazuma prišel dokaj blizu izvajanja svoje oblasti. Naredil pa je še več, kar je prišlo do izraza v prihodnosti. V Normandiji, delu Francije, ki je postal še posebej njegov, je prevzel oblast nad lokalno administracijo, ki je bila sedaj izvajana v njegovem imenu in od ljudi, ki jih je postavil sam. Poleg tega je poizkusil može nagraditi za vojaško službo in opogumiti še druge za službo v Franciji s tem, ko je podeljeval posestva in naslove ter s tem ustvaril med ljudmi znatno zanimanje za ohranitev in nadaljevanje osvajanja. Angležem je bilo ozemlje dano v izkoriščanje, a tudi zato, da ga bodo branili. Lepo število se jih je nastanilo v Franciji in prevzelo po večini nevojaške poklice, včasih so se tudi poročili s francoskimi ženami. Ni trajalo dolgo, da so postali naseljenci, njihovi otroci niso poznali nikakršnega drugega življenja. Če bi osvajanje spodletelo, bi bil na kocki sam obstoj teh ljudi. Lotiti se je bilo treba vseh potrebnih naporov, da se jih obdrži, kjer so. (Allmand, 1999: 26-32)

9.3 Potek vojne od smrti Henrika V. do izгона Angležev iz Francije

Točno to je skušal Ivan, Bedfordski vojvoda, starejši brat Henrika V., narediti, ko je po smrti svojega brata postal francoski regent. Komaj dva meseca kasneje je bolehn Karel VI. sledil v grob svojemu zetu, do veljave pa je prišel del sporazuma iz Troyesa o nasledstvu. Henrik VI., angleški kralj – še vedno mlajši od enega leta – je sedaj prevzel francosko krono, položaj, ki ga njegov oče nikoli ni dosegel. V Franciji je Bedford, delujoč v imenu svojega nečaka, skušal kar se da skrčiti ozemlje, še vedno zvesto valoiškemu nasledniku, dauphinu Karlu, katerega so mnogi imeli za Karla VII., čeprav – kot njegov angleški nečak – tudi on ni bil kronan. 31. julija 1423 je združena vojska Anglije in Burgundije porazila francosko-škotsko vojsko pri Cravantu, leto kasneje 17. avgusta 1424 pa drugo vojsko pri Verneuilu. Izid obeh bitk je imel velik pomen. Bil je drugi francoski poraz v enem letu, spet je popolnoma vzpostavil angleški vojaški sloves, ki ni več slonel na enem samem možu, Henrik V., in najpomembneje – odprl je pot na jug za nadaljnji prodor v centralno Francijo. Bojevališče se je premaknilo južneje. (Priloga 7)

Za Francoze pa se je zdelo, da so se spet vrnila mračna štirideseta in petdeseta 14. stoletja. Do 1427. sta bila Maine in Anjou v angleških rokah, ti pa so napredovali južno. Reka Loara je bila tista, ki je rešila Francoze. Angleži je niso mogli prečiti in ob enem pustiti za svojim hrbtom nezasedena francoska oporišča, od katerih je bila ena tudi Orleans. (Allmand, 1999: 28-33)

Mesto je imelo izredno simbolno vrednost, saj je bilo srce prvega kapetinskega kraljestva kot tudi središče apanaže⁸ umorjenega vojvode Ludvika, vodje armanaške frakcije. Če bi Orleans padel, bi bil to začetek konca.

Jeseni 1428 so Angleži pod vodstvom znamenitega grofa Salisburyja oblegali mesto. V novembru je bil Salisbury ubit – padel je kot žrtev topovske krogle. Kljub temu so Angleži vztrajali. Padec Orleansa bi pomenil velikansko pridobitev. Maja 1429 je bil boj odločen. Neznana kmečka deklica iz Lorraine, Ivana Orleanska, je prepričala dauphina, da je bila poslana od boga, da zlomi obleganje. Navkljub skepticizmu in odkriti sovražnosti do nje na dvoru je dobila dovoljenje in spodbudo za podvig, za katerega je trdila, da je njeno poslanstvo. Uspelo ji je. 8. maja 1429 so

⁸ Apanaža: letna plača vladarjev ali plemiških družin (<http://www.slovarji.com/slovarji/slovarji-07/7a.html>) V tem kontekstu pa »apanaza« pomeni pokrajino, od koder je vojvoda Ludvik črpal vsakoletna po statusu pripadajoča mu finančna sredstva.

Angleži obleganje prekinili. Francija je prek Ivane dosegla veliko moralno zmago. Kot je zapisala Christine de Pisan, »je sonce ponovno zasijalo«.

To je bila zmaga, ki bi lahko – in je – vodila k večjim stvarim. V mesecu dni so se Francozi, potem ko so dobili manjši bitki pri Jargeauju in Patayu, lahko obrnili proti naslednjemu cilju njihove zgodbe o uspehu – kronanju dauphina kot kralja Francije. 17. julija 1429, manj kot deset tednov po koncu obleganja Orleansa in potem, ko je pod francosko vladavino vrnila množico mest, vključno s Troyesom, kjer je bil 1420. podpisan zglasni sporazum, je Ivana stala v katedrali v Rheimsu, opazujoč dauphina, ko je šel skozi obred kronanja, obred, prek katerega so njegovi predniki postali pravi francoski kralji. S pogodbo iz Troyesa so bile narejene znatne spremembe, ki so spremenile nasledstvo francoske krone. Pa je bilo moč to spremembo sedaj tudi obdržati?

Z angleškega stališča je bilo kronanje Karla VII. v Rheimsu velika grožnja njihovi oblasti. Decembra 1431 je Henrik VI., star deset let, prispel v Pariz in bil kronan v notredamski katedrali. Kronal ga je angleški škof, javnosti pa ni ušlo, da obred ni bil opravljen v Rheimsu. Kljub potrebi po izvajanju takojšnjega in močnega pritiska na Angleže, pa Francozi svojih uspehov leta 1429 niso bili sposobni nadaljevati. Naslednje leto je bila Ivana Orleanska pri Compiegneju ujeta in maja 1431 po političnem sojenju izvedenem pod cerkvenimi pravili obsojena in sežgana v Rouenu. (Allmand, 1999: 28-34) Angleži so si opomogli. Kljub prodorom francoskih sil na od Angležev zasedena ozemlja so se Francozi še vedno izogibali večjim bitkam, primer je kampanja na Seini in Oisi (Priloga 8), kjer je Francozom uspelo le to, da so se bitki nekajkrat izognili in na koncu pobegnili (vodil pa jih je sam francoski kralj!). Jedro končnega izida ni ležalo v sferi vojaških zadev.

Prvi izmed pravih vzrokov angleškega poraza je že bil tu: »smrt Ane Burgundske, sestre vojvode Filipa – pomembnega člene v zvezi med Anglijo in Burgundijo, ki je zdaj počil, kajti otrok za poroko ni bilo.« (Bourne, 1999: 273)

V teh okoliščinah so se akterji ponovno obrnili k pogajanjem. V poletnih mesecih 1435. se je pri Arrasu odvijalo veliko zborovanje večine predstavnikov evropskih dežel in Cerkve. Po tednih pogovorov stranema ni uspelo najti skupnih stališč glede francoske krone ali dežel, ki naj bi jih obdržali Angleži. Na zborovanju pa se je vseeno dogodilo nekaj pomembnega. Ko je prejel papežev odpustek, je Filip, Burgundski vojvoda, odrekel svojo v pogodbi iz Troyesa Angležem obljubljeno podporo in posledično prekinil zavezništvo z njimi ter se povezal s Francozi. V

naslednjih letih je storil le malo, kar bi pripomoglo k vojaškim naporom Valoisov, njegov prebeg pa je strahovito ujezil Angleže, ki so reagirali čustveno, saj so njegovo dejanje razglasili za izdajo in dejanje izdajstva angleške krone. 1439. leta je prišlo še do enega poizkusa rešiti stvari po diplomatski poti, ko so se Francozi, Angleži in Burgundci (toda ne predstavniki Cerkve, ki so jih Angleži izključili zaradi domnevne pristranskosti pri Arrasu) poleti tistega leta srečali pri Calaisu. Ozemeljske ponudbe se od preteklih v resnici niso nikjer znatno razlikovale. Čeprav je bila francoska ponudba »polovičnega miru« (premirje, trajajoče od petnajst do trideset let) v zameno za to, da se angleški kralji za ta čas odrečejo francoskemu kraljevemu naslovu, sprva sprejeta resno, je bila umaknjena, ko so Angleži zahtevali trajen mir, skupaj z Normandijo in povečano Akvitanijo (v velikosti iz leta 1360) v polni suverenosti.

Še bolj pomembno pa je bilo to, kaj so okoli vsega tega imeli reči angleški naseljenci v Normandiji. Ko so bili naprošeni, naj vrnejo zemljo tistim Francozom, ki so jih razlastili, ko ti niso hoteli priznati angleške vladavine, so angleški pogajalci zadevo odločno zavrnil. Pokazati niso smeli niti trohice dvoma v pravičnost zahteve njihovega kralja po francoski kroni, saj bi s takim dejanjem vrgli senco dvoma na simbolno in pravno pomembnost kronanja Henrika VI., posledično izničujejoč samo kraljevo avtoriteto, na kateri je slonela veljavnost v Normandiji Angležem (in drugim) dane zemlje. Poleg tega, če bi pristali na predajo dela ozemlja, bi to pomenilo prikrajšanje lastnih ljudi za njihove deleže v Franciji, kar pa tako iz moralnih kot finančnih razlogov niso bili pripravljeni storiti.

Če diplomacija ni pripeljala do poravnave, pa je šlo to tudi po vojaški poti zelo počasi. Res je, da so v poznih tridesetih petnajstega stoletja Angleži utrpeli nekaj porazov in ozemeljske izgube. 1435 so Dieppe in Hartfleur zasedli Francozi, naslednje leto je padel Pariz. Izguba obeh pristanišč je bila resna zadeva, saj so imeli Angleži do Normandije sedaj omejen dostop, enako do prestolnice, Rouena, ki je nadomestil Pariz. Vendar so se bojevali dalje, poizkušajoč obraniti mejo njihovega ozemlja v Franciji, podobno kot so to počeli njihovi predniki v Akvitaniji v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, a v takih pogojih je iniciativa ležala na strani napadalca.

Vendar pa to še ni bilo vse. Avgusta 1443 je vojska vojvode Somerseta – štela je približno 7000 mož – odplula iz Anglije z namenom pomagati Gaskonji. Bolehni in kronično nesposobni Somerset je pristal v Cherbourgu in kot pravi Bourne: » ...kar se zdi kriminalno in skoraj nepredstavljivo neumno, zasedel La Guerche, mesto v

Bretanji, 25 milj vzhodno od Rennesa. Neumno – kajti Bretanja je bila tedaj v zavezništvu z Anglijo.« (Bourne, 1999: 304) Naslednje mesece je Somersetova vojska brezciljno tavalala po severu Francije, dokler ni pozimi 1443 umrl.

Angleži so se poleti 1444 razveselili, ko je bilo razglašeno premirje in da se bo Henrik VI. poročil z Margareto Anžujsko, nečakinjo Karla VII. Ponovno je vzkliko upanje, da se bo poravnava odložila za določen čas, stavilo se je na osebno zvezo dveh starih kraljevih družin, ki naj bi tako razrešili starodavni spor.

Tourško premirje je označevalo začetek še ene kratke diplomatske faze. Na pogajanjih so Angleži vidno popustili, pokazali so pripravljenost odreči se francoski kroni v zameno za Normandijo v popolni suverenosti. Nato je decembra 1445 Henrik VI. v tajnosti predal deželo Maine ter se s to potezo očitno odrekel suverenosti nad njo ter tako dal vtis, da se Angleži lahko vdajo nadaljnjemu pritisku, pa naj bo vojaški ali diplomatski.

Če je Henrik upal, da bo zdaj mir, so se njegove iluzije žalostno razblinile. Od 1446. do 1448. so si Francozi skušali na vse načine podvreči Maine, čemur so se Angleži v Le Mansu, njegovi prestolnici, upirali vse do marca 1448, ko so se končno vdali. Petnajst mesecev kasneje so pod pretvezo, da so Angleži kršili premirje, Francozi iz več smeri vdrli v Normandijo. Dobro načrtovani napad je pohod zaključil v manj kot letu dni. Zgodaj poleti 1450 so bili Angleži izgnani iz njihovih dežel in zgodaj aprila 1451 poraženi v bitki pri Formignyju ter tako izgubili svojo oblast v severni Franciji. Preostal jim je le Calais. Vprašanje je bilo rešeno z vojaško silo.

Zadnje dejanje je sledilo kmalu zatem. Akvitanija, še vedno v angleških rokah, ni bila predmet velike pozornosti vse od leta 1413, ko je bil vojaški poudarek dan severni Franciji. Ne Henrik V. niti njegov sin nista problem Akvitanije uvrščala visoko na svoji listi prioritet. Vendar pa vojvodina ni bila v celoti pozabljena. Ko je Filip Burgundski zapustil zavezništvo z Angleži, je sprostil veliko enot iz vzhodne Francije, ki jih je sedaj lahko uporabil Karel VII. na jugozahodu. Leta 1442 sta oba, kralj in dauphin, odšla na pohod v Akvitanijo, kar je hudo zaskrbelo vodstvo v Londonu. Kmalu zatem je prišlo v veljavo tourško premirje. Ne glede na to, so se spopadi ponovili 1449. in Normandija je bila zasedena, čas je bil za napad na Akvitanijo, v kateri so se morali Angleži počutiti osamljene in ranljive. 1451. so Francozi vdrli vanjo, zasedli večino vojvodine in Bordeaux. Naslednje leto so Angleži in njihovi pomočniki skovali načrt, na podlagi katerega so ponovno pridobili nadzor nad mestom. Proangleška struja pa je morala spoznati, da niti oni niti njihovi gospodarji v

Londonu niso bili v položaju, da bi lahko dolgo zdržali. In tudi niso. 1453. so se Francozi vrnili z veliko silo in 17. julija pri Castillonu porazili Angleže, katerih poveljnika, Ivana Talbotta, grofa Salisburyjskega, moža z veliko izkušnjami, je ubila granata francoskega topa. Čeprav tega moške tistega dne še niso vedeli, je bila stoletna vojna dejansko končana. (Allmand, 1999: 35-36)

Po skoraj sto letih uspešnega vojaškega udejstvovanja so bili Angleži poraženi. Kje leže vzroki za to?

Francozi v ospredje najraje postavljajo Ivano Orleansko, a moramo vedeti, da je od deblokade Orleansa (1429) do leta 1453 minilo triindvajset let, preden so Angleže dejansko izgnali. Faktorja, ki so mnogo bolj kot Ivana Orleanska prispevala k polomu angleškega podviga v Franciji, sta bila prehod Burgundije iz zavezništva z Anglijo v (zanjo na dolgi rok dosti bolj neugodno) zavezništvo s Francijo ter naravnost kronična nesposobnost Henrika VI., njegove administracije in angleških vojaških poveljnikov (zasedba mesta v zavezniški Bretanji, predaja Mainea). Očitno je, da je vojaško-politična moč kraljevin tistih časov v mnogo večji meri počivala na osebnosti kot na instituciji. Menjava kralja je lahko pomenila zmago ali propad in obojega so bili v stoletni vojni deležni tako Francozi kot na njenem koncu tudi Angleži.

10. Vojskovanje v stoletni vojni – pet glavnih bitk vojne

10.1 Crecy (1346)

(Priloga 9)

Po več letih plenjenja in uničevanja francoske dežele s strani Angležev je francoski kralj Filip VI. zbral vojsko in se odločil kaznovati Angleže, ki so plenili po njegovem kraljestvu. Zgodaj jeseni 1346 so francoske sile začele ovirati Edvardovo napredovanje, da bi glavni francoski vojski omogočile napad. Edvard je nameraval na sever in sicer uspel prečiti Sommo, a blizu – pri majhni vasici z imenom Crecy – sta se vojski srečali in angleški kralj se boju ni mogel več izogniti.

Našel je popoln položaj na dvignjenih tleh. Pred njim je ležala »Dolina uradnikov«, njegov hrbet in desni bok sta bila zaščitena z malo reko Maie, medtem, ko je njegov bok varoval Crecyjski veliki gozd, deset milj dolg in štiri milje širok. Najbolj očitna smer, iz katere bi jih lahko Francozi napadli, je vodila rahlo navkreber, kar je angleškimi lokostrelcem omogočilo zavidanja vreden prostor strelskega delovanja. Njegova vojska, ki je bila že nekoliko zdesetkana, je štela približno 2.000 oklepnikov in okoli 500 lahkih suličarjev skupaj z okoli 7.000 angleškimi in valežanskimi lokostrelci ter 1.500 možmi noža – približno 11.000 mož, čeprav ocene variirajo. Sovražnik je bil očitno blizu, zato je Edvard ukazal bojno razporeditev. Na desni je na pobočju nad Maie postavil 4.000 mož pod poveljstvom šestnajstletnega Črnega princa. Center njegove razporeditve je tvorilo 800 oklepnikov razporejenih v šest vrst. 2.000 lokostrelcev je bilo postavljenih na boke – namenoma, tako da so lahko streljali Francozom v njihove boke, ko bi ti napadli center – za lokostrelci pa so stali možje noža. Na svoji levi je Edvard postavil drugo enoto, pod Northamptonskim grofom in Arundelom, skupaj s 500 oklepniki in 1.200 lokostrelci v enaki formaciji kot oddelek na desni.⁹

Lokostrelci obeh enot so pred svojimi položaji skopali veliko število lukenj, čevelj globokih in širokih, v katerih naj bi se sovražni konji spotaknili. Edvard je sam

⁹ Ko govorimo o številkah pri bitki pri Crecyju, nastanejo precejšnje težave. Avtorji tedanjega časa namreč omenjajo: Giovanni Villani omenja le 3.000 lokostrelcev. Jean le Bel ocenjuje moč konjenice na 4.000, 10.000 lokostrelcev in 10.000 valežanskih pešakov. Končno pa Froissart v svoji prvi izdaji našteje 2.000 oklepnikov, 5.200 lokostrelcev in 1.000 mož valežanske pehote. To se poveča v njegovih drugih izdajah na 4.000 oklepnikov, 11.000 lokostrelcev in 4.000 pehote. V njegovi tretji izdaji pa Froissart našteva 3.900 oklepnikov s 15.000 pehote, vključujoč lokostrelce. Vsi ti, kot tudi nekateri drugi viri, ki ne ocenjujejo števila angleških enot, trde, da so bile te po številu večkratno prekašane s strani francoskega nasprotnika. (DeVries, 161:1996)

poveljeval tretji enoti – sedemstotim oklepnikom, 2.000 lokostrelcem in preostalim možem noža – ki jih je postavil v ozadje v vlogo rezerve. (Seward, 2003: 61)

Na Francoze so čakali vse do poldneva, ko so se ti končno pojavili na bojišču.

Bila je sobota 26. avgusta 1346. Kralj Filip, ki je preživel noč pri Abbevillu, je imel dobre razloge za samozavest, saj so njegove enote prekašale Edvardove približno v razmerju 3 : 1. Imel je vsaj 30.000 mož, vključujoč 20.000 oklepnikov.¹⁰ (Seward, 2003: 63)

Nesrečno pa je bilo za Filipa to, da je, ko je odjezdil iz Abbevilla, njegova vojska šele prihajala in to zbiranje se je odvijalo še ves dan. Že po naravi previden je francoski kralj poslal štiri može, da si ogledajo sovražnikove položaje. Eden izmed njih, vitez po imenu Le Moine de Bazeilles, je sporočil, da Angleži čakajo v premišljeno postavljeni bojni razporeditvi in je Filipu dejal: »Moj svet, da bi vas rešil neprijetnosti, je, da naši počijejo tu in se utaborijo čez noč, kajti ...zelo pozno bo in vaši moške bodo utrujeni ter v neredu, sovražnika pa boste našli svežega in pripravljenega sprejeti vas.« Vitez je nadaljeval, da bo kralj lahko naslednje jutro uredil svoje enote, poiskal pravi kraj za napad na Angleže. Filip je menil, da je to odličen nasvet in ukazal svojim enotam, naj se ustavijo in postavijo tabor.

Toda pri prekomerno velikih srednjeveških vojskah je vedno obstajal problem nadzora in »roža Francije« je bila povsem brez nadzora. Medtem ko so se tisti spredaj skušali zaustaviti, so oklepniki zadaj še kar prihajali in čelo se je moralo pomikati naprej. »Tako so jezdili ponosno brez kakršnega koli reda ali dobre razporeditve, dokler niso prišli v vidno polje Angležev, ki so jih čakali v dobri razporeditvi, toda tedaj bi bil umik že sramoten¹¹«. V tem času so bile vse ceste med Abbevilleom in Crecyjem nabito polne kmetov in meščanov, ki so vihteč meče in sulice kričali: »Dol z njimi« Pokoljimo vse!« V končni fazi je Filip, ki je bil na čelu, spoznal, da svojih enot ne more več obvladati. V obupu je izdal ukaz za napad »Naj

¹⁰ Francoska vojska je bila po srednjeveških standardih orjaška, po številu nekajkrat večja od angleške. Tedanji pisci omenjajo od 12.000 do 30.000 konjenikov z več kot 60.000 pehote. (DeVries, 164:1996) Realnejša številka se vrti okoli dobrih 30.000 vojakov in konjenice.

¹¹ DeVries (DeVries, 1996) omenja napuh mnogih francoskih plemičev, ki so na vsak način hoteli bitko kot enega glavnih vzrokov »vsiljenega napada« in ne toliko logistični faktor, oz. pomanjkanje »nadzora in poveljevanja« na francoski strani.

gedo Genovežani naprej in pričnejo bitko, v imenu Boga in svetega Denisa«. Tedaj je bil že večer. Sonce je pričelo zahajati.

Oglasile so se trobente in bobni in vrsta genoveških samostrelcev je napredovala kakih 180 do 135 m pred Angleže.¹² Med napredovanjem jih je do kože premočil močan naliv. V trenutku, ko so pričeli streljati, so angleški lokostrelci stopili korak naprej in streljali tako hitro »kot bi snežilo«. Genovežani so s svojim težkim orožjem prehodili dolge milje in se po vsej verjetnosti znebili velikih ščitov (pavisov), s katerimi so se samostrelci običajno ščitili, medtem ko so napenjali. Zelo ranljivi so takoj začeli padati pod točo puščic, ki je še nikoli niso izkusili. Utrujeni, demoralizirani – celo zahajajoče sonce, ki se je znova pojavilo, jim je svetilo v oči – so se preživeli pognali v beg. Ta del boja verjetno ni trajal dlje od minute.

Alençonski grof je bil tako šokiran nad tem, kar je razumel kot strahopetnost samostrelcev, da je zaklical »Zgazite to drhal, ki ovira naše napredovanje!«. Njegovi konjeniki so se takoj odzvali z brezupno neorganiziranim naskokom. Kriki pod konjskimi kopiti mečkanih samostrelcev so dali Francozom zadaj misliti, da umirajo Angleži in pritiskali so naprej. Rezultat je bil ob vznožju pobočja pehajoča se množica, vrh katerega so se razpostavili angleški lokostrelci in od koder so streljali s smrtonosno natančnostjo. Vsaka puščica je našla svojo tarčo, zadirale so se v ude in glave, skozi verižnino, v največji meri pa je to ob pamet spravljalo konje. Nekateri so poblazneli in zdirjali, drugi so se vzpenjali na zadnje noge ali obrnili sovražniku hrbet. »Veliko kričanje je seglo do zvezd«. Jean le Bel, ki je govoril z mnogimi možmi, prisotnimi tisti dan, pripoveduje o konjih, nagrmdenih eden na drugega, kot »leglo prašičkov«.

Skoraj zagotovo pa so k zmedi pripomogli tudi Edvardovi topovi. Vsaj en kronist omenja, da je kraljev top – samo trije so omenjeni – preplašil konje. Čeprav so bili kot orožje precej neuporabni, so morali s pokom in dimom preplašiti tiste, ki jih še niso uzrli.

Presenetljivo je, da so nekateri francoski jezdecı dosegli angleške prednje vrste, kjer so jih angleški oklepniki posekali s sekirami in meči. V tem ali enem naslednjih naskokov je bil šestnajstletni valežanski princ zbit na tla, ko ga je Richard

¹² Po trditvah Touchmanove pa genoveški samostrelci sploh niso bili uporabljeni (Touchman, 1978, 153)

de Baumont, praporščak pokril z valežanskim praporjem in odgnal njegove napadalce, dokler se princ ni ponovno zmozel postaviti na noge.

Sovražnik, ki je dosegel angleške vrste, je bil slepi kralj Ivan Bohemijski (češki). Svojim vitezom je ukazal, naj ga vodijo, »da lahko zada en udarec z njegovim mečem«. Nekako je majhna skupinica, zvezana skupaj z uzdami uspela pojezditi skozi lokostrelce in nato naskočiti angleške oklepnike. Tam so Bohemianci padli skupaj s svojim kraljem, razen dveh, ki se jima je uspelo vrniti, da sta lahko povedala zgodbo. Trupla so bila najdena drugo jutro, še vedno zvezana skupaj. Valižanski princ je bil tako ganjen, da je posvojil znak in moto starega kralja – tri peresa z legendarnim *Ich dien* (služim).

Francozi so naskočili petnajstkrat, »od zahoda, do treh četrtin noči«, vsak naskok se je končal v brezupnem neredu pod točo puščic. Froissart pravi, da si nihče, ki ni bil prisoten, ne more predstavljati, še manj pa opisati zmede, še posebej pa neorganiziranosti in pomanjkanja discipline Francozov. Klanje so še povečali valižanski in coniški možje noža, ki so »klali in pobijali mnoge, ki so jih našli ležeče na tleh, tako grofe, barone, viteze in oprode«. Poslednji francoski napadi so bili izvedeni v trdi temi. Do takrat je ostalo le še malo francoskih vitezov – poleg tistih, ki so pomrli, so mnogi tiho izginjali v noč vse od prvega mraka. Kralj Filip, ki ga je zadela puščica v vrat in je pod sabo izgubil vsaj enega konja, je ugotovil, da lahko za poslednji obupani naskok skozi temo zbere nič več kot šestdeset oklepnikov. Hainaultski grof je zgrabil kraljevo uzdo in ga prepričal, naj zapusti bojišče. Odjezdili so do šest milj oddaljenega kraljevega gradu La Broye. Kralj se je ustavil le, da se je okrepčal s pijačo in nato jezdil skozi noč do varnejšega zavetja v Amiensu.

Angleži, ki zaradi teme niso spoznali, kakšne strahovite žrtve so zadali sovražniku, so spali na svojih položajih, odleglo jim je, da so se izognili uničenju in peli hvalnice Bogu. Sami so izgubili manj kot sto mož. (Seward, 2003: 61–67)

Proti jutru so se stvari razjasnile.

Kralj je sedaj spoznal obseg svoje zmage in ukazal glasnikom, da preštejejo pobite. Prepoznali so trupla več kot 1500 knezov in vitezov, med njimi lorenskega vojvodo, alençonskega, auxierrskega, balmontskega, bloiškega, flandrijskega, forezkega, grandpreškega, harcourtskega, saint-polskega in sancerrskega grofa.

Froissart pretirava s številom pobitih »običajnih ljudi« na francoski strani, toda ta številka zagotovo presega 10.000. (Seward, 2003: 67)

10.2 Poitiers (1356)

(Priloga 10)

Od poraza pri Crecyju je minilo deset let. Franciji je vladal nov kraj, Ivan II., in nepopustljivost angleških napadov ga je spodbudila k poizkusu maščevanja Crecyja. Ko so konec poletja 1356. tri angleške vojske iz različnih smeri vdrle v Francijo, je imel francoski kralj pripravljeno vojsko, s katero je nameraval prestreči in uničiti sovražnika. Načrt združitve treh angleških vojska na francoskem ozemlju je propadel in tako je Črni princ sam obtičal sredi Francije, kjer je moral sprejeti spopad.

Poveljnika sta spoznala, kako blizu sta, šele ko sta 17. septembra angleška predstraža in francoska zaščitnica trčili pri La Chabotie. Po kratkem spopadu je princ odjezdil še sedem milj naprej, do vasice Maupertis, ki je ležala približno sedem milj jugovzhodno od Poitiersa.

Črni princ na noben način ni hotel boja, saj so bili njegovi možje težko obloženi s plenom in od dolgega umika izčrpani. Toda beg na jug je preprečevala mala reka Miosson. Vsak poizkus prečenja je pomenil možnost uničenja v primeru časovno dobro načrtovanega napada. Na srečo je imel na razpolago nasvet nadarjenega veterana sira Ivana Chandosa. Po njegovih nasvetih se je pripravil za bitko, prevzel poveljstvo glavne enote in obdržal Chandosa ob sebi. Preostali enotama sta poveljevala saliburski in warwiški grof, slednji je poveljeval gaskonjskemu kontingentu. Vsaka enota je štela približno 1200 oklepnikov, manj kot toliko lokostrelcev, nekaj gaskonjskih sulicarjev in peščico valižanskih mož noža. Čeprav je podrobna topografija tistega časa težje določljiva, pa je bil tak teren idealen za tako mešanico vojaštva – griči, pokriti z grmovjem, živimi mejami, trto in zaplatami močvirja. Čelo je bilo zavarovano z jarkom in z dolgo, pokončno živo mejo na vrhu položnega vzpona, levo krilo z gostim gozdom, hrbet pa z reko. Čeprav so Angleži za opazovanje Francozov lahko uporabljali majhen griček, so bili sami po večini dobro skriti pred sovražnikovim pogledom – del prinčeve enote je bil skrit v grmovju, medtem ko so bili konji sovražniku povsem nevidni.

Kralj Ivan je bil pripravljen napasti naslednje jutro. Toda bila je nedelja in papeški odposlanec, kardinal de Perigord, je prepričal kralja, naj da možnost pogajanjem. Kardinal je preživel cel dan poln upanja jahajoč med dvema vojskama. Črni princ je ponudil vrnitev vseh mest in gradov, ki jih je na pohodu zasedel med njegovo *chauvauchee*, skupaj z vsemi ujetniki in prisego, da se proti francoskemu kralju ne bo vojskoval naslednjih sedem let. Poleg tega je ponudil še veliko vsoto denarja. Toda Ivan ni hotel sprejeti ničesar manj kot brezpogojne vdaje princa in stotine njegovih viteзов – »nekaj, s čimer se princ nikakor ni mogel strinjati«. Medtem so Angleži prebili dan v mrzličnem utrjevanju svojih položajev, ustvarjajoč »velike jarke in vrste kolov okoli njihovih lokostrelcev«. Kljub temu je princ še vedno upal, da se bitki izogne in pobegne v Bordeaux.

O nadaljnjih dogodkih lahko predvsem sklepamo. Zdi pa se, da so se pričeli Angleži drugo jutro prikrito umikati, puščajoč za sabo le zaščitnico pod Salisburyjevim vodstvom. Kralj Ivan razporejanja svojih enot še ni zaključil. Njegov načrt je bil poslati pred ostalimi malo udarno enoto tristotih konjenikov, ki bi udarila skozi vrzel v živi meji, kjer so lahko jezdili štirje konjeniki vštric in bi poskrbela za grozo zbujačo lokostrelce, preden bi začeli glavni napad. Tem bi sledila njegova prva enota ali »bitka«, sestavljena iz njegove pehote in nekaj nemških najemnikov na konjih. Nato bi nastopila druga enota pod dauphinom (4000 mož), tretja pod Orleanskim vojvodo (3000) in četrta pod kraljem samim (6000).

Ko je ob približno desetih dopoldne Ivan spoznal, da poizkušajo Angleži pobegniti, njegove enote še niso bile razpostavljene. Kljub temu je sprožil napad tristotih skrbno izbranih konjenikov pod poveljstvom Clermonta in d'Audrehema v smeri žive meje, ki je varovala angleško čelo. Lokostrelci, varni za živo mejo, so neprekinjeno streljali v enoto, ki se je razdelila v dva dela »in so ubijali in ranili konje in viteze, tako da so se konji, ki so jih zadele ostre puščice, začeli umikati in skušali vreči jezdece iz sedla, nekateri pa so se tudi zvrnili na svoje gospodarje«. Mnoge, ki so ležali na tleh, so pobili Salisburyjevi možje, ki so udarili izza žive meje. Clermont je bil ubit in d'Audrehem zajet, medtem ko je William Douglas pobegnil. Razporeditev Nemcev in pešakov, ki so jim zapoznili sledili, je zmedel neraven teren, toda živo mejo so dosegli, tam so jih Angleži zadržali. V tej fazi je Črni princ uvidel, kaj se dogaja in povedel svoje enote nazaj na bojišče, da je okrepil Salisburyja. Nemce so končno odgnali, ko jih je obšla enota lokostrelcev in v močvirnatem terenu zaščitena pred težjimi enotami, smrtonosno streljala v sovražnikov bok.

Jedro Francozov je ostalo nedotaknjeno, kakih 13.000 oklepnikov. Prva od treh enot, dauphinova, je napredovala proti živi meji, z muko se prebijajoč navkreber skozi grmovje. Ne glede na vse so Angleže dosegli, prečili jarek in poizkušali prebiti živo mejo s kriki »sv. Jurij!« in »sv. Denis!«. Francozi so napadli s takim zagonom, da je moral Črni princ poriniti v boj vse, kar je imel, z izjemo zadnje rezerve elitnih 400 oklepnikov. Končno so dauphinove enote odnehale in se pognale v beg.

Angleži so bili v komaj kaj boljšem stanju. »Nekateri naši vojaki so potegnili naše ranjence pod grmovje izpod nog, drugi, katerim so se orožja polomila, so jih jemali od mož, ki so jih pobili, medtem ko so lokostrelci vlekli puščice iz sovražnikovih ranjencev, ki so bili le napol mrtvi«. Razen prinčeve skromne rezerve, »ni bilo enega, ki bi ne bil ranjen ali izmučen od srditega boja«, pišejo kronisti.

Nato so videli, da bo napadel oddelek Orleanskega vojvode (brat kralja Ivana). Toda na začudenje – in v olajšanje – Angležev se je vojvodova enota obrnila in odkorakala z bojišča skupaj z dauphinovimi uničenimi enotami. Če bi vojvoda d'Orleans ne obupal, bi Angleži – čeprav bi ga morda odbili – bili tako izmučeni, da bi jih zadnji francoski napad preplavil.

Ko se je zadnja sovražnikova enota prebijala proti živi meji – 6000 svežih mož pod poveljstvom kralja Ivana – so se izmučeni Angleži spraševali, kje bodo našli moč za soočenje z zadnjim napadom. Izkušeni vitez zraven Črnega princa je zamrmral, da upanja ni več. Princ se je nanj ježno zadr: »Lažeš, strahopetec ubogi – dokler sem živ, je bogokletstvo reči, da smo poraženi!«. Ne glede na to, pa so morali možje čutiti, da so pogubljeni. Angleški lokostrelci, »pobesneli, ker so bili tako obupani«, so streljali bolje kot kdajkoli prej, a so se Francozi zaščitili pred puščicami s ščiti. Princ je v boj vrgel zadnjo rezervo štiristotih oklepnikov in zaklical Chandosu: »Ivan, pojdi naprej – nocoj me ne boš videl obrniti hrbta, pač pa bom vedno na čelu.« Svojemu praporščaku, Walterju Woodelandskemu, je ukazal ponesti njegov prapor naravnost proti kralju Ivanu in nato »pogumen in krut kot lev« naskočil kralja. Bitka se je sedaj odvijala na čistini pred živo mejo, izza katere so oboroženi z meči in sekirami sedaj prišli lokostrelci, ki so porabili vse puščice, da bi pomagali možem boja. To je bil najbolj srdit boj vsega dne – tolčenje orožij ob oklep je bilo moč slišati v Poitiersu, sedem milj daleč.

Nenadoma se je za Francozi pojavil prapor sv. Jurija. Črni princ je poslal Captal de Bucha s šestdesetimi oklepniki in sto lokostrelci po skriti potki skozi goščavo in ti so sedaj vzniknili iz nje sovražniku za hrbtom. Francozi, ki niso spoznali,

kako majhna je v resnici Captalova sila, so pričeli popuščati, tedaj pa je Princ vodil zadnji naskok. Francoska formacija je bila zlomljena »Prapori so pričeli omahovati, zastavonoše so padali ...umirajočim možem je drselo na krvavih tleh. Čeprav se je princ, ki se je usmeril proti kralju Ivanu »na svoji poti soočil z viteškim odporom zelo pogumnih mož«, so preostali Francozi zapuščali bojno polje.

Do okoli treh popoldne je bil kralj Ivan, z veliko učinkovitostjo vihteč veliko bojno sekiro v roki, na bojišču sam s svojim štirinajstletnim sinom Filipom. Prepoznali so ga in veliko število vojakov ga je obkolilo, koprnečih po zaplembi tako velike odkupnine. Čeprav se je predal Artoiškemu vitezu, je bil še vedno v nevarnosti, saj sta se angleška in gaskonjska drhal spopadli okrog njega. Končno sta bila skupaj s sinom rešena, rešila sta ju Warwiški earl in knez Cobham, ki ga je odpeljal do princa. (Seward, 2003: 87-91)

Zvečer je bilo princu sporočeno, da je padlo okoli 2500 francoskih oklepnikov, vključno z mnogimi visokimi plemiči. Angleške izgube so bile očitno mnogo manjše, vendar ni nobenih zanesljivih virov. Nekateri angleški vitezi so bili zaradi preveč zagretega zasledovanja ujeti. Toliko, kolikor je bilo ubitih, je bilo tudi ujetih, med njimi sedemnajst grofov, skupaj z drugimi knezi. (Seward, 2003: 93)

Ne glede na vse, je treba upoštevati, da je bila to bitka, ki bi jo Angleži zlahka izgubili. Zmaga bi prav lahko bila francoska. Celo z genialnostjo briljantnega poveljnika sira Ivana Chandosa bi bila angleška obramba preplavljena, če bi le ne bilo Orleansove strahopetnosti in dejstva, da se je odpovedal napadu. (Seward, 2003: 94)

10.3 Agincourt (1415)

(Priloga 11)

Avgusta 1415 se je Henrik V. odpravil na vojaški pohod po Franciji. Po pristanku v Normandiji je z velikimi naporii zasedel Hartfleur, ter se z zdesetkano vojsko (zelo hudo jo je prizadela diareja) odpravil globlje v Francijo. Pri Hartfleurju je izgubil skoraj tretjino mož. 24. oktobra popoldne je po nekajdnevem zasledovanju Angleže prestregla francoska vojska pri vasici Agincourt. Francozi so se razporedili in čakali jutra. Angleži, kot že dvakrat poprej, nikakor niso bili v ugodnem položaju.

Zadnje upanje za umik je izginilo. Angleži so se do kolen v blatu prebili do vasice Maisoncelles. Kralj je prespal blizu vasice Blagny, brez dvoma pod streho. Njegovi možje so morali spati zunaj, na dežju, srečnejši so našli skromno zavetje pod drevesi in grmovjem. Sedaj jih je bilo že manj kot 6000 – približno 5000 lokostrelcev in morda 800 oklepnikov. (Seward, 2003: 163) Keegan (Keegan, 1976, 87) omenja med pet in šest tisoč lokostrelcev ter kakih tisoč oklepnikov na angleški strani.

Glede francoske številčnosti se mnenja tudi tu hudo razlikujejo, čemur je vzrok predvsem slab popis francoske vojske s strani francoskih kronistov. Seward (Seward, 2003:165) omenja številko 40.000 do 50.000 oklepnikov, Bourne okoli 25.000, s čimer se strinja tudi Keegan, Vojna enciklopedija pa zgolj 4000-6000 vojakov. Najverjetnejša številka pa je okoli 25.000.¹³

Mnogo Angležev je še trpelo za diarejo, a tudi najmočnejši so bili izmučeni od dolgega pohoda po dežju, pomanjkanja obrokov, ki so bili skrčeni na skromen hladen obrok, lešnike in surove poljščine, ki so jih lahko uplenili s polj. Lokostrelci so morali biti še posebej utrujeni, saj za razliko od oklepnikov po večini niso imeli konj in so morali sami nositi lastno orožje, kar je vključevalo tule s po petdeset puščicami in lesene kole za obrambo. Orjaška sila, s katero so se soočili, je vsem pognala strah v kosti. Pretresen je bil celo Henrik V. in je izpustil svoje ujetnike ter poslal sporočilo poveljnikom nasprotnikov, v katerem je ponudil vračilo Hartfleurja in celo ponudil plačilo za vso škodo, ki jo je povzročil, če bi mu bila zagotovljena varna pot v Calais. Toda francoska stališča so bila pretrda – odreči bi se moral zahtevi po francoski kroni in vsemu razen Gaskonje. (Seward, 2003: 163)

Ob zori sta se vojski pripravljali za bitko. Prenehalo je deževati, toda zorana prst se je spremenila v lepljivo blato – na nekaterih delih je seglo do kolen. Kralj je razporedil svoje izdelane enote na sveže požetem pšeničnem polju (v formaciji, podobni tisti, ki jo je uporabil Edvard III. pri Crecyju). Sam je poveljeval centru, vojvoda Yorški desnemu krilu, knez Camoys KG pa levemu. Oklepniki so bili razdeljeni v tri »bitke«, vrzeli med njimi so zapolnile skupine lokostrelcev v obliki klina, medtem ko je večina lokostrelcev tvorila oba »rogova« na krilih, postavljeni so bili rahlo pred ostale, da bi lahko streljali noter, če bi Francozi napadli center. Vsaj angleške boke so varovali gozdovi.

¹³ Za podrobnejšo analizo števil na francoski strani glej: Burne, 1999: 90-94.

Francoski položaji, severno od Angležev, so prav tako ležali med tema gozdoma, eden bližji kraju Tramecourtu, drugi bližje Agincourtu. To je bil slabo izbran položaj. Ne samo da je bil preozek, tudi sveže zorana polja so konjska kopita spremenila v blato. Francozi so bili razporejeni v dve dolgi vrsti oklepnikov, ki so bili peš, za njimi in na njihovih krilih pa je bila razporejena konjenica. Na krilih so imeli tudi topništvo, a so ga ovirali zmedeni oklepniki, ki jim je bil njihov težki oklep na razmočenih tleh v strašno oviro. Maršal Boucicault in konetabl¹⁴ d'Albret sta bila poveljujoča, čeprav v praksi ni bilo nobene prave poveljniške strukture ali vodstva kakršne koli vrste. Kljub vsemu, pa so vsaj začasno imeli Francozi dovolj zdrave pameti, da so čakali angleškega napada.

Kralj Henrik je prisostvoval trem mašam in prejel obhajilo, preden je nagovoril svoje može. Povedal jim je, »da je prišel v Francijo po pripadajočo dediščino« ter da so Francozi obljubili, da bodo vsakemu Angležu odrezali po tri prste z desnice, tako da »ne bi mogli nikoli več napeti loka proti konju ali možu«. Čeprav je jezdil na majhnem sivem poniju, je moral biti impresivna figura, v pozlačeni čeladi z zlato krono iz biserov, rubinov in safirjev. Njegova vojska mu je zaklicala: »Gospod, molimo, da vam Bog nakloni dobro življenje ter zmago nad vašimi sovražniki.« Brez dvoma so ga občudovali in verjeli v njegov genij ter bili prepričani, da jih bo rešil iz te strašne situacije.

Kralj pa je verjetno molil za francoski napad, da bi lahko uporabil svoje lokostrelce. Toda več ur so Francozi mirno stali na svojih položajih. Približno ob devetih je Henrik ukazal siru Thomasu Erpingamu, »staremu sivobrademu vitezu«, naj povede lokostrelce na krilih v domet sovražnika. Ko je bilo to opravljeno, je ukazal preostanku svoje majhne vojske, naj napreduje: »Prapori naprej! V imenu Jezusa, Marije in sv. Jurija!« Ko so se pokrižali in poljubili zemljo, so Angleži začeli urejeno napredovati. Večina lokostrelcev »ni imela nobenega oklepa, pač pa so nosili jopiče, hlače so imeli zavihane do kolen, s sekačami in sekirami in v nekaterih primerih meči, ki so jim viseli s pasov, so napredovali. Nekateri so bili bos in razoglavi, medtem ko so drugi imeli kape iz prevretega usnja.« Ustavili so se malo manj kot 270 m pred nasprotnikom in – potem ko so v tla zasadili ošiljene kole – pričeli streljati. Francozi so sklonili glave, angleške puščice so padale tako na gosto, da si nihče ni upal pogledati gor. V obupu so oklepniki na konjih, postavljeni na krila, napadli lokostrelce.

¹⁴ Konetabl je bil eden najvišjih častnih nazivov v hierarhiji francoskega plemstva.

Kot vedno so zaradi puščic najbolj trpeli konji, ni jih bilo mogoče obvladati ali pa so zdivjali, medtem ko so se tisti, ki so dosegli angleške vrste nasadili na šest čevljev dolge kole, ki so bili postavljeni v višino konjskih prsi. (Seward, 2003: 166)

Bennet (2000) ima k temu zanimivo pripombo. Po njegovem mnenju je francoski konjeniški napad na angleški krili spodletel predvsem zato, ker je veliko francoskih konjenikov, dodeljenih obema konjeniškima skupinama, le-te med dolgim čakanjem preprosto zapustilo. Ko je bil napad ukazan, jih preprosto ni bilo tam. Disciplina se je tu, kot že tolikokrat v zgodovini, izkazala za ključen dejavnik.

Prva vrsta francoskih oklepnikov se je razpostavila v kolono, upajoč, da jih bo na ta način zadelo manj puščic in so počasi ter z naporom napredovali proti Angležem skozi gosto blato. To je bilo še dodatno premešano od konjskih kopit francoske konjenice, ki se je po spodletelem napadu hitro umaknila. Angleži so neprekinjeno streljali v boke napredujoče kolone, povzročili so mnogo žrtev. Ko so Francozi končno dosegli angleške vrste, niso bili več v formaciji, bili so pretesno razporejeni, globoko blato pa jih je skoraj povsem ustavilo. Kombinacija nereda in negibljivosti jih je stala zmage. Kljub temu pa so ob prvem udaru vrgli nazaj prvo vrsto angleških oklepnikov, v smeri Henrikovega centra in so jih skoraj vrgli na tla. Kralj je hitro ukazal lokostrelcem, naj odvržejo svoje loke in naj gredo pomagat oklepnikom. Ti pa so zgrabili »meče, sekače, kladiva, sekire, sokolje kljune in druga orožja« in se vrgli na sovražnika. Tekoče blato na bojišču je dalo prednost lokostrelcem, ki so bili sposobni plesati okoli okornih Francozov in so jih zabadali skozi zglobe ali pa jih prevračali na tla. Nekateri od slednjih so kriče ležali na hrbtu kot prevrnjeni raki, dokler niso bili njihovi vizirji odprti in bodala zabita v njihove obraze. Večina pa se jih je utopila v blatu ali zaradi zadušitve, ko so nanje padali njihovi soborci. Francoska druga vrsta oklepnikov, prav tako razporejena v ravno vrsto, je napredovala v enakem neredu in bila enako sprejeta od Angležev, ki so sedaj stali na kopicah francoskih trupel. (Seward, 2003: 165-168)

Po samo pol ure sta bili prva in druga francoska vrsta povsem uničeni. Na nekaterih mestih so bila človeška trupla nagrmadena prek višine odraslega moža. Angleži so jih obračali, iščoč plen in ujetnike velike vrednosti, ki so jih poslali v zaledje. Henrik in njegovi poveljniki so moše kmalu odgnali nazaj na položaje. Grožnja od preostanka francoskih enot je še vedno obstajala.

Medtem ko je kralj čakal tretji francoski napad, so se zaslišali kriki, da so Francozi dobili okrepitve. V tem trenutku je spoznal, da stotine kmetov napada

njegov pratež.(med drugim so ukradli tudi eno izmed treh kraljevih kron) Henrik je takoj ukazal usmrnitev vseh ujetnikov, razen tistih najpomembnejših. (ujetih je bilo veliko število Francozov, večje, kot bi ga Angleži lahko obvladali, če bi se ujetniki pridružili napadalcem) Možje, ki so jih stražili, so omahovali, saj niso hoteli izgubiti toliko dobrih odkupnin, tako da je kralj izbral 200 lokostrelcev, ki naj opravijo delo. Kruto in brez pomislekov so nalogo opravili, ena skupina je bila pobita tako, da so zažgali koč, v katero so bili ujetniki zaprti. Angleški pisci skušajo oprati ta *Schrecklichkeit*¹⁵, ki ga je naredil Henrik, s tem, da se izgovarjajo na »merila tistega časa«, toda v resnici je bilo po srednjeveških merilih še posebej ostudno dejanje usmrtiti neoboroženega plemiča, ki se je predal v veri, da bo odkupljen.

Tretji francoski napad pa se nikoli ni odvil. Čeprav so jih Francozi še vedno prekašali po številu, so bili preostali francoski oklepniki nad klanjem pred njimi tako zgroženi, da so napad odklonili in so odjezdili z bojišča. V manj kot štirih urah so Angleži, vsem pričakovanjem navkljub, porazili mnogo večjo vojsko. Francozi so izgubili približno 10.000 mož, med njimi tako velike gospode, kot so bili vojvode alençonski, barski in brabantški, konetabl d'Albret (čeprav je drugi poveljnik, maršal Boucicault preživel kot ujetnik), neverski grof skupaj s šestimi drugimi grofi, sto dvajsetimi baroni in 1.500 vitezi. 29. oktobra so z dva tisoč ujetniki dosegli Calais. Izgubili so morda 300 mož, edina pomembna osebnost med njimi je bil Henrikov bratranec, debeli vojvoda Yorški – padel je in se zadušil pod težo teles, ki so padla nanj – ter suffolški earl skupaj s šestimi vitezi. (Seward, 2003: 168-169)

¹⁵ grozota, grozljivost

10.4 Deblokada Orleansa (1429)

(Priloga 12)

20. septembra 1428 so Angleži v moči 4.000 mož ter s 1.500 burgundskimi zavezniki pod skupnim poveljstvom earla Salisburyja pričeli obleganje Orleansa. Mesto je bilo na obleganje dobro pripravljeno. Zidovi so bili utrjeni, garnizijo pa je sestavljajo 2.400 vojakov, kakih 3.000 pripadnikov »milice«, ki so jih vpoklicali izmed 30.000 prebivalcev tedanjega Orleansa.

Angleži so najprej dosegli večje uspehe in mesto uspešno izolirali, za končni sunek pa jim je zmanjkalo moči, še posebej po earlovi smrti, ki jo je povzročil naključen zadetek francoskega topa. Kljub vsemu so z obleganjem vztrajali do aprila 1429, ko se je na pot v smeri Orleansa podala (tedaj še ne znana pod tem imenom) Ivana Orleanska na čelu francoske vojske. Poveljstvo oblegovalcev je po smrti prvotnega poveljnika prevzel Suffolški earl, ki pa še zdaleč ni bil vojaško talentiran kot Salisbury in obleganje je zastalo. Prvega decembra se jim je pridružil Ivan Talbot, Shrewburyjski earl, o čigar vojaški izkušnosti pa ni bilo dvoma.

27. aprila 1429 je francoska vojska približno štiri tisočih mož ob južnem bregu Loare zapustila Blois. Stvarno gledano je bil pohod nepomemben, duhovno pa je bil eden najpomembnejših in najrazburjivejših pohodov, kar jih je kdaj naredila kaka vojska. Kajti ta vojska je bila duhovno prerojena, vse to pa je bilo delo »Device«. Naj so jo imeli za svetnico ali maskoto, preprosti in lahkoverni francoski vojaki so dobili zaradi njene prisotnosti velik pogum in brez vprašanj – kolikor lahko izvemo – ubogali njene ukaze. To so bili vznemirljivi ter neprijubljene ukazi: prepovedano je bilo preklinjanje, prepovedana je bila prostitucija in vsi so morali prisostvovati maši in se spovedati. Veliko število duhovnikov je hodilo na čelu vojske, žebrajoč psalme. Ljudje so čutili polet, celo ekstazo, ko so se enote podale na veseli podvig, za katerega so vedeli, da se mu nebesa smehljajo. V vojaškem smislu je bila morala visoka in bila je dvignjena s povsem enakimi sredstvi kot tistimi, ki jih je uporabil nadškof Thurstan pred bitko Prapora (battle of Standard), Henrik V. pred Agincourtom in Oliver Cromwell pred Dunbarjem¹⁶.

¹⁶ Bitka Prapora: se je odvila 22 avgusta 1415 blizu Northallerton v Yorkshireu. Vazali Yorkshirea in severnih Srednjih dežel (Midlands) so se zbrali okoli kočije, na kateri je bil prapor svetega Petra Yorškega, sv. Ivana Beverlyškega, sv. Wilfrida od Ripona ter svetega Cuthberta Durhamskega in so porazili vojsko pod poveljstvom škotskega kralja Davida I. (http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_the_Standard)

Preden se je odpravila, je Ivana narekovala pismo Angležem, ki se je začinjalo s stavkom: »Angleški kralj in vi, Bedfordski vojvoda /.../ predajta Devici, ki je poslana od Boga, Kralja Nebes, ključke vseh dobrih mest, ki sta jih zasedla in oskrunila v Franciji.« (Burne, 1999b: 237–238) Na podlagi izidov spopadov s Francozi so se lahko Angleži upravičeno čudili (ali režali) takim besedam. Francozom je bilo razglašeno, da je bila v srce angleške vojske zasejana groza, »vendar pa ni nobenega zadovoljivega dokaza, da so v angleškem taboru – z izjemo vodij – sploh vedeli za Devičin obstoj ob njenem prihodu k mestu 28. aprila.« (Burne, 1999b: 238)

Z vojsko je prispel konvoj oskrbe za oblegano mesto. V mesto bi ga lahko spravili na dva načina, ne da bi tvegali bitko, čemur so se hoteli Francozi na vsak način izogniti. Ena možnost je bila obrniti se na sever, skozi gozd in se približati skozi vrzel med utrdbama Pariz in Sv. Loup, druga možnost je bila z barko od Chezyja, ki je ležal pet milj po reki navzgor, pristali bi v Porte de Borurgoyne na vzhodni strani mesta.

Slednje je bilo možno, saj Suffolški earl ni dal raztegniti verige prek reke – malomarnost, ki bi Henrika V zgrozila. Dunojski grof, ki je poveljeval mestu in je bil v zvezi z Alenčonom zunaj, je brez dvoma sporočil to odsotnost rečne zapore in predlagal konvoju to pot. Tako je Alençon povedel vojsko ob južnem bregu Loire, v nasprotju z Devičinimi željami, da naj gre po severnem bregu. Zakaj bi ona, popolna nepoznavalka topografije, imela kakršne koli poglede na njegov načrt, ni jasno. Alençon je iz neznanega razloga svoj načrt pred njo skril.

Da bi izvedli načrt, so bile potrebne mnoge barke, toda v Chezyju jih ni bilo. Bilo pa jih je več kot dovolj pod mestnimi zidovi Orleansa. Načrt, ki sta ga ustvarila Alençon in Dunois je bil tak: Ko bo veter ugoden, bodo prazne barke zaplule proti toku do Chezyja, medtem pa se bo vojska ustavila pred mestom, medtem ko bo konvoj nadaljeval pohod do Chezyja. Tam bo oskrba za mesto prenesena na ladje, ki bodo nato plule s tokom, ne glede na veter. Z namenom, da bi zamotil Angleže med vračanjem ladij, je Dunois ukazal izpad proti utrdbi Sv. Loup. Brez dvoma je ta izpad, v povezavi z dejstvom, da je imela utrdba le malo topov, zagotovil uspeh podviga.

Bitka pri Dunbarju je bila bitka tretje angleške državljanske vojne. Odvila se je 3. septembra 1650. Parlamentarne sile pod poveljstvom Oliverja Cromwella so porazile škotsko armado Charlesa Stuarta, ki ji je poveljeval David Leslie. (http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Dunbar_%281650%29) Avtor implicira na dviganje morale prek motiviranja vojske s tem, da »je Bog na naši strani«.

Veter je hitro spremenil smer in vse je šlo po načrtu. Ivana je z majhnim spremstvom prečkala reko pri Chezyju in drugo jutro, 30. aprila vstopila v mesto med rajajoče prebivalstvo.

Delovanje spremljajoče vojske je dokaj nedoumljivo. Reke ni prečila in vstopila v mesto, kot bi lahko pričakovali, pač pa se je takoj vrnila v Blois in se nekaj dni kasneje znova odpravila proti Orleansu s še več zalogami, le da tokrat po severnem bregu. Običajen sklep za tako vedenje je ta, da je bilo prvič moč spremljati le del konvoja in da se je vojska vrnila po drugo polovico. Ni moč zlahka doumeti, zakaj ni šel cel konvoj na pot že prvič, prav tako pa tudi ne – če se temu ni bilo moč izogniti – zakaj prejšnja pot, ki se je izkazala za tako uspešno, ni bila uporabljena ponovno. Pravzaprav pa obstaja dokaz, ki ga vsebujejo mestni zapisi o tem, da je mesto dobilo nekaj žita 4. maja, tako da je možno, da je vojska šla po severnem bregu z namenom odvrčanje pozornosti od konvoja, ki je napredoval po južnem bregu.

Deblokirna vojska je vstopila v Orleans 3. maja. Zdi se, da so do tega dne Angleži Devico praktično ignorirali – če sklepamo, da so za njeno prisotnost sploh vedeli. Toda to je bila njihova napaka in slednje so kmalu spoznali, kajti tega dne je med napadom na utrdbo sv. Loup (namen napada je bilo verjetno odvrčanje pozornosti od dobave žita) Ivana odgalopirala iz mesta, se pridružila napadalcem ter jih navdihnila s takim entuziazmom in vojaškim poletom, da so dejansko zavzeli in požgali utrdbo.

Obe strani sta bili verjetno enako presenečeni nad tem razvojem dogodkov. Dejstvo, da je bila utrdba tako nevarno izolirana, je bil najboljši dokaz (vse do te točke povsem upravičenega) podcenjevanja, ki so ga oblegovalci gojili do svojih sovražnikov. Talbot je, ko je spoznal, da je ta napad resno mišljen, krenil iz svoje utrdbe Sv. Lovrenca, pobral nekaj vojakov iz vsake utrdbe, mimo katere je šel in odšel na pomoč sv. Loupu. Francozi, ki so spoznali njegov namen, so iz mesta poslali nadenj del garnizije. Enoti sta se spopadli zunaj utrdbe Pariz, ob tistem pa je Talbot zagledal dim, ki se je vil iz Sv. Loupa. Spoznal je, da je prepozen in ni imel druge možnosti, kot da se umakne za svoje linije.

Zasedba Sv. Loupa je bila ključna točka obleganja in v nekem smislu vse vojne. (Burne, 1999b: 293-240)

Naslednji dan je bil dan vnebohoda in vidi se, kako si kronisti v svojih zapisih pogosto niso bili enotni, saj nekateri pišejo, da se je Ivana odločila vzdržati napada, drugi pa, da je hotela napasti, a jo je zadržal Dunois. Tako se je napad začel 6. maja

in je bil smotrno usmerjen po Dunoisovi presoji proti Tourellesu, utrdbi na južni strani reke, ki so jo držali Angleži. Predstraža je prečkala reko s čolnom, najprej na otok sv. Aignana in nato po kratkem mostu, sestavljenem iz dveh čolnov na južni breg. Kako da je garnizija v Tourellesu dovolila gradnjo tega mostu ni jasno. V pripovedi ostaja tu jasna vrzel in lahko le ugibamo. Bourne meni, da je prednja skupina prečkala reko s čolni in zaposlila garnizijo, medtem ko so ostali gradili most. (Mala opazovalnica sv. Ivana le Blanca je bila izpraznjena in Angleži tega dela napada niso opazili).

Branilci so bili v brezupnem položaju. Anatole France je izračunal, da je proti 500 Angležem v Tourellesu in na okoliškem prstenem nasipu stalo nič manj kot 4.000 Francozov. Po celodnevem spopadu in večkratni zavrnitvi sovražnika je bila utrdba le zavzeta, zahvaljujoč Ivanini odločnosti in poživljajočem vplivu. Drugo jutro se je napad nadaljeval, tokrat proti stolpoma, ki sta branila most. Dogodki prejšnjega dne so se ponovili in to še v večjem obsegu. Topovi, lestve in izpodkopalna dela so se začela, ognjena ladja je bila spuščena pod dvizni most, ki se je tako vžgal. Umik garnizije na centralnem delu mostu je bil tako ogrožen in ko so se umikali v Tourelles prek dviznega mostu, se je ta med umikom sesedel. Na koncu koncev je branilec zatajil tudi smodnik, dokler ni bil naboj tako šibak, da so se krogle zgolj privalele iz cevi in popadale v vodo. Ob tem je mestna garnizija postavila ekvivalent tega, kar je danes znano kot Bailyjev most, s katerim so premostili podrte loke in napadli s severa obenem z napadalci z juga.

To je bila zadnja slamica. Ostanki garnizije, ki se je bojevala tako galantno, kot je redko moč najti v analih vojaške zgodovine Anglije, se je vdala in Ivana Orleanska je tri ure kasneje ponosno pojezdila prek mostu, prevzemajoč mesto. (Burne, 1999b: 241)

Angleži so morali sedaj sprejeti kruto odločitev. Njihova velika prednost pred sovražnikom – njihova superiorna morala – je izpuhtela v nekaj nočeh in obtičali so v nemogočem položaju, prekašani po številu mož in v orožju s polovico svojih položajev – ki so jih potrpežljivo gradili zadnjih šest mesecev – uničenih. Mestni zidovi so bili nepoškodovani, garnizija v mestu povečana, mesto je sovražnik sedaj lahko oskrboval – prednost višje morale je morala preiti na sovražnikovo stran. Naj so gledali na stvar s katerega koli stališča, ugodne rešitve ni bilo moč najti. Tako ko so se (modro) uklonili logiki dogodkov in zapustili nekaj, kar je bil sedaj skoraj nemogoč podvig. Toda ena možnost jim je še ostala, ena pogumna gesta, ki bi pokazala, da angleški leopard nima repa med nogami. Zjutraj 8. maja je cela vojska v bojni

razporeditvi napredovala na nikogaršnjo zemljo nasproti mesta, kjer je stala v tišini, izzivajoč Francoze, naj pridejo ven in se spopadejo. Ko so nekaj časa čakali in niso Francozi pokazali nikakršne želje do boja, se je vojska hitro umaknila na sever »en bon ordre«, kot so bili prisiljeni priznati tudi francoski kronisti. Zasledovali jih niso ... (Burne, 1999b: 241–242)

10.5 Castillion (1453)

(Priloga 13)

V poznih štiridesetih letih petnajstega stoletja se je vojaška sreča začela nagibati v prid Francozov. Velikih vodij, kot sta bila Edvard III. ali Henrik V., Angleži tedaj niso imeli na razpolago, omahljivi kralj Henrik VI. pa se ni bil sposoben soočiti z vztrajnim (čeprav bolj strateško kot taktično nadarjenim) dauphinom Karlom VII. in prebegom Burgundcev na francosko stran. Bitka pri Castillionu je bila tako ena zadnjih, v kateri so Angleži skušali obrniti potek vojne, pomembna pa je tudi po tem, da je v njej imelo veliko težo ognjeno orožje.

17. oktobra 1452 je Talbot pristal v Medocu s 3000 možmi. Francozi so vedeli za njegov pohod, a so pričakovali izkrcanje v Normandiji in posledično v Gaskonji niso imeli nobene vojske. Kot je bilo obljubljeno, so Bordožčani organizirali vstajo proti senešalu Oliverju de Coetivyju, izgnali francosko posadko in odprli mestna vrata. Angleži so vkorakali 21. oktobra. Vso zahodno Gaskonjo je zajela vstaja in mesta ter gradovi, v katerih so bili Francozi, so bili hitro zavzeti. Karel VII., ki ga je zadeva ujela povsem nepripravljenega, je pustil Talbota v miru, toda čez zimo je načrtoval protinapad za naslednje leto. Še pred koncem zime je pod poveljstvom njegovega četrtega in najljubšega sina viskonta Lislea še 3.000 mož doseglo Talbota. Do poletja 1453 je bil kralj Karel pripravljen. Tri francoske vojske so vdrle v Gaskonjo, s severovzhoda, vzhoda in jugovzhoda, vse so imele za cilj Bordeaux. Talbot je čakal in se skušal spopasti z vsako vojsko posebej. Julija je francoska vojska, ki je napredovala z vzhoda, pričela oblegati mesto Castillion (blizu Libourne) na Dordogni, približno trideset milj po reki navzgor od Bordoja. Talbot je nameraval prepustiti meščane Castilliona njihovi usodi, toda ti so tako milo prosili, da se je kljub pomislekom odpravil na pot, da bi jih rešil.

Francoska vojska je štela približno 9.000 mož. Poveljnika ni imela, njeni starejši častniki pa so bili vse prej kot enotni. Kljub vsemu pa so se – kar se topništva tiče – obrnili na Jeana Bureaua, ki je imel nad njimi očitno nekaj vpliva. Kot je bilo v oblegovalni vojni običajno, je zgradil topniški park tik zunaj dometa Castillionovih topov, njegove baterije pa so bile verjetno mnogo bliže in so bile povezane s komunikacijskimi jarki. To ni bil revolucionaren pristop v vojaškem inženirstvu, kot so nekateri poudarjali, temveč rutinska previdnost proti udarnim skupinam meščanov ali deblokirnih sil. Sam park, ki ga je zgradilo okoli 700 pionirjev, je bil sestavljen iz globokega jarka, za katerim je bil majhen zid iz prsti, utrjen s palisado. Njegova najbolj občudovanja vredna lastnost je bila nepravilna, zvita črta jarka in zidu, kar je topovom omogočalo enfilado.¹⁷ Bureau je o navzkrižnem ognju vedel vse. Park je bil približno miljo dolg in 180 m širok, ležal pa je vzporedno z reko Dordogne, ki je bila manj kot 1,5 km stran, medtem ko je bil na eni strani povsem zaščiten z Lidoire, Dordogninim pritokom.

Bureau je pripeljal s sabo 300 topov, nekateri izmed njih so bili kulverini¹⁸, zelo verjetno pa so bili v večini »ročni topovi«, primitivni predniki mušket. Ognjena orožja so bili nameščena na vrhu zidu iz prsti.

16. julija je Talbot odjezdil iz Bordeauxa skupaj s celo vojsko, ki je vključevala gaskonjski kontingent in je morda štela okoli 10.000 mož. Premeril je dvajset milj in dosegel Libourne ob zahodu, pred pehoto, skupaj s 500 konjeniki in 800 lokostrelci na konjih. Ob zori drugega dne sta se on in njegova mala sila prikazali iz gozda blizu Castilliona in uničila francoski oddelek v bližnji opatiji. Tedaj je izvedel za topniški park in se – potem, ko je poslal sira Thomasa Evrighama, da si ga ogleda ter po okrepčilu njegovih mož s sodom vina – ustavil, da bi počakal preostanek enot. Toda sel je prijezdil iz Castilliona, s sporočilom, da Francozi beže – meščani so v resnici videli oblak prahu izpod kopit konj sovražnikovih supernumerarijev¹⁹, ki so zapustili

¹⁷ Enfilada je vojaški taktični koncept, pomeni pa izpostavljenost enote sovražnemu ognju. Enota ali položaj je »v enfiladi«, če sovražnik lahko strelja po njeni osi. Jarek na primer je »enfiliran«, če lahko sovražnik strelja po njegovi dolžini. Vrsta napredujočih vojakov je enfilirana, če se nanjo strelja z boka. Prednost enfiliranja sovražnika je ta, da je s streljanjem po relativno dolgi osi relativno lahko zadeti tarčo (ali več tarč). (<http://en.wikipedia.org/wiki/Enfilade>)

¹⁸ Kulverin je srednjeveški top relativno dolge cevi in lahke konstrukcije, velikega dometa, ki je izstreljeval 18 funtne okrogle izstrelke po brisanem dometu. V 15. stol. so ga pričeli uporabljati Francozi. V poznem 16. stol. so ga pričeli uporabljati Angleži na ladjah. Kulverin izhaja iz latinskega *colubra* ali kača, zaradi zavitih ročajev. Ta izraz so uporabljali tudi za srednjeveške muškete 15. in 16. stol. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Culverin>)

Francoze. Misleč, da se umika vsa sovražnikova vojska, je Talbot takoj povedel vse može v napad. Edini konjenik, vojaški veteran petinsedemdesetih let, v satenastem ogrinjalu temno rdeče barve in škrlatnim pokrivalom na glavi je moral biti pozornost vzbujajoča figura. Poleg tega je moral, ko so ga Francozi izpustili iz ujetništva v Normadiji, priseči, da sedem let ne bo nadel oklepa – zaradi tega ga tudi ni nosil.

Angleži in Gaskonjci so s kriki »Talbot!« in »sv. Jurij!« naskočili francoski tabor. Nekateri so se prebili prek jarka in nekateri so se vzpeli po prstenem zidu, med njimi praporonoslec sir Thomas Evrigham, ki je bil takoj ustreljen in ubit. Sovražni topovi so streljali v Angleže iz neposredne bližine – zaradi preboja več ljudi hkrati, ki ga je naredila ena krogla, je nek strel pobil nič manj kot šest ljudi. Navkljub obupnim možnostim je napad trajal skoraj uro, ves ta čas so se majhni oddelki Talbotovih mož pridruževali boju. Nato se je prek Lidoire nepričakovano pojavilo tisoč Bretnancev, ki so napadli Angleže z juga in udarili v njihov desni bok. Po Monstreletovem kronistu so jih Bretnanci »naskočili in poteptali vse njihove prapore«. Toda vprašanje zmagovalca v resnici ni bilo vprašanje – tudi brez Bretnancev bi Bureauevi topovi zlomili Angleže. Pričeli so bežati proti Dordogni za njimi, medtem ko sta Talbot in njegov sin skušala zbrati nekaj mož, da bi krili njihov umik prek plitvine Pas de Rozan. Toda stari heroj je bil dobra tarča in strel je podrl njegovega konja, ki ga je stisnil pod sabo, francoski lokostrelec z imenom Michel Perunin ga je pokončal s sekiro. Redki Angleži so ušli, večina, vključno s knezom Lisleom, je bila pobita, zasledovanje pa se je odvijalo celo do Saint-Emiliona. Angleška vojska je bila povsem uničena. (Seward, 2003: 259-262)

¹⁹ Supernumerarij: Član osebja ali zaposleni, ki dela v javni službi, toda ni del stalne sestave; začasni uslužbenec kot dodatek stalnemu osebju. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Supernumerary>) V tem primeru bi šlo torej za najemnike(in ne kraljeve može), ki pa so imeli v francoski vojski proti koncu stoletne vojne že ustaljeno vlogo in poimenovanje

11. Oborožitev stoletne vojne: dolgi lok, težka konjenica in ognjeno orožje

11.1 Dolgi lok

(Priloga14)

Orožje, ki je v stoletni vojni gotovo najbolj zaslovelo, je bilo dolgi lok. Angleži so se z njim spoznali v dvanajstem in trinajstem stoletju, predvsem v bojih proti Škodom. Prej je tudi za angleške vojske veljalo, da so za boj na daljavo uporabljale predvsem samostrel.

Dolgi lok je v bojevanju na daljavo pomenil velik kvalitativni preskok: »Domet puščice se je v primerjavi s kratkim lokom povečal skoraj za dvakrat, na 400 metrov, puščica pa je zato dosegla mnogo močnejši balistični udar. Puščice, izstreljene z dolgega loka, so bile sposobne prebiti celo verižni oklep na oddaljenosti 200 metrov, kar je bil za kratki lok nemogoč podvig s katere koli oddaljenosti. (DeVries, 1992: 37) Glede prebojnosti daje primer tudi Seward, ki omenja, da so Angleži nanj »postali pozorni v dvanajstem stoletju med pohodi po Gwentu, kjer je njegova sposobnost, da je poslal puščico skozi les debeline cerkvenih vrat, naredila velik vtis«. (Seward, 2003: 52-53)

O legendarnosti samega orožja ni dvoma, glede tehničnih podatkov pa se avtorji nekoliko razhajajo. Zgoraj omenjeni DeVries navaja domet 400 m, Touchmanova (Touchman, 70: 1978) in Seward (Seward, 2003: 166) pa 270 metrov (tristo jardov). Razdalji zadnjih dveh sta povzeti iz razdalj, ki so jih podali kronisti v opisih bitk in predstavljajo razdaljo, na kateri je dolgi lok običajno začel delovati po sovražniku, čeprav je možno, da je maksimalni domet dosegel 400 m.

Tudi glede števila izstreljenih puščic na minuto stvari niso povsem dorečene, vemo pa, da je bila hitrost streljanja dolgega loka večja od samostrelovega (ki je znašala približno dve puščici na minuto), po ocenah pa se je gibala med šest in dvanajst puščic na minuto – seveda je bilo to odvisno od izurjenosti lokostrelca.

Ni povsem jasno, čemu se je glede potenciala dolgega loka Angležem posvetilo tako nenadoma in pozno, ni pa dvoma glede spremembe, ki jo je prinesel. Lokostrelci dolgega loka so potrebovali veliko moči in urjenja ter spretnosti, ki se je ni bilo moč priučiti čez noč. Toda v veliki množini so bili izjemno učinkoviti ... Velike zmage angleških vojsk v tridesetih in štiridesetih 14. stol. pri Duplin Mooru, Halidon

Hillu, Sluysu, Crecyju in Neville's Crossu so vse dobili lokostrelci. (Sumption, 1999: 66-67)

Poleg tega dolgi lok ni bil zapleteno orožje. Angleškemu plemstvu je uspelo spodbuditi njegovo uporabo pri lovu in tako ustvariti veliko število izkušenih lokostrelcev, ki so bili za plačilo ves čas na razpolago. Francoze sta pri uspešnem stvarjenju takšne »artilrije« ovirali dve dejstvi. Prvič, plemstvo se je balo oborožiti kmete, saj bi se ti potem utegnili upreti in to z dobrim orožjem v rokah, drugič pa je bil osebni pogum tisto, kar je pri francoskem plemstvu štel in se jim uporaba lokostrelcev ni zdela častna oz. je bila povsem drugotnega pomena, na kar jasno kaže tudi taktična uporaba gaskonjskih kontingentov, ki so imeli prej vlogo vznemirjanja sovražnika oz. »odpiranja bitke« kot pa narediti nekaj resne škode.

Nedavno sta vojaška zgodovinarja, John Keegan in Claude Gaier, tezo o »nepremagljivosti« angleškega dolgega loka postavila pod vprašaj. Še posebej Keegan je v študiji agincourtske bitke pokazal, da taktična uporaba dolgega loka v tej bitki in ko smo že pri tem – v vseh bitkah od začetka štirinajstega stoletja – ko so se lokostrelci dolgega loka obstreljevali z nasprotnikovimi lokostrelci ali pa z bokov napadali sovražnikovo pehoto, ni mogla povzročiti žrtev, ki so jim jih pripisovali zgodovinarji. Pravzaprav skoraj ni dokazov, da bi lokostrelci dolgega loka, ki so morali streljati v izjemno strmem loku, da so dosegli zadovoljiv domet in so bili tako nezmožni prebiti sovražnikov oklep, naredili kaj več škode kot te, da so pobili nekaj konjev in ranili še manj mož. Medtem ko lokostrelci niso pobili mnogo mož, pa so kljub temu nadlegovali sovražnika do te mere, da je ta razpadel v neurejen naskok – naskok, ki ga je zožil stalen bočni ogenj – dokler ni dosegel in se ustavil ob čvrsti vrsti pehote. Ta je potem dosegla zmago – ne lokostrelski ogenj sam, pač pa od lokostrelcev povzročen neurejen naskok v čvrsto vrsto pehote, ki ni bila ne prebita in ne poražena. (DeVries, 1992: 38)

11.2 Težka konjenica

(Priloga 15)

Kar se tiče težke konjenice v 14. in 15. stoletju, njeno stanje v tistih časih lepo povzema Le Goff: »Štirinajsto stoletje je bilo doba poraza vitezov, ki so bili pogosto prisiljeni – kot pri Crecyju – razjahati, odlomiti zadnjo polovico svojih sulic in se braniti pred pehoto najboljše, kakor so to zmogli, podobno kot težka pehota. Ne samo, da je cena oklepa rasla hitro in nenadno, njegova povečujoča se teža je skrajševala čas, ko je bil vitez lahko v sedlu, poleg tega je silila viteze, da so izbirali vrste konj, ki so bili vse močnejši in so se kasneje utrudili, vendar so bili zato počasnejši, kar je podaljšalo čas njihove izpostavljenosti sovražnikovim puščicam. Rešitev je ležala v skrajšanju naskoka in tako hitrejšem bojnem stiku s sovražnikom, toda ko so se vitezi soočili s sovražnimi lokostrelci ali samostrelci v tesni razporeditvi, zaščitenimi s pravokotnimi ščiti pavisi, se je lahko tak napad izkazal za neuspešnega ali naravnost katastrofalnega. Isto je veljalo, ko je bil viteški naskok ustavljen z zidom sulic mestne ali kasneje najemniške pehote.« (Le Goff, 1990: 108)

Še posebej v začetnih desetletjih stoletne vojne se je težka konjenica izkazala za izjemno ranljivo, ko je šlo za lokostrelce – vedeti moramo, da je bila pri Crecyju in Poitiersu glavna vrsta konjskega in človeškega oklepa verižnina – to pa je dolgi lok zlahka prebil. Tudi pri Agincourtu se konjenica ni posebej izkazala – a v prvi vrsti zaradi nespametne uporabe in nediscipline. Preporod je doživela v obliki lahke konjenice, ki je nastopala še stoletja kasneje, težki konjenici pa so bili zaradi dolgega loka, ognjenega orožja in pikenirjev dnevi šteti.

11.3 Ognjeno orožje

(Priloga 16, 17)

V začetku petnajstega stoletja je postala očitna nova realnost vojaške tehnologije. Prihodnost obstreljevanja ni bila v lokostrelstvu, pač pa v smodniškem orožju. V tem času so smodniška orožja postala dovolj majhna, da jih je lahko nosil en sam pešak, še pred koncem stoletja pa so ročni topničarji začeli zavzemati mesta v vrstah skoraj vseh kontinentalnih evropskih vojskah. Lokostrelci so ostali del teh istih vojsk, vendar se je s povečevanjem ročnih topničarjev njihovo število začelo zmanjševati. S koncem šestnajstega stoletja lokostrelci niso bilo več del vojaških sil. (DeVries, 1992:39)

Ognjeno orožje, ki je bilo na evropskih tleh pravzaprav izumljeno v 14. stoletju, je imelo proti koncu vojne precejšno težo, še posebej pri obleganjih, saj je skrajšalo čas potreben za sesutje zidu, v začetku pa temu ni bilo tako. Smodniška artilerija zgodnjega štirinajstega stoletja je bila lahka, imela je kratek dolet in je bila nenatančna. Ni še zmogla nadomestiti naprav, ki bi izstreljevale težke izstrelke in nadomestile trebušete²⁰ in mehanične frače, ki so bile v bolj ali manj izpopolnjeni obliki standardna oblegovalna oprema dolga stoletja. Toda povzročala je hrup, zmedo in strah. (Sumption, 1999: 528)

Šibkost artilerije in njena ranljivost sta izvirali iz nizke hitrosti streljanja, težav pri transportu in majhnega dometa. Ko je bila izstreljena prva salva, je moral nasprotnik samo napredovati, zaseči orožja in jih po od petnajstega stoletja preizkušeni metodi »zabiti«²¹ (to spike a gun). Popravilo je bilo zelo počasno in po večini ni moglo biti opravljeno pred koncem bitke. Od tod je izvirala težnja po zavarovanju artilerije z improviziranimi fortifikacijami (zemeljskimi nasipi, jarki, palisadami) in velikim številom pionirjem ter saperjev. Lažja orožja (ročni kulverini, arkebuze) pa so bila uporabljena taktično. (Contamine, 1984:200)

²⁰ Trebušet: Tribok (tudi trebušet) je protiutežna mehanska metalna naprava, ki je bila v uporabi od leta 1250 do konca srednjega veka. Tribok je v bistvu povečana prača, ki izrablja utež, da nato izvrše izstrelke. (<http://sl.wikipedia.org/wiki/Trebu%C5%A1et>)

²¹ »Zabiti« top, pomeni, onesposobiti ga. Izraz se je izvirno nanašal na topove s polnjenjem od spredaj. Kovinski klin (del topniške opreme) so zabili v ponvico topa in tako povečali odprtino ter s tem top onesposobili. Popravilo je trajalo več kot uro. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Spike>)

Najpomembnejši izum je bil smodniški mlin, izumljen okoli leta 1429. Prej je bilo treba smodnik zmešati na bojnem polju, sedaj pa nova smodniška zrna niso več razpadala na tri osnovne elemente žvepla, solitra in oglja. Novi smodnik je hitrost granat izjemno povečal. Prav tako je bil dosežen napredek pri ulivanju topov v bronu, medenini in redkeje železu, kljub temu pa je orožja še vedno rado razneslo. (med obleganja Cherbourga je bil velik uspeh, ko je razneslo le štiri)

Poleg tega je bilo razvito poceni in razmeroma učinkovito ročno strelno orožje. Te *batons-a-feu* ali ročne topove so pogosto napačno poimenovali »kulverini«. Cevi so imeli iz brona ali medenine ter ravna lesena kopita in se je z njimi – naslonjenimi na oporo – merilo od prsi in ne z ramena. Izstrelili so svinčeno kroglo, uporabljali pa poseben eksplozivni prašek, dvakrat dražji, kot je bil tisti za večje topove. Sprožilni mehanizem je bil »serpentinasti« nastavek »S« oblike, katerega en del je imel vlogo petelina, drugi pa je bil vžigalo. (Serpentini so bili tudi vrsta majhnega topa.) Čeprav pol cenejši od jeklenega samostrela, taki topovi niso bili pogosto uporabljeni, saj so bili preokorni. Ko pa so bili nameščeni na nasip, so bili lahko v oblegovalni vojni dovolj učinkoviti. (Seward, 2003: 258-259)

Najpomembnejša (izboljšava) je bilo preprosto podaljševanje topovskih cevi, tako da je potisna moč eksploziva kroglo potiskala dlje časa ter tako povečevala njeno hitrost, s tem pa tudi točnost in moč zadevanja. Slednje je pomenilo tudi to, da ni bil več potreben čep, ki so ga poprej potrebovali, da je zapečatil kroglo v topovsko cev, kar je pomenilo, da so topovi lahko streljali vse hitreje. Končni rezultat je bil vse večja praktična uporabnost težkega topništva. (Keen, 1999:158)

Ognjeno orožje je doživelo svoje »rojstvo« v stoletni vojni. V začetku okorno in z majhnim učinkom je počasi preraslo v sredstvo, ki je Karlu VII. omogočilo bliskovito zasedbo utrjenih mest, ki so mu proti koncu vojne stala na poti. Kasneje je »upokojilo« tudi tako strašna orožja, kot je bil dolgi lok.

12. Verifikacija hipotez

Prva hipoteza se glasi: »Kampanje oz. bojni pohodi angleških ter francoskih fevdalcev med stoletno vojno niso bili organizirani in niso imeli vojaških ciljev, saj so izhajali zgolj iz želje pridobivanja ozemlja oz. plenjenja.«

Dejansko obstaja na prvi pogled precejšna utemeljenost vprašanja glede organizacije in ciljev bojnega delovanja v 14. in 15. stol, ki so ga izvajali v stoletno vojno vpleteni akterji. Tipični angleški bojni pohod prvih desetletij stoletne vojne se je namreč imenoval »chevauchee«, kar je pomenilo pohod, na katerem je vojska v širini 15 do 30 km pobila, požgala in uničila vse, do česar se je lahko dokopala, z izjemo redkih utrjenih mest, ki so obleganje lahko zdržala, kar še najbolj spominja na barbarsko selitev. To velja tudi za crecyjski in poitierski pohod Edvarda III. Vendar pa so, ko se jih pogleda podrobneje, ti pohodi imeli svoj cilj. Njihov namen je bil povzročiti sovražniku toliko gorja, da bo prisiljen ukrepati. Slednje pa je za Francoze znova in znova pomenilo katastrofalne poraze (čeprav nekateri avtorji trdijo, da Edvard III., recimo, odločilne bitke sploh ni iskal). Kar se Francozov tiče, so izvajali občasne vdore na angleški otok, med drugim so požgali Portsmouth, a uničevanje še zdaleč ni doseglo ravni uničenja v severni Franciji. Da, bojni pohodi so bili organizirani in so imeli cilj – izzvati sovražnika k boju. V drugi polovici stoletne vojne s prihodom Henrika V. pa je postalo pridobivanje in obvladovanje ozemlja (stalna zasedba) tudi strateški cilj. Francozi so imeli svoje orjaške vojske organizirane, čeprav slabo, kar jih je pogosto stalo zmage. Njihov cilj, ki so ga večkrat neuspešno zasledovali in si ga po 1355. niso več zastavili, ampak so se boju izogibali, je bil uničenje in izgon sovražnika iz svoje kraljevine. Predvsem za cilje angleške strani lahko rečemo, da so bili zelo spremenljivi in so prehajali z vojne (polastitev francoske krone) na strateško raven (zgolj zasedba ozemlja v popolni suverenosti) in spet nazaj. To »obračanje po vetru« da na prvi pogled misliti, da je bilo delovanje vseh akterjev bolj ko ne »brezciljno«, a je bilo dokazano, da temu ni tako. Prvo hipotezo lahko zato v celoti zavrnem.

Druga hipoteza se glasi: »Edino zaključno fazo stoletne vojne, v kateri so bili v ofenzivi Francozi, lahko definiramo kot načrten strateški udar s ciljem zasedbe ozemelj angleških fevdalcev v Franciji« in s stališča obramboslovca 21. stoletja so na prvi pogled možnosti, da drži, precejšnje. Edvard III. je namreč bojne pohode spočetka pripravljajal skrajno amatersko. Zmanjkalo mu je denarja za plačilo vojakov in

je moral domov, zavezniki (ker jih je slabo ocenil), so ga povsem pustili na cedilu, njegova vojska se je znašla na točki, ko se je morala hraniti z gozdnimi sadeži in nakradenimi poljščinami in podobno. Slednje vsekakor ni primerljivo s kakšnimi načrti nemških oboroženih sil v II. svetovni vojni ali danes ustaljenemu načrtovanju kakršnega koli vojaškega spopada, ki vključuje vse aspekte, od geografije, časovnega razporeda, zalog, vojaške morale, itd. Po drugi strani so pohodi Karla VII. Modrega, človeka, na kogar ta hipoteza pravzaprav cilja, primer temeljitega načrtovanja (zasedba Bretanje, Gaskonje).

Treba pa je vedeti naslednje. Stoletna vojna je trajala 116 let. V teh sto šestnajstih letih so se na obeh straneh menjali kralji različnih osebnosti in različnih izkušenj, sloves, sestava in kvaliteta vojska so bili zelo spremenljivi in v takem časovnem razponu ter spremenljivem okolju strateških načrtov preprosto ni bilo moč jasno zarisati. Angleži so hoteli francosko krono, a so ob enem vedeli, da si vse Francije ne bodo mogli podvreči, zato so bili pripravljeni na kompromise. Francozi so bili na začetku vojne najmočnejša sila v Evropi, po Crecyju in Poitiersu ter potem, ko sta se spopadli armanaška in burgundska frakcija, pa so se morali ukloniti prav vsaki muhi (očitno) premočnih Angležev. Tudi zadnja faza, trajajoča približno od 1440 do 1453, je bila bolj rezultat odraščanja Karla VII. in njegovega zanimanja za vojaško organizacijo kot pa vojaško-političnega načrta »vodilnih teles kraljevine Francije«. Tako lahko sklenem. Načrtni strateški udarci so obstajali skozi vso vojno, le njihov izid je bil zaradi slabe organizacije mnogo bolj vprašljiv kot danes. Tudi drugo hipotezo tako lahko v celoti zavrnem.

Tretja hipoteza se glasi: »Razvoj oborožitve je znatno vplival na izide spopadov v stoletni vojni.« Angleži so se uporabe dolgega loka priučili v pohodih po Škotski in Walesu. Združili so torej oborožitev in taktiko. Tako pri Crecyju kot Poitiersu in Agincourtu je nasproti slabo organizirani, čeprav večji, stala odlično organizirana in manjša vojaška sila in to na neprimerno ugodnejšem položaju. Pri Orleansu je šlo za »raztegnjenost linij« – kljub neuklonljivosti Angleži niso mogli zmagati proti številčno močnejšemu sovražniku, ki v odločilno bitko ni pristal. In še zadnjič, Castillion – kjer je bilo ognjeno orožje uporabljeno v bitki – tudi tu vidim vzrok angleškega poraza v zmotni – čeprav razumljivi – presoji, ki je pozivala k hitremu udaru po na videz bežečem sovražniku. Pri Crecyju, Poitiersu in Agincourtu je konjenico pokopalo blato in z gozdom zaprti boki. Pri Castillionu je šlo za taktično napako. Edini primer, kjer je v stoletni vojni orožje pospešilo bitke, je bila serija

»oblegovalnih« bitk proti koncu, ko so Francozi potisnili Angleže iz vse Francije razen Calaisa. Tu je bila razlika med starimi oblegovalnimi orožji, kot so bili katapulti in baliste ter topovi, jasno očitna in je dala Francozom precejšno prednost. Zadnjo hipotezo tako lahko potrdim, da s tem pridržkom, da hipoteza v celoti velja le za ognjeno orožje, za težko konjenico in dolgi lok pa le v povezavi s pravilno uporabo, torej ustrezno taktiko.

13. Zaključek

Stoletna vojna je imela na obe vpleteni kraljevini ter vse posredno vpletene akterje velik vpliv. Za Francijo velja da je: »...dežela je okusila ekstremno ponižanje in triumf v nečem, kar je bilo v resnici vrsta sorodnih konfliktov, v katerih je Francija na koncu zmagala. Ko je bilo vsega konec, se je Francija spremenila iz tradicionalne decentralizirane kraljevine, kjer je bil kralj zgolj »prvi med enakimi« v eno najbolj centraliziranih monarhij Evrope.« Koliko pa so te vojne prispevale k procesu »izgradnje nacije« pa je drugo, mnogo bolj negotovo vprašanje. (Nicolle, 3: 2005)

V notranjepolitičnem pogledu Anglije in Francije je imela vojna daljnosežne posledice zaradi svojih vedno novih okoliščin (neznanska poraba denarja, ki se kaže v zvišanih davčnih terjatvah, sprememba tehnike vojskovanja, ki potegne za sabo preobrazbo armadne sestave, kuga, ki povzroči družbene premike, in tako naprej). Z zmago se francosko kraljestvo okrepi, Francija postane 'nacionalno' enotna država. Finance osrednje oblasti so na novo urejene in omogočena je postavitve stalne vojske; fevdalno plemstvo se mora odpovedati pravici, da lahko ustanavlja čete, vendar zaradi moči, ki mu je ostala, še vedno pomeni nevarnost za kraljestvo; država ima izključno pravico do postavitve armade. (Beest Holle, 1997: 4439)

Seveda tudi Anglija ni bila neprizadeta. Nekateri zgodovinarji celo menijo, da je bila stoletna vojna tisti združevalni faktor, tako na relaciji običajni ljudje – plemstvo kot med plemstvom samim. Že res, da je moral kralj reagirati na francoske vdore v angleško podeželje, a je tudi ljudstvo razumelo, da je čas vojnih naporov in da je treba prispevati in potrpeti. Poleg tega je vojni plen Anglijo znatno obogatil, zmage pa so utrjevale kraljevo priljubljenost. Po zlomu na francoskih tleh je Anglija zašla v večplastno krizo, ki se je najbolj izkazala v vojni rož.

14. Viri

1. Allmand, Christopher (1988/1999) The Hundred Years War. Cambridge: University Press.
2. Bennet, Matthew in Burn, Jeffrey (1999/2000) Agincourt 1415 – Triumph against the odds. Oxford: Osprey Publishing.
3. Burne, Alfred H., Lt-col (1956/1999a) The Agincourt war : A military history of the latter part of the Hundred years war from 1369 to 1453. Hertfordshire: Wordsworth Edition limited.
4. Burne, Alfred H, Lt-col (1955/1999b) The Crecy war : A military history of the latter part of the Hundred years war from 1337 to the Peace of Bretigny, 1360. Hertfordshire: Wordsworth Edition limited.
5. Beest Holle, van Ry Du Gerard (1977) Zgodovina v slikah zv. 10. Ljubljana: DZS.
6. Carpentier, Jean in Lebrun, Francois (1999) Povijest Francuske. Zagreb: Barbat.
7. Curry, Anne (1993/2003) The Hundred Years war. Hampshire: Palgrave Macmillan.
8. DeVries, Kelly (1996) Infantry warfare in the early fourteenth century: Discipline, tactics nad technology. Woodbridge: The Boydell Press.
9. DeVries, Kelly (1956/1992) Medieval military technology. Ontario: Broadview press.
10. Duby, Georges, (1987/1996) France in the Middle Ages 987 – 1460. Cornwall: Hartnolls Limited.
11. Gažević, Nikola(ur.) (1975) Vojna enciklopedija, zv 9. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

12. Gažević, Nikola(ur.)(1971) Vojna enciklopedija, zv 2. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
13. Judge, Harry (1993a) Od pradavnine do 19. stoletja. Ljubljana: DZS.
14. Judge, Harry (1993b) Oxfordova enciklopedija zgodovine. Ljubljana. DZS
15. Jolliffe, John (1976) Froissart's Chronicles. London: Penguin Group.
16. Keegan, John (1976) The face of battle : A study of Agincourt, Waterloo and the Somme. London: Penguin Group.
17. Keen, Maurice (1993) Srednjeveška Evropa. Ljubljana: Cankarjeva založba.
18. Keen, Maurice (1999) Medieval Warfare. Oxford: University press.
19. Le Goff, Jacques (1990) The Medieval world. London: Collins nad Brown.
20. Nicolle, David (2000/2005) French Armies of the Hundred Years war. London: Osprey publishing.
21. Seward, Desmond (1978/2003) The Hundred Years War. London: Robinson.
22. Sumption, Jonathan (2001) The hundred years war : Trial by fire, London: Faber and Faber.
23. Sumption, Jonathan (1999) The hundred years war : Trial by battle. London: Faber and Faber.
24. Touchman W., Barbara, (1978), A distant mirror : The calamitous 14th century. New York: Alfred A. Knopf.

Priročniki:

1. Bučar, Bojko, Šabič, Zlatko, Brglez, Milan (2000) Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela. Ljubljana: Ivan Hvala.
2. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994): Ljubljana: Državna Založba Slovenije.

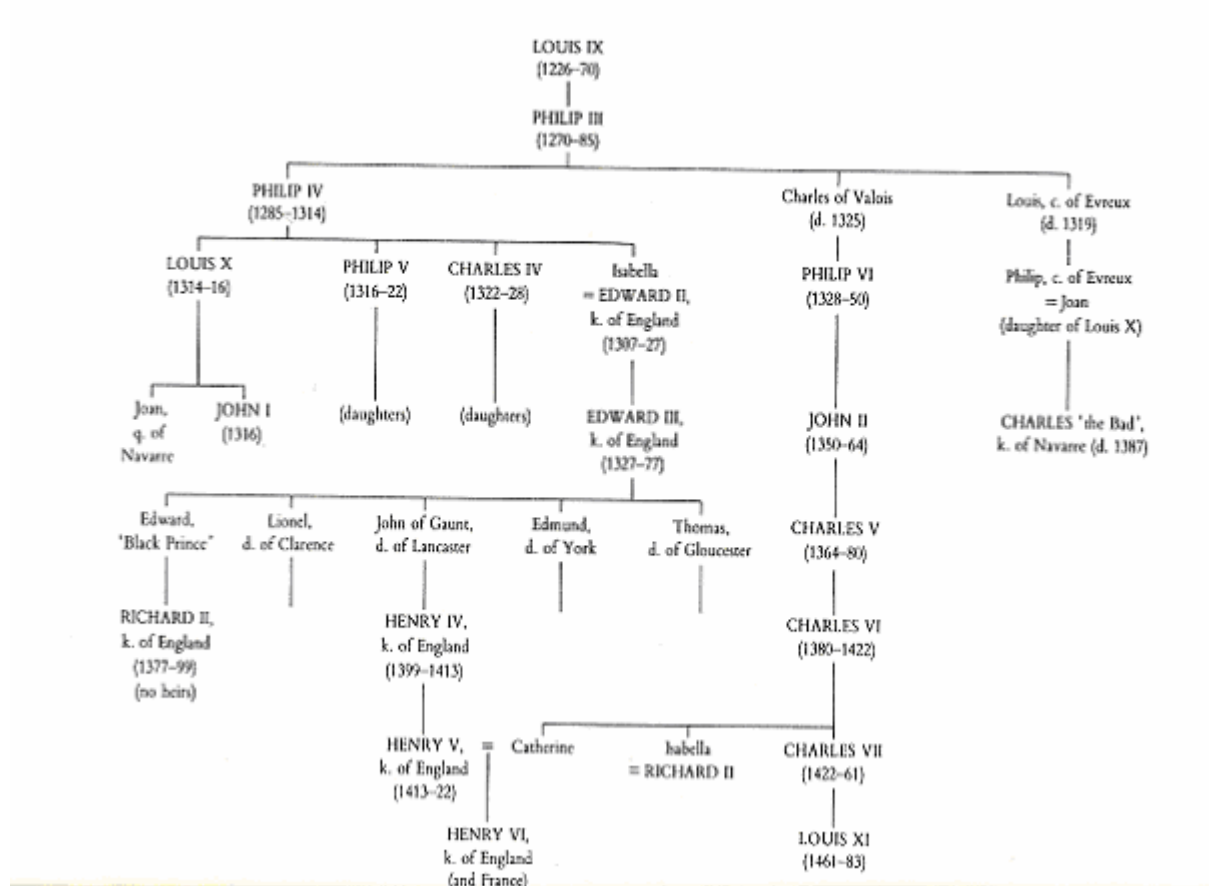
Internetni viri:

1. Angevin (2006): <http://en.wikipedia.org/wiki/Angevin> (dostop 26.1. 2006).
2. Angevin Empire (2006): http://en.wikipedia.org/wiki/Angevin_Empire (dostop 26.1. 2006).
3. Battle of Dunbar (1650):
http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Dunbar_%281650%29 (dostop 2.5. 2006).
4. Battle of the Standard: http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_the_Standard (dostop 2.5. 2006).
5. Elanor of Aquitaine (2006) <http://www.womeninworldhistory.com/heroine2.html> (dostop 2.5. 2006).
6. Enfilade (2006): <http://en.wikipedia.org/wiki/Enfilade> (dostop 26.1. 2006).
7. Culverin (2006): <http://en.wikipedia.org/wiki/Culverin> (dostop 26.1. 2006).
8. Supernumerary (2006): <http://en.wikipedia.org/wiki/Supernumerary> (dostop 26.1. 2006).
9. Tribok (2006): <http://sl.wikipedia.org/wiki/Trebu%C5%A1et> (dostop 26.1. 2006)
10. Spike (2006): <http://en.wikipedia.org/wiki/Spike> (dostop 26.1 2006).

11. <http://www.fletcher-family.co.uk/C13th%20Fletchers.htm> (dostop 26.1. 2006).
12. <http://www.xenophongroup.com/montjoie/mus-pea.htm> (dostop 26.1. 2006).
13. <http://www.slovarji.com/> (dostop 26.1. 2006).

15. PRILOGE

PRILOGA 1 – nasledstvo francoske krone v 14. in 15. stol.

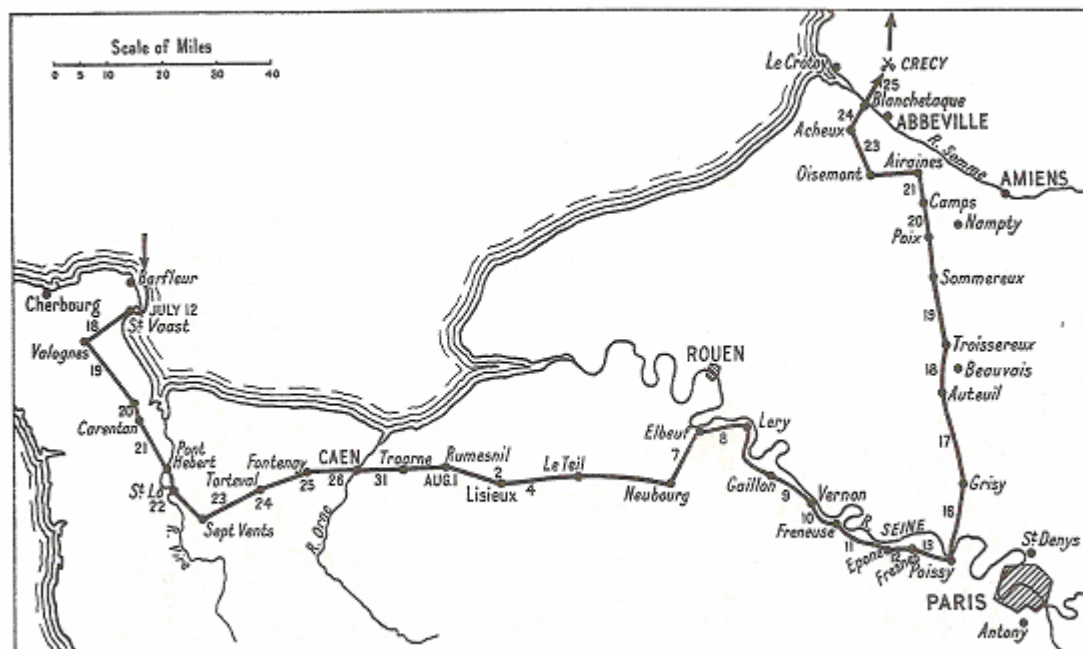
(Allmand, 1999:XI)

PRILOGA 2 – Angleška posest v Franciji 1337

(Allmand, 1999:XI)

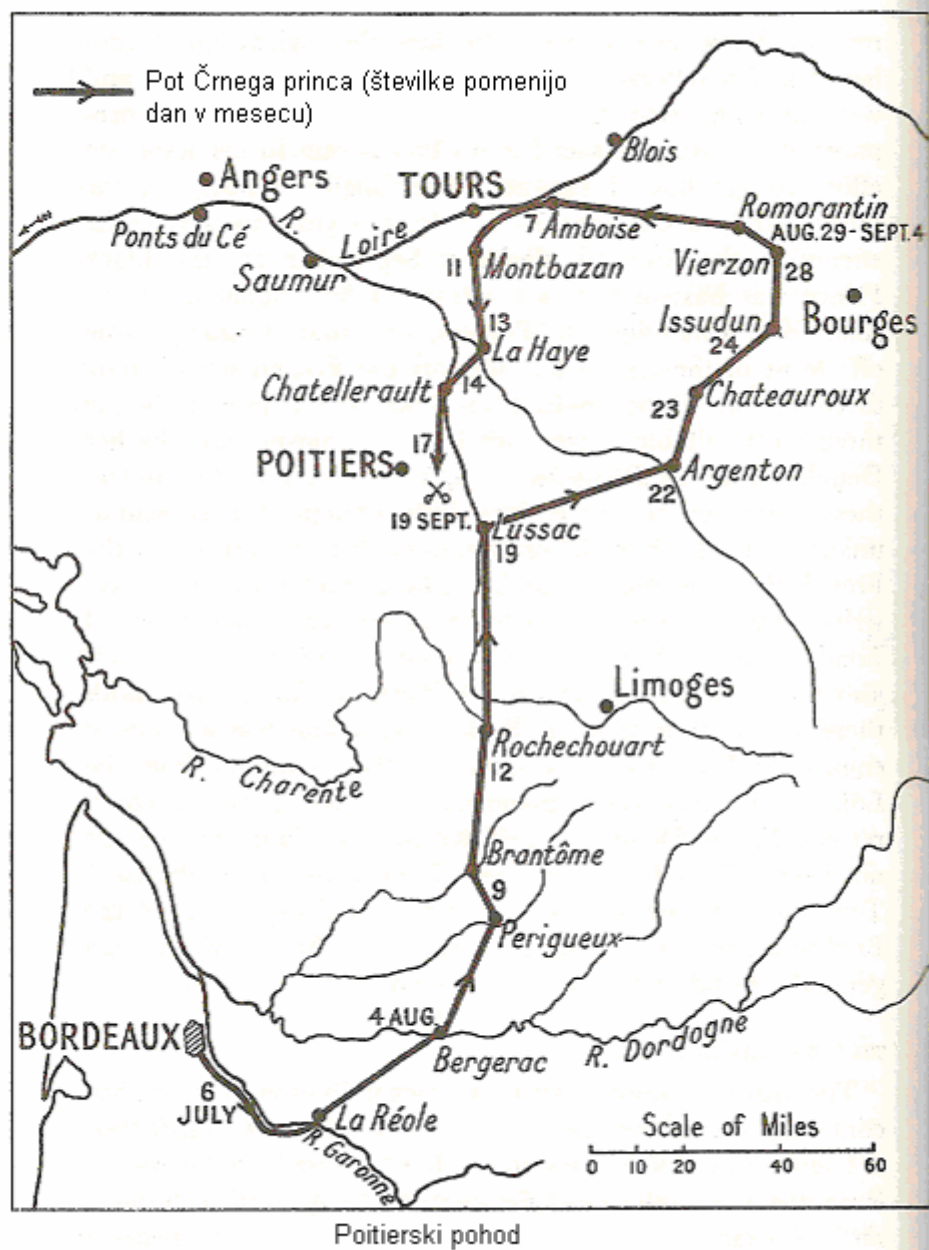
PRILOGA 3 – Crecyjski pohod 1346

Crecyjski pohod 1346

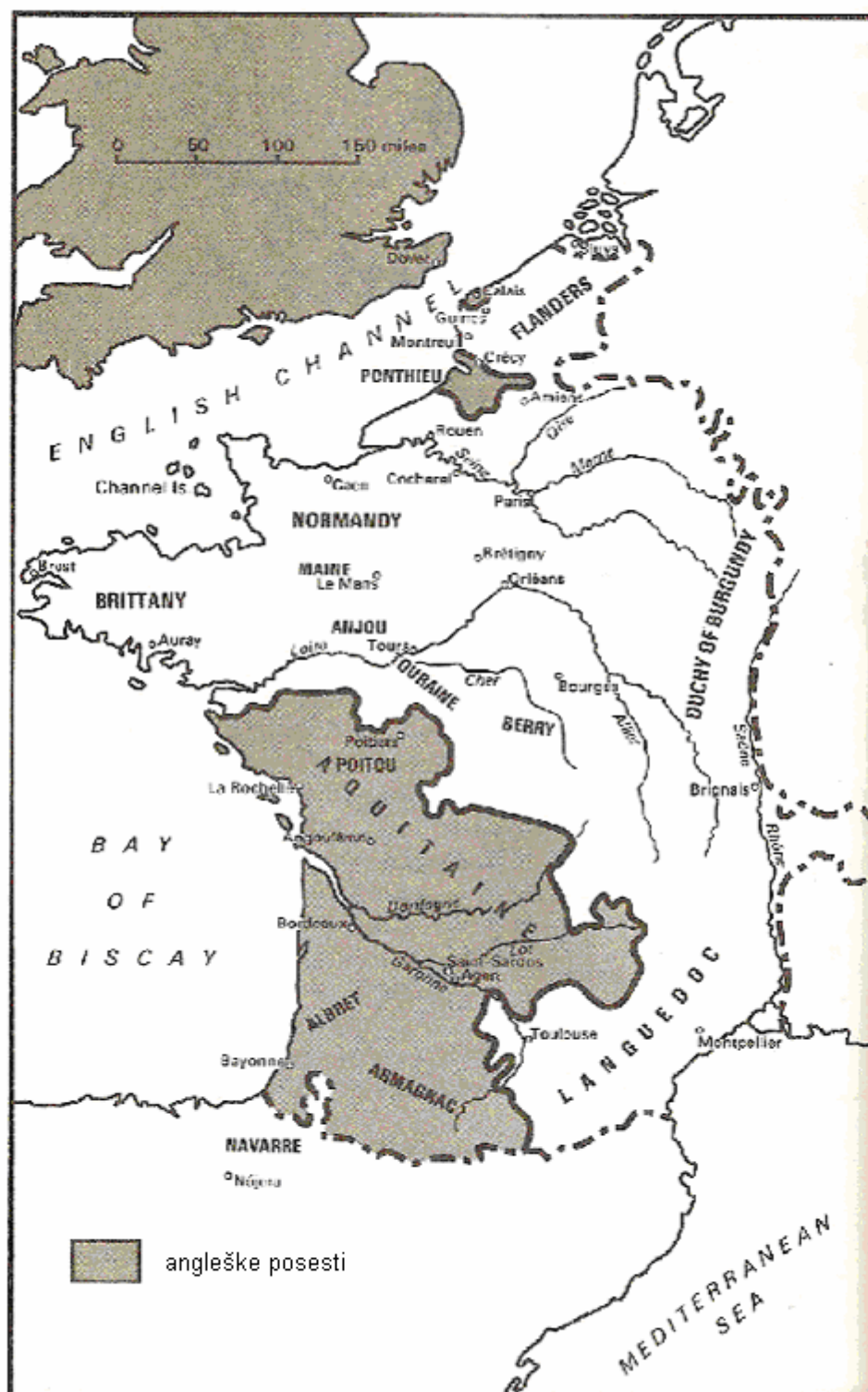
(Burne, 1999a:141)

PRILOGA 4 – Poitierski pohod

(Burne, 1999a:282)

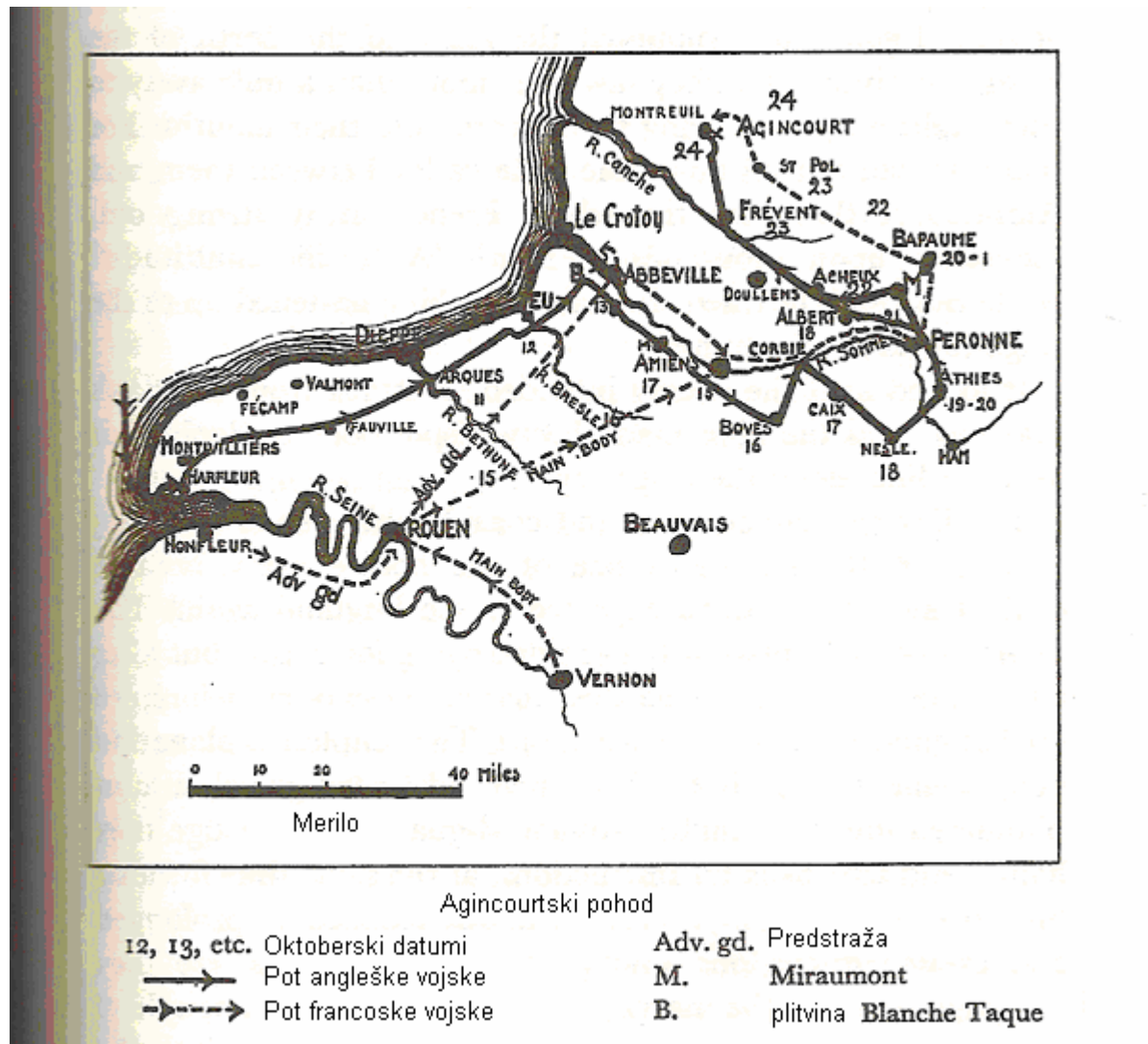
PRILOGA 5 – Angleške posesti v Franciji 1360

Francija I. 1360

(Allmand, 1999a:XI)

PRILOGA 6 – Agincourtski pohod

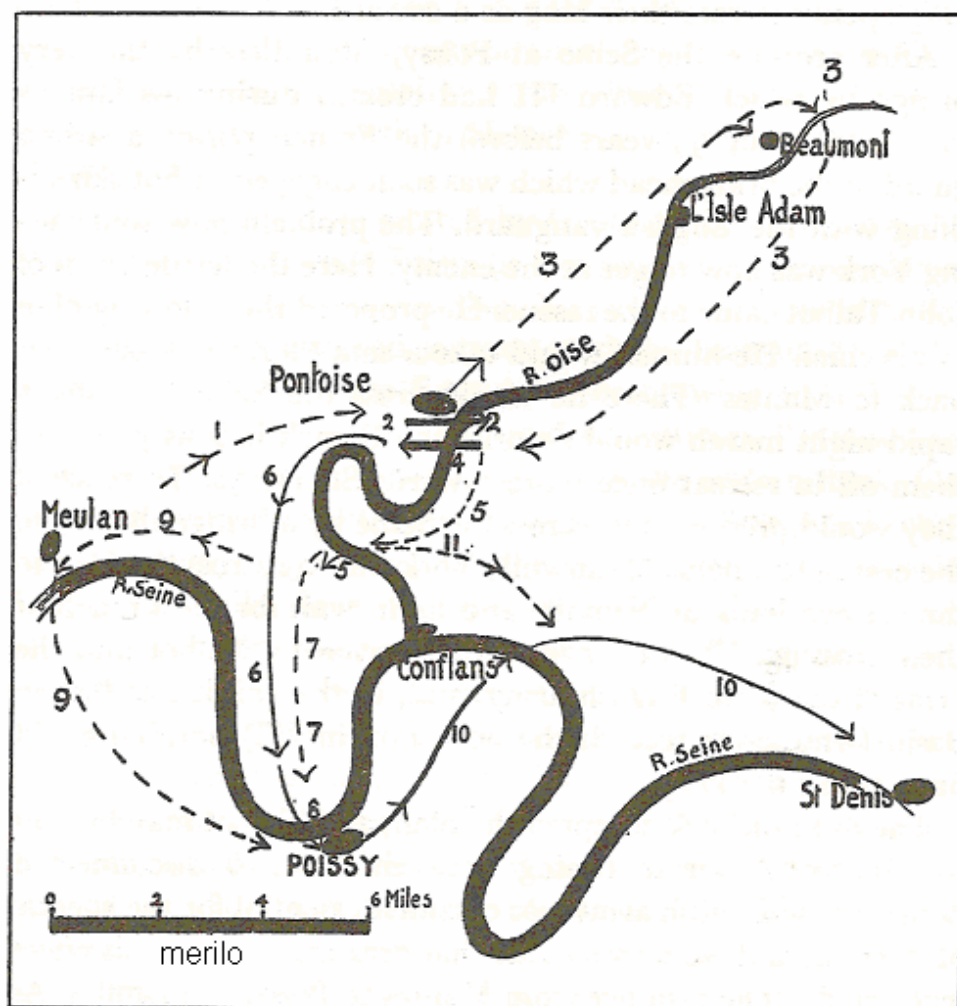
(Burne, 1999b:67)

PRILOGA 7 - Angleška posest v Franciji 1429

(Allmand, 1999:XI)

PRILOGA 8 – Pohod na Seini in Oisi

Pohod na Seini in Oisi

--- angleški pohodi
 — francoski pohodi

1. Angleži vstopijo v Pontoise	7. Angleži zasledujejo do Seine
2. Francozi prečkajo Oiso	8. Francozi prečkajo Seino
3. Angleži prečkajo Oiso	9. Talbot prečka Seino
4. Francozi ponovno prečkajo Oiso	10. Francozi ponovno prečkajo Seino
5. Angleži ponovno prečkajo Oiso	11. York skuša prestreči Francoze
6. Francozi se umaknejo k Seini	

(Burne, 1999b:231)

Legend:

- PP Prince of Wales
- NN Earl of Northampton
- W mlin
- TTT terase
- B+ K of Bohemia Cross
- ← francosko napredovanje
- - - 60 meterska kontura
- GP gramozna jama

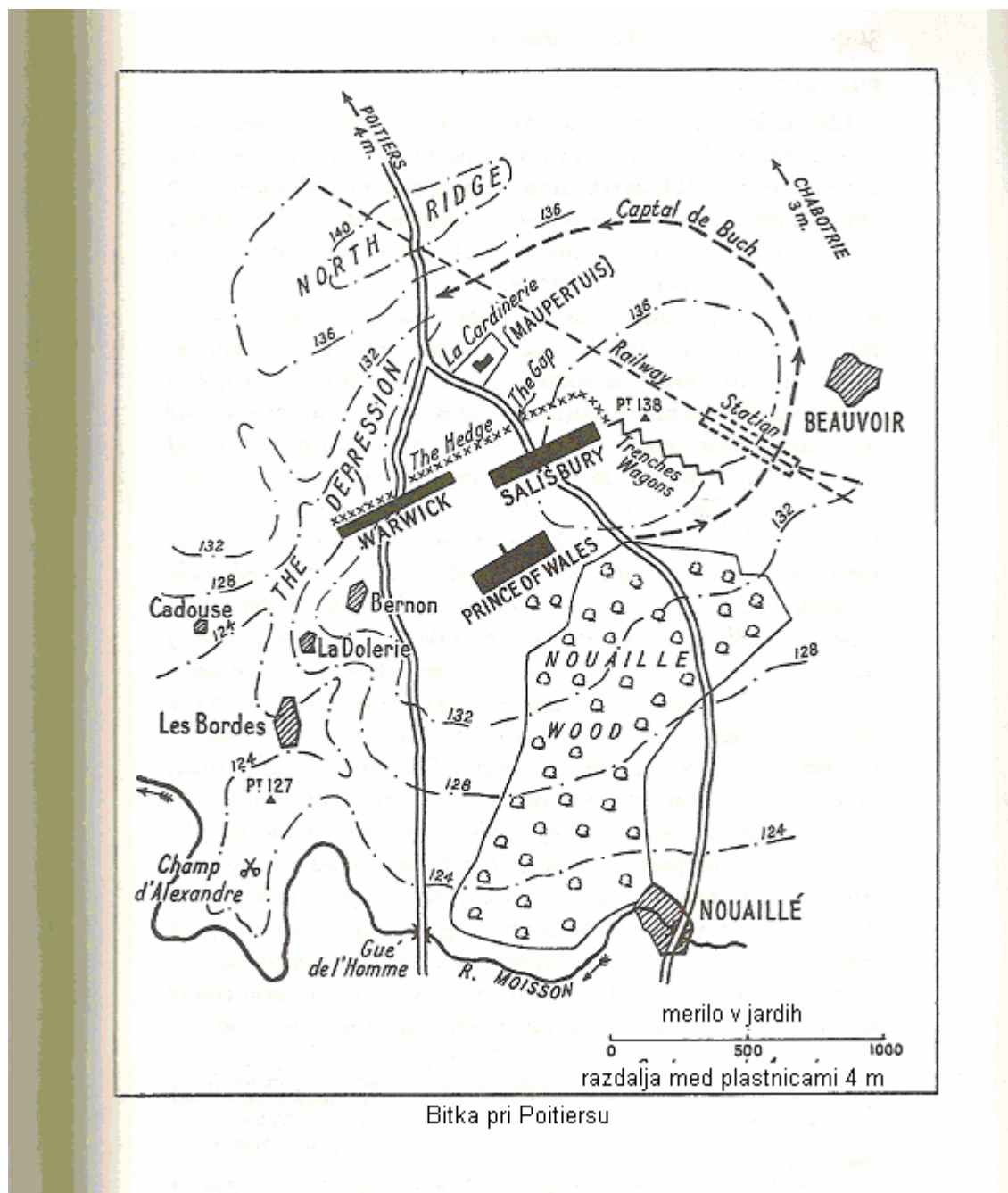
merilo v jardih

Scale: 0 250 500 1000 1500

Bitka pri Crecyju

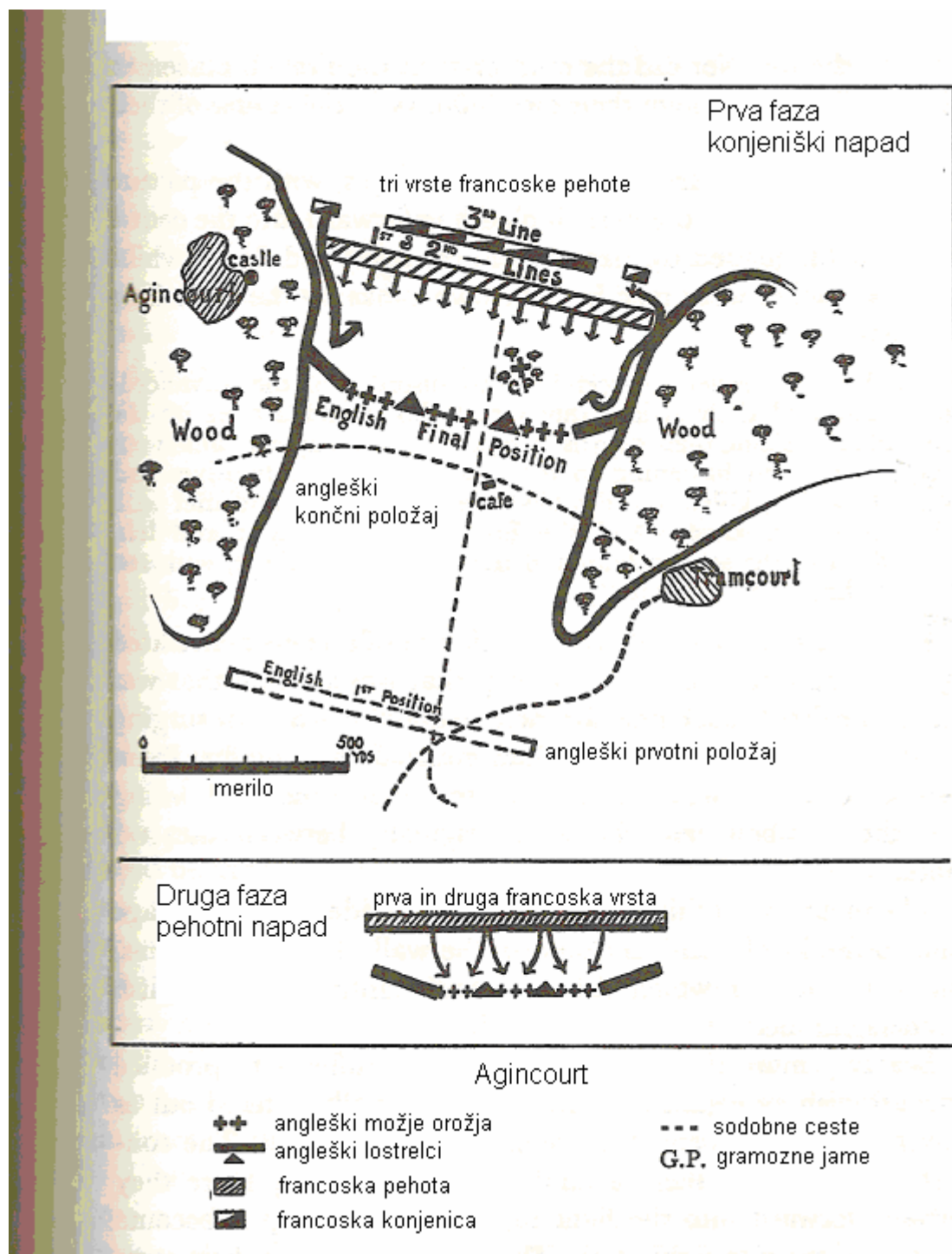
78

PRILOGA 10 – Bitka pri Poitiersu

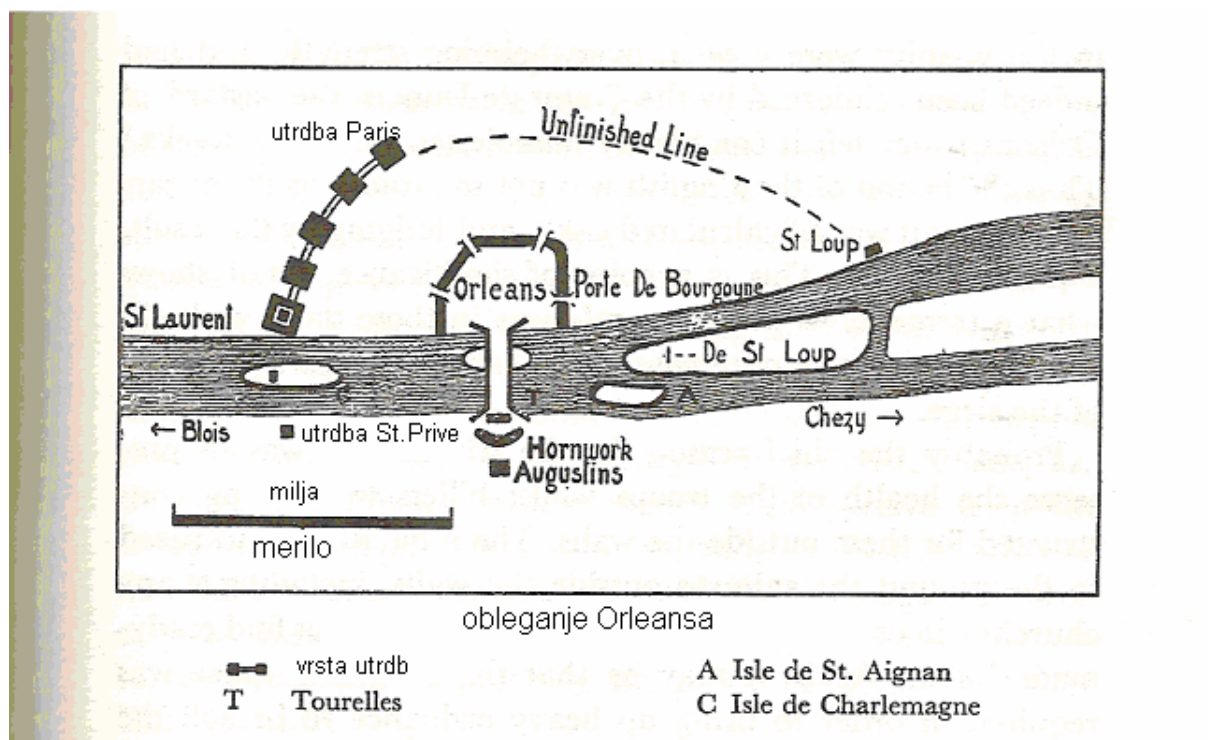
(Burne, 1999a:299)

PRILOGA 11 – Bitka pri Agincourtu

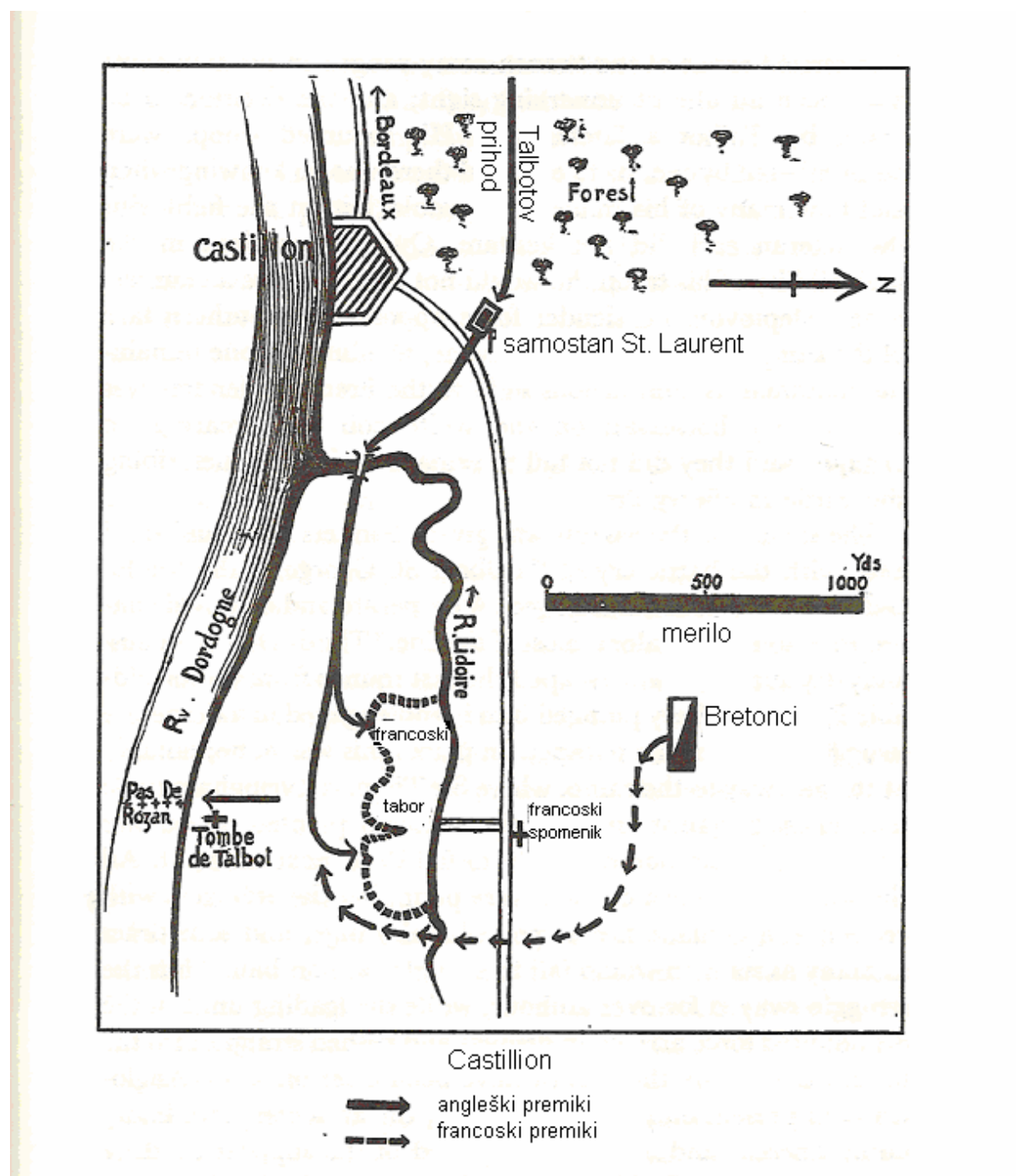
(Burne, 1999b:83)

PRILOGA 12 – Orleans 1429

(Burne, 1999b:231)

PRILOGA 13 – Bitka pri Castillionu

(Burne, 1999b:339)

PRILOGA 14 – Tipični angleški lokostrelec dolgega loka v bitki pri Agincourtu

Na sliki lahko vidimo dolgi lok, odsotnost kakršnega koli oklepa, razen kovinske čelade, orožje(sekire) za boj na blizu ter seveda v tla zasajene kole, oviro za težko konjenico. Podroben pogled razkrije tudi dejstvo, da mož na sebi nima hlač – posledico diareje, ki je zahtevala visok davek med Henrikovimi možmi.

<http://www.fletcherfamily.co.uk/IMAGES/Battle%20Agincourt%20Longbows%20low%20res..jpg>

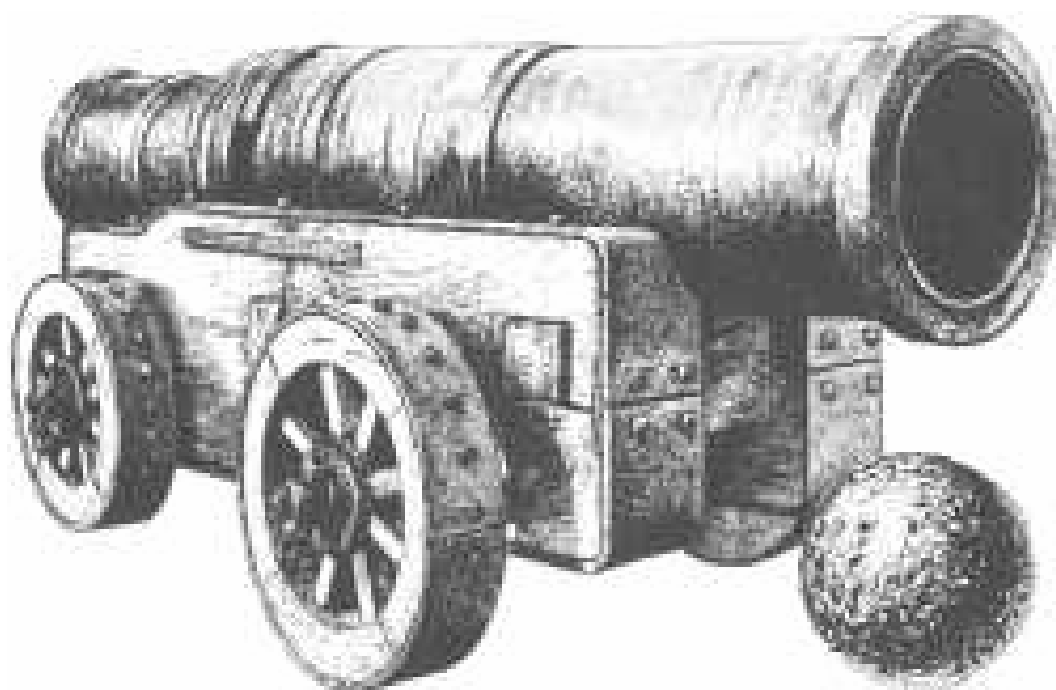
PRILOGA 15 – Težka konjenica z začetka Stoletne vojne

Na rekonstrukciji standardne opreme iz začetka Stoletne vojne lahko vidimo prevlado verižnine in usnjenega oklepa, oboje je bilo seveda nezadostno, ko je šlo za zaščito pred močjo angleškega dolgega loka.

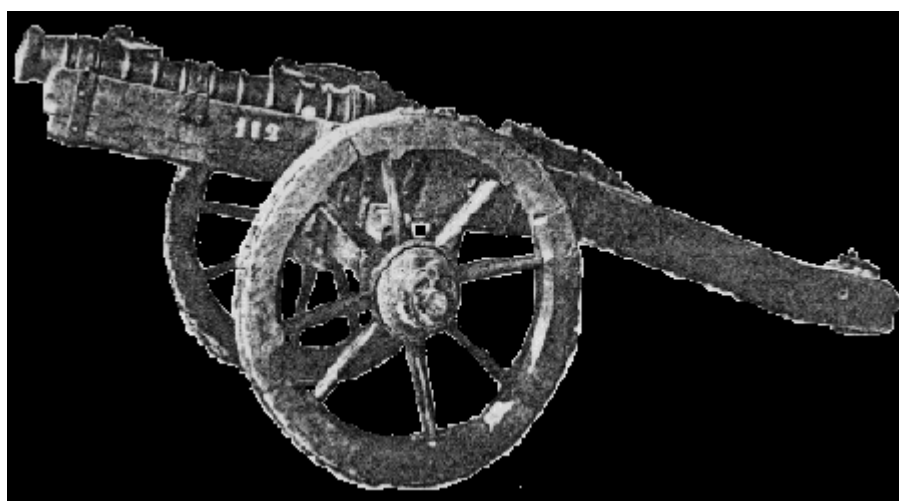
(Nicolle, 2005: 25)

PRILOGA 16 – bombarda iz poznega 14. stol

<http://www.riv.co.nz/rnza/hist/gun/images/monsmeg.jpg>

PRILOGA 17 – bronasti kulverin (c. 1450)

<http://www.xenophongroup.com/montjoie/culv-16a.gif>